

KÜRD DİPLOMAT

xalqı mübariz və qəhrəman xalqdır
Heydər Əliyev

Nö 16 (576) 24-30 Aprel, Nisan, sal, il 2024
Ji meha şubatê sala 2003-a tê weşandin

*Həftəlik İctimai-siyasi qəzet
Rojnama heftename civakî û sîyasî*

Qiyməti: 40 qəpik
Həjaye:

Bilirsən, nə etmiş kürdlər bir zaman?
Qurtarmış İslami çox ağır dardan!

Qədim Avropanın xaçpərəstləri,
Yüz illər sindirmiş göy məscidləri.

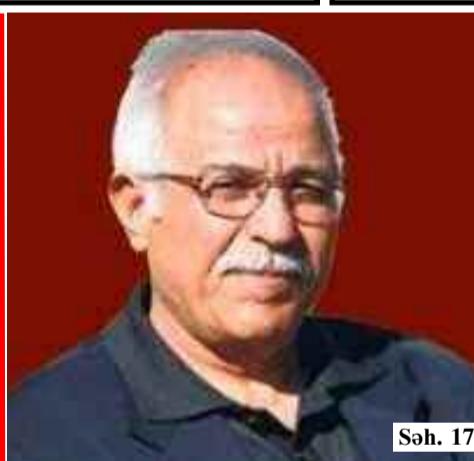
Müsəlman keçmişin öyrənsə əgər,
Kürdün dərgahına daim baş əyər.

Prezident İlham Əliyevin Almaniya Prezidenti Frank-Walter Steinmayer ilə geniş tərkibdə görüşü keçirilib

Nurlu ömrün salnaməsi

Serok Barzanî: Em bêyî pêkhateyan tevlî hilbijartinan nabin

Mesrûr Barzanî: Ez êrişa teroristî ya li ser Kormorê bi tundî şermezər dikim

Nêçîrvan Barzanî êrişa li Qada Gazê ya Kormorê şermezər kir

Serdana Erdogan a Iraqê û Kurdistanê xwezayî û erênî ye

Kürdü, türkü və azərbaycanlıları hər yerdə öldür!

Prezident İlham Əliyev Pakistanın MUSLİM İnstitutunun direktorunu qəbul edib

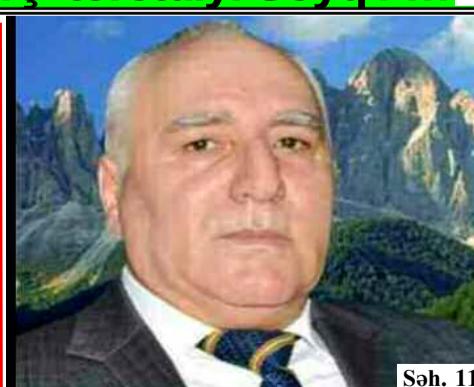
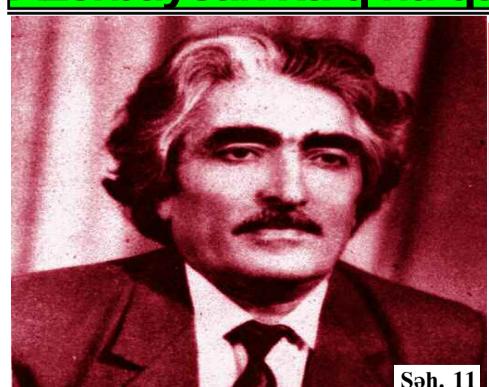
İrəvan quberniyası

Tərtərdə akademik Zərifə Əliyevanın anadan olmasının 101-ci ildönümüñə həsr olunmuş "dəyimiñi masa" keçirilib

QUBADLI RAYONU HAQQINDA

1918-ci ildə birləşmiş bolşevik-daşnak silahlı qüvvələrinin Azərbaycan xalqına qarşı törətdiyi Soyqırım

Zilan dərəsinin qanlı faciəsi

DURNA MƏZARI

YAZIRIQ

'Divê êdî CPT eşkere bike bê li Îmraliyê çi diqewime'

Hakan Fidan li ser serdana Erdogan a Hewlêrê peyamên girîng dan

Prezident İlham Əliyevin Almaniya Prezidenti Frank-Valter Staynmayer ilə geniş tərkibdə görüşü keçirilib

Aprelin 26-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Almaniya Federativ Respublikasının Prezidenti Frank-Valter Staynmayer ilə geniş tərkibdə görüşü keçirilib.

Görüşdə "Petersberg İqlim Dialoqu"-nun əhəmiyyəti və Prezident İlham Əliyevin bu tədbirdə çıxışı qeyd olundu.

Dövlətimizin başçısı tədbirə dəvətə görə təşəkkürünü bildirdi.

Söhbət zamanı COP29-la əlaqədar Almaniya ilə Azərbaycan arasında uğurlu əməkdaşlıq və heyətlər arasında görüşlərin önəmi xüsusi vurğulandı. COP29-la bağlı yaradılan "üçlü" mexanizminin əhəmiyyətinə toxunuldu, Almanyanın COP29-la əlaqədar Azərbaycana bundan sonra da dəstək göstərəcəyi diqqətə çatdırıldı.

Prezident İlham Əliyev qeyd etdi ki, Ermənistən ilə Azərbaycan arasında sülh gündəliyinin təşəbbüskarı məhz Azərbaycan tərəfi olub. Belə ki, sülh gündəliyinin əsasını təşkil edən fundamental prinsiplər Azərbaycan tərəfindən formalaşdırılıb və təqdim olunub. Azərbaycan tərəfi, həmçinin bunun əsasında sülh müqaviləsinin mətnini hazırlayıb. Dövlətimizin başçısı Münxen Tehlükəsizlik Konfransı çərçivəsində Almaniya

Kansleri Olaf Şoltsun dəstəyi ilə Ermənistən baş naziri ilə keçirilmiş görüşü, bu görüş çərçivəsində də məhz delimitasiya və demarkasiya məsələlərinin, sülh gündəliyinin irəlilədilməsinə dair müsbət müzakirələrin olduğunu qeyd etdi. Prezident İlham Əliyev vurğuladı ki, Almanyanın xarici işlər nazirinin dəstəyi ilə Ermənistən və Azərbaycanın xarici işlər nazirləri arasında görüş keçirildi və bu görüşdə sülh müqaviləsi üzrə əsaslı müzakirələr aparıldı.

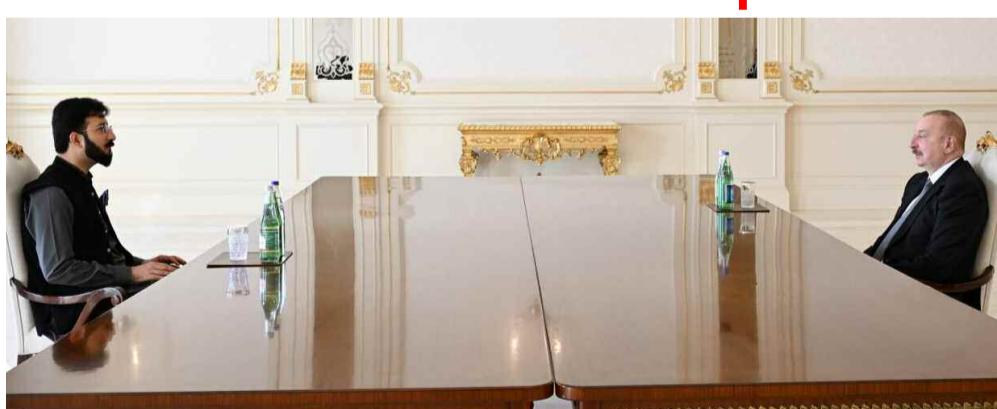
Söhbət zamanı sərhədlərin delimitasiyası və demarkasiyası istiqamətində iki ölkə arasında birbaşa danışqlarda əldə edilmiş neticələr qeyd olundu.

Prezident İlham Əliyev Qazaxıstan tərəfinin təklifi ilə Ermənistən və Azərbaycanın xarici işlər nazirlərinin sülh müqaviləsi üzrə danışqları davam etdirmələri üçün növbəti görüşün Qazaxıstanda təşkil olunacağını dedi.

Frank-Valter Staynmayer qeyd etdi ki, Almanya tərəfi Ermənistənla Azərbaycan arasında sülh gündəliyini yaxından dəstəkləyir və bundan sonra da dəstəkləyəcəkdir.

Söhbət zamanı qarşılıqlı maraq doğuran digər məsələlər barədə də fikir mübadiləsi aparıldı.

Prezident İlham Əliyev Pakistanın MUSLİM İnstitutunun direktorunu qəbul edib

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev aprelin 30-da Pakistan İslam Respublikasının MUSLİM İnstitutunun direktoru, Cunaqad Ştatının Baş naziri Sahibzadə Sultan Əhməd Əlini qəbul edib.

Görüşdə Bakıda keçiriləcək Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialog Forumunun əhəmiyyəti vurğulandı, bu tədbirin müxtəlif mədəniyyətlərin nümayəndələri arasında əlaqələrin qurulması işinə töhfə verdiyi qeyd olundu.

Söhbət zamanı Azərbaycan-Pakistan

əlaqələrinə toxunularaq ölkələrimiz arasında dostluq və qardaşlıq münasibətlərinin bütün sahələrdə uğurla inkişaf etdiyi bildirildi, müxtəlif məsələlərlə bağlı Azərbaycanın və Pakistanın daim bir-biri ni dəstəkləməsinin önəmi vurğulandı.

Görüşdə Ulu Öndər Heydər Əliyevin Pakistanə səfərinin ölkələrimiz arasında əlaqələrin təməlini qoymuş qeyd edildi və yüksək seviyyədə həyata keçirilən qarşılıqlı səfərlərin və görüşlərin münasibətlərimizin möhkəmlənməsi işinə töhfə verdiyi bildirildi.

Serok Barzanî: Em bêyî pêkhateyan tevlî hilbijartinan nabin

Li navçeya Pîrmamê ya Hewlêrê Serok Mesûd Barzanî pêşwaziya Patrîk Marawayê Sêyem kir.

Serok Barzanî di hevdîtina xwe ya li gel Patrîkê Dêra Rojhilat ê Aşûriyan li cîhanê Marawayê Sêyem û metranan de ragihand ku ew bêyî pêkhateyan Herêma Kurdistanê tevlî hilbijartinan nabin. Li navçeya Pîrmamê ya Hewlêrê Serok Mesûd Barzanî pêşwaziya Patrîk Marawayê Sêyem kir. Baregeha Barzanî li ser civîna Serok Barzanî û Patrîkê Dêra Rojhilat ê Aşûriyan li cîhanê Marawayê Sêyem û metranan daxuyanî da. Li gorî Baregehê, Serok Barzanî biryara nehiştina kotaya pêkhateyan wekî "nedestûrî" bi n av kir û got:

"Em ne amade ne ku bêyî sererastkirina wê xeletiyê û bêyî besdariya pêkhateyan tevlî hilbijartinan bibin, ji ber ku bêparkirina pêkhateyan derbeyek e li nirxên

dîrokî yên gelê me."

Roja 21ê Sibata 2024an Dadgeha Federalî ya Îraqê biryar da ku hejmara kursiyê Parlamentoya Kurdistanê ji 100 kursiyî derbas neke û kurşiya pêkhateyan jî wekî nedestûrî ragihand.

Li gorî daxuyaniya Baregeha Barzanî: "Patrîk Marawayê Sêyem rola Serok Barzanî di piştgiriya pêkhateyen olî yên Îraq û Herêma Kurdistanê de bilind nirxand û spasiya Serok Barzanî kir ji bo vekirina baregeha Patrîkê li Hewlêrê ku ev yek jî nîşana eşkere ya pabendbûna Herêma Kurdistanê ya bi bihevreyijiyan olî ye."

Di hevdîtinê de Serok Barzanî hebûna çanda bihevreyijiyanı li Kurdistanê wekî serbilindiyeke mezin bi nav kir û bal kişand ser wê yekê ku ew dê bi her awayî wê çandê biparêzin û dewlemend bikin.

Nêçîrvan Barzanî êrişa li Qada Gazê ya Kormorê şermezar kir

Serokê Herêma Kurdistanê êrişa li li Qada Gazê ya Kormorê şermezar kir û bangî aliyên pêwendîdar ên Hikûmeta Îraqê kir.

Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî li ser êrişa li Qada Gazê ya Kormorê ku 4 kesan canê xwe ji dest da û 2 kes jî birîndar bûn daxuyaniyek belav kir. Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî di daxuyaniya xwe de got: "Ev êriş aramiya welêt dixwin metirsiyê û divê aliyên pêwendîdar ên Hikûmeta Îraqê erkê xwe ji bo régirtina li ber van êrişan bi cih bînîn.

Kiryarêñ vê êrişê bêñ dîtin û li gorî yasayê bêñ cezakirin."

Li gorî daxuyaniya Hikûmeta Herêma Kurdistanê di êrişa li Kormorê de 4 karmendêن Yemenî hatine kuştin. Qaymeqamê Çemçemalê Remik Remezan diyar kir ku êrişan dronî saat 18:45an hatiye kirin û lê ne diyar e ku ji ku hatiye avêtin. Nêçîrvan Barzanî di daxuyaniya

xwe de herwiha da zanîn: "Ez bi tundî êrişa dronî ya li Qada Gazê ya Kormorê ya li navçeya Çemçemalê Silêmaniye şermezar dikim ku mixabin di encamê de şehîd û birîndar hene.

Êriş bûye sedema kembûn û rawestana berhemanîna elektrîkê û jikarketina qada gazê."

Piştî êrişa li Qada Gazê ya Kormorê wezaretêni Elektrîk û Çavkaniyê Xwezayî daxuyaniyeke hevbeş belav kir.

Wezaretan ragihand ku piştî êrişê berhemanîna elektrîkê 2 hezar û 500 megawat kêm bûye. Qada Gazê ya Kormorê li gundê Kormorê yê nahiyeyê yê Qadir Keremê yê navçeya Çemçemalê ya Silêmaniye cih digire. Qada Gazê ya Kormorê bi armanca hilberîn, pêşvebirin û firotina berhemân petrolê sala 2007an hat avakirin û sala 2008an jî hilberîna gazê dest pê kir.

Salêñ 2022 û 2023yan jî gelek caran êrişî Kormorê hatibû kirin.

Nurlu ömrün salnaməsi

Aprelin 28-də görkəmli oftalmoloq Zərifə xanım Əliyevanın anadan olmasının 101-ci ildönümü qeyd edildi. Gözəl ana, vəfali ömr-gün yoldaşı, dünya tibb elminə əvəzsiz töhfələr vermiş böyük oftalmoloq alim... Bütün bunlar anadan olmasının 100-cu ildönümünü qeyd etdiyimiz Zərifə xanım Əliyevanın portretinin xarakterik cizgiləridir. Müasirlərinin dediyi kimi, Zərifə xanım Əliyeva elə insan idi ki, bir dəfə ünsiyyətdə olanlar onu ömrü boyu unuda bilmirdilər. Bu böyük şəxsiyyət elə ilk andan onunla ünsiyyətdə olanların yaddaşında yüksək vətəndaşlıq, humanizm və ürək saflığının mücəssəməsi kimi əbədi qalırdı. Onun insanlara məhəbbəti qeyri-adi dərəcədə hüdudusuz idi. Zərifə xanım sevib seçdiyi, ömrünü həsr etdiyi sənəti ilə bu istedadını tam gerçəkləşdirə bilirdi. Aprelin 28-də XX əsrə Azərbaycan tibb elminin görkəmli simalarından biri - Zərifə xanım Əliyevanın anadan olmasının 101-ci ildönümü tamam olur. Zərifə xanım 1923-cü il aprelin 28-də qədim Naxçıvanın Şahtaxtı kəndində görkəmli ictimai və dövlət xadimi, xalqımızın böyük oğlu Əziz

Əliyevin ailəsində dünyaya göz açıb. Atasının ömr yolu onun üçün əsl həyat məktəbinə əvvəlib. Zərifə xanım Əliyeva müasir, müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı və qurucusu, bütün mənali ömrünü Vətəninin və xalqının tərəqqisine həsr etmiş dahi şəxsiyyətin - ümummilli lider Heydər Əliyevin vəfali ömr-gün yoldaşı, sədaqətli dostu və etibarlı silahdaşı olub. Vaxtilə Əziz Əliyevin ailəsində görübötürdükləri yaxşı bir təcrübə kimi ölkənin birinci şəxsinin xanımı olduğu zamanlarda köməyinə çatıb. O, Ulu Öndərimizə mənəvi dayaq, arxa olub. Akademik Zərifə Əliyevanın alim kimi qazandığı böyük uğurlar Azərbaycan tibb elminin tarixində ayrıca bir mərhəle təşkil edir. Onun elmi fəaliyyəti çox zəngin və əhatəli olub. oftalmologianın aktual mövzularına həsr edilmiş çoxprofilli tədqiqatlar aparıb, dəyərli elmi-tədqiqat işləri yazıb. Göz xəstəliklərinin müalicə və profilaktika tədbirlərinin işləniləşdirilməsi ilə məşşələrə, habelə traxomanın və onun ağır nəticələrinin müalicəsi zamanı o dövrə yeni

olan antibiotiklərin imkanlarından səmərəli istifadə etməyin öyrənilməsinə həsr edib. Bu tədqiqatların nəticələri Zərifə xanım Əliyevanın 1960-ci ildə "Sintomisin terapiya metodlarının başqa birleşmələri traxomanın müalicəsi" mövzusunda müvəffəqiyətlə müdafiə etdiyi namizədlilik dissertasiyasının əsasını təşkil edib. 1968-ci ildə başlayaraq Zərifə xanım Əliyeva professional oftalmologianın problemləri ilə ciddi məşşələrə olub. Bu sahənin əhatə dairəsinin çox geniş olmasına baxmayaraq, gözün peşə xəstəlikləri problemine dərin və coxsahəli marağını Zərifə xanım Əliyeva bütün həyatı boyu itirməyib. Alim dünyada ilk dəfə olaraq peşə patalogiyasını araşdırıb elmitədqiqat laboratoriyası yaradıb və praktiki olaraq elm aləmində yeni bir istiqamətin - peşə oftalmologiyasının əsasını qoyub. Aparlığı tədqiqatların gedişində "Göz yaşının axmasının fiziologiyası", "Gözün və görmə sinir yolunun yaşla əlaqədar dəyişiklikləri", "Gözün hidrodinamik sisteminin anatomik fizioloji təbieti" və s. kimi onlarla elmi məqalelər və monografiyalar çap etdirib. Uzunmüddətli

müşahidələrin və tədqiqatların nəticələri görkəmli həkimin "Azərbaycanın kimya sənayesinin bəzi müəssisələrinin işçilərinin görme üzvünün vəziyyəti" mövzusunda doktorluq dissertasiyasının əsasını təşkil edib. 1976-ci ildə Q.Helmqolts adına Moskva Göz Xəstəlikləri İnstitutunda həmin dissertasiyanın müdafiəsi zamanı Sovet İttifaqının aparıcı alimləri Zərifə xanımın elmi əsərlərini çox yüksək qiymətləndiriblər. Zərifə xanım Əliyevaya 1977-ci ildə tibb elmləri doktoru elmi dərəcəsi verilib. Görme orqanının peşə patologiyası sahəsində apardığı elmi tədqiqat işlərinin uğurlu nəticələrinə görə akademik Zərifə

Əliyeva keçmiş SSRI-nin oftalmologiya sahəsində ən mötəber mükafat olan SSRİ Tibb Elmləri Akademiyasının M.I.Averbax adına mükafatına layiq görüldü. Keçmiş SSRİ-də bu mükafatı alan ilk qadın alim kimi onun adı oftalmologiya elminin tarixinə düşüb. Görkəmli alim az yaşadı. O, istedadı və həyat enerjisi ilə gələcəkdə çox işlər görə bilərdi. Ömrünün sonuncu anına kimi həyatla, gələcək planlarla yaşıyırı. Zərifə xanım Əliyeva 1985-ci il aprelin 15-də Moskva da vəfat edib. Zərifə xanımın parlaq xatirəsi daim anılacaq, xalqımızın qəlbində əbədi yaşayacaq.

Tərtərdə akademik Zərifə Əliyevanın anadan olmasının 101-ci ildönümü həsr olunmuş "dəyirmi masa" keçirilib

Tərtər Rayon İcra Hakimiyyətinin, YAP rayon təşkilatı və rayon mərkəzi xəstəxanasının birgə təşkilatlığı ilə akademik Zərifə Əliyevanın anadan olmasının 101-ci ildönümüne həsr olunmuş "dəyirmi masa" keçirilib.

Övvəlce müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu, Ulu Önder Heydər Əliyev, akademik Zərifə xanım Əliyevanın və torpaqlarımızın azadlığı uğrunda canlarından keçən şəhidlərin əziz xatirəsi bir dəqiqəlik sükutla yad edilib.

Tədbiri giriş sözü ilə açan rayon icra hakimiyyətinin nümayəndəsi Svetlana Əzizova Azərbaycanın görkəmli alimi, tibb elmləri doktoru, professor, əməkdar elm xadimi, Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü Zərifə xanım Əliyeva respublikamızda tibb elminin inkişafına verdiyi mühüm töhfələrdən danişaraq, sözü YAP rayon təşkilatının sədri Eldar Əsədov verib. Eldar Əsədov bildirib ki, akademik Zərifə Əliyeva oftalmologianın aktual problemlərinə dair tədqiqatları ilə böyük şöhrət qazanmışdır. O, fədakar həkim kimi bir sıra göz xəsteliklərinin müalicəsində, o cümlədən Azərbaycanda traxomanın kökünün kəsilməsində böyük əmək sərf etmiş, xəstəliyin müxtəlif mərhələlərinin öyrənilməsi və müalicə metodlarının axtarılması yollarında dəyərli elmi-tədqiqatlar aparmışdır. Onun elmi-pedaqoji və ictimai fəaliyyəti həkimlərin yeni nəslinin yetişməsinə və Azərbaycanda oftalmologiya elminin inkişafına güclü təsir göstərmışdır.

Zərifə xanım Əliyevanın oftalmologiya

elminin inkişafındaki xidmətləri o qədər zəngindir ki, onları bir çıxıda əhatə etmək qeyri-mümkündür. Onun mənali ömrü, keçdiyi şərəfli həyat yolu hər bir Azərbaycan vətəndaşı, hər bir alim və həkim üçün məktəbdür. Zərifə xanım Əliyevanın elmi fəaliyyəti haqqında çoxsaylı məqalələr yazılıb, kitablar dərc edilib. Azərbaycanda oftalmologiya məktəbinin ilk tədqiqat mərkəzi olaraq ixtisaslaşdırılmış elmi tədqiqat laboratoriyası məhz akademik Zərifə Əliyevanın təşəbbüsü ilə yaradılmışdır. O, respublikada yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanması işinə gərgin əmək sərf etmiş, gənc alimlərin və həkim-oftalmoloqların böyük bir nəslini formalaşdırılmışdır.

"Dəyirmi masa" da rayon Mərkəzi xəstəxanasının baş həkimi Bəkir Nağıyev, xəstəxanasının ilk həmkarlar təşkilatının sədri Pervane Xudiyeva və baş tibb bacısı Lala Qasimova çıxış ediblər. Çıxışlarda bildirilib ki, Zərifə xanım Əliyeva uzun illər respublikanın ondan artıq iri sənaye müəssisələrində genişmişqası elmi-tədqiqat işləri aparmışdır. Görme orqanının peşə patologiyası sahəsində apardığı elmi-tədqiqat işlərinin uğurlu nəticələrinə görə akademik Zərifə Əliyeva keçmiş SSRİ-nin oftalmologiya sahəsində ən mötəber mükafat olan SSRİ Tibb Elmləri Akademiyasının M.I.Averbax adına mükafatına layiq görülmüşdür. İnsanlara nur bəxş edən Zərifə xanım Əliyevanın oftalmologiya elminin inkişafındakı xidmətləri əvəzsizdir. Azərbaycanda traxomanın sosial xəstəlik kimi leğv edilməsi

Zərifə Əliyevanın adı ilə bağlıdır. Alimin oftalmologianın aktual məsələlərinə dair uzunmüddətli araşdırımlarının uğurlu nəticəsi olan sanballı əsərləri həmişə elmi dairələrdə təqdirlə qarşılışmış və yüksək qiymətə layiq görülmüşdür.

Zərifə xanım Əliyevanın inkişafını müasir

tələblərə cavab verən oftalmoloji mərkəzin yaradılmasında, öz ixtiralarını, keşflərini beynəlxalq arenaya çıxara bilən yüksək-səslənmiş kadrların hazırlanmasında, dünya oftalmologiya elmine integrasiyada göründü.

Bütün mənali həyatı boyu yorulmaq bilmədən çalışıb, elmin sırlarına dərindən yiyələnmək üçün səylərini artırıb, daim yeniliyə maraq göstərən Zərifə xanımın həkim kimi fədakarlığı, yüksək vətəndaşlıq məsuliyyəti, səmimiliyi və qayğılaşlılığı, insanlara və onların problemlərinə göstərdiyi diqqət, fəal həyat mövqeyi ona həmkarlarının, yetirmələrinin və xəstələrinin dərin hörmətini qazandırılmışdır.

Cıxışlarda qeyd edilib ki, Zərifə xanım Əliyeva müasir müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu, Ümummilli Lider Heydər Əliyevin ömr-gün yoldaşı, Azərbaycanı tarixi Zəfərinə qovuşdur, adını çoxəsrlik tariximizə qalib Sərkərdə kimi qızıl hərflərə yazardıran Prezident, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyev anasıdır. Zərifə xanım Əliyevanın ən böyük mükafatı xalqın sevgisidir. Onun nəsillərə nümunə olan ömr yolu vərəqlədikcə hər bir addımın arxasında Vətən, xalq sevgisini görürük. Dövlətimizin başçısı İlham Əliyev görkəmli oftalmoloq-alim Zərifə xanım Əliyeva haqqında danışarkən "Mən çox xoşbəxtəm ki, Zərifə xanım kimi anam olmuşdur" söyləyərək bu fikirləri də xüsusi qeyd edir: "Onun bütün fəaliyyəti, gördüyü bütün işlər insan amilinə dayanırdı. Çünkü o, həm peşəkar həkim, eyni zamanda, çox xeyirxah insan idи və hər bir həkimde bu iki amil birləşməlidir. Çünkü həkim peşəkar olmalıdır, insanlara xidmet göstərməlidir. Eyni zamanda, həkim xeyirxah insan olmalıdır. Zərifə xanımın bu məsələlərlə bağlı da fikirləri, məqalələri var idi. Həkimin etik davranışları ilə bağlı onun çox dəyərli fikirləri olmuşdur. Hesab edirəm ki, bu fikirlər bu gün də hər bir həkim üçün əsas olmalıdır."

Zərifə xanım Əliyeva böyük həkim, böyük alim, böyük insan idi. Onun əziz xatirəsi daim qəlbimizdə yaşayacaq.

Akademik Zərifə Əliyevanın anadan olmasının 101-ci ildönümü münasibətlə tədbir keçirilib

Nizami Rayon İcra Hakimiyyətinin və YAP Nizami rayon təşkilatının birgə təşkilatlığı ilə 26 aprel 2024-cü il tarixində görkəmli oftalmoloq alim, Əməkdar elm xadimi, akademik Zərifə Əliyevanın anadan olmasının 101-ci ildönümü münasibətlə "Qayğışə ana, vəfali ömr-gün yoldaşı və böyük alim" mövzusunda tədbir keçirilib.

Tədbirdə Milli Məclisin deputatları, rayonun idarə və təşkilatlarının, səhiyyə, təhsil və mədəniyyət müəssisələrinin rəhbərləri, ictimai birliklərin nümayəndələri, qazilər, şəhid ailələri və digər qonaqlar iştirak ediblər.

İlk önce iştirakçılar Zərifə Əliyevanın həyatı və fəaliyyətini əks etdirən foto sərgi ilə tanış olublar. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni səsləndirilib və sonra akademik Zərifə Əliyevanın hərəkətə qayğışəli əməkdaşlığı və əməkdaşlığından başçısı Coşqun Cəbrayılov, Milli Məclisin deputatları Rəsim Musabəyov, Sədəqət Vəliyeva, filologiya üzrə felsəfe doktoru, yazıçı-publisist Şəref Cəlili, Azərbaycan Oftalmoloqlar Cəmiyyətinin sədr müavini, tibb üzrə felsəfe doktoru Yazgül Abdiyeva, "Yeni Klinika" tibb müəssisəsinin direktoru Barat Yusubov və YAP Nizami rayon təşkilatının sədri Ramil Vəlibəyov çıxış edərək qayğışə insan, böyük ziyalı, sədaqətli həyat yoldaşı, gözəl ana kimi xatırlanan, eləcə də zəngin elmi fəaliyyətində işçili keyfiyyətləri yüksək səviyyədə yaşımatmış görkəmli oftalmoloq-alim, Zərifə xanım Əliyevanın mənali ömr yoldan danışıblar.

Qeyd olunub ki, Zərifə Əliyevanın Azərbaycanda tibb elminin inkişafına əhəmiyyətli töhfələr verib, oftalmologiya sahəsində elmi məktəb yaradıb, onun peşəkar həkimlik fəaliyyəti və təklif etdiyi yeni müalicə üsulları sayəsində on minlərlə insanın görme qabiliyyəti bərpə olunub, minlərlə insan qlaukoma xəstəliyindən xilas edilib. Zərifə Əliyevanın çoxçəhətli elmi və tibbi fəaliyyəti təkçə öz dövrü üçün deyil, bu gün üçün də mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu məktəbin yetirmələri Azərbaycanda oftalmologiya elminin inkişafına əhəmiyyətli töhfələr verirlər. Xüsusi vərgulanıb ki, Zərifə Əliyevan öz vətənpərvərliyi, tarixi keçmişimizə, milli adət-ənənələrimizə bağlılığı ilə sözün əsil mənasında vətəndaşlıq örnəyinə, vəfali ömr-gün yoldaşı olmaqla əsil Azərbaycan xanımının, ailəsinin müqəddəs simvoluna çevrilib. Azərbaycan xanımlarının zərifliyinin, humanizminin və qayğılaşının mücəssiməsi olan Zərifə xanım Əliyevan öz nurlu siması, ana ləyaqəti, alim məsuliyyəti ilə yadlaşdırılarda daim yaşayacaqdır.

İnsanlara nur bəxş edən böyük oftalmoloq alim - Zərifə xanım Əliyevanın anadan olmasının 101-ci ildönümüdür

2024-cü il 27 aprel tarixində Laçın Rayon İcra Hakimiyyəti və "Laçın Rayon Mərkəzi Xəstəxanası" Publik Hüquqi Şəxsin birgə təşkilatçılığı ilə görkəmli oftalmoloq alim, akademik Zərifə xanım Əliyevanın anadan olmasının 101 illiyinə həsr olunmuş tədbir keçirilmişdir. Laçın rayon Mərkəzi Xəstəxanasının binasında keçirilən tədbirdə Laçın Rayon İcra Hakimiyyəti başçısı aparatinın Ərazi idarəetmə və yerli özünü idarəetmə orqanları ilə iş şöbəsinin müdürü Cabir Əvəz-zadə, rayon ziyalıları və tibb işçiləri iştirak etmişlər.

Tədbirdə əvvəlcə Ulu Öndər Heydər Əliyevin, akademik Zərifə xanım Əliyevanın, Vətən uğrunda canını feda edən qəhrəman oğulların əziz xatiresi bir dəqiqəlik sükutla yad edilmişdir.

"Laçın Rayon Mərkəzi Xəstəxanası" Publik Hüquqi Şəxsin baş həkimi Zahid Əhmədov tədbiri açıq elan edərək bildirmişdir ki, bu günlər respublikanın her yerində olduğu kimi, Laçın rayon sakinləri tərəfindən də görkəmli oftalmoloq-alim, akademik Zərifə xanım Əliyevanın anadan olmasının 101-ci ildönümü ilə bağlı tədbirlərin keçirildiyini bildirmiş, alimin oftalmologiya elminin inkişafına verdiyi dəyərlər töhfələrdən danışmış, qeyd etmişdir ki, dünya təbabətində

özünəməxsus yeri olan, tibb elmində gur çırqı kimi şölenən Zərifə xanım Əliyeva fitri istedəda malik alim, Tanrıının xalqımızın bəxş etdiyi pak və nadir insan olduğunu, mənali və zəngin həyat yoluñun bu gündə, gələcəkdə də hər bir alim və həkim, hər bir Azərbaycan vətəndaşı üçün əsl həyat və mənəviyyat dərsi, kamillik və müdrilik məktəbi olduğunu bildirmişdir. Tədbirdə çıxış edən rayon rəsmisi Cabir Əvəzzadə iştirakçıları rayon rəhbərliyinin adından salamlayaraq, görkəmli alim, ictimai xadim, Əməkdar elm xadimi, akademik Zərifə xanım Əliyevanın oftalmologiya sahəsində olan misilsiz xidmətlərindən danışaraq görkəmli alimin zəngin elmi irsinin bu gün də aktual olduğunu, elmi-pedaqoji-ictimai fealiyyətinin gənc həkimlərin yetişməsinə təkan verdiyini, Azərbaycanda oftalmologiya elminin inkişafının güclü təsir göstərdiyini vurgulamışdır. Xüsusi qeyd etmişdir ki, işqli bir həyat yaşayan Zərifə xanım Əliyeva görkəmli oftalmoloq-alim, qayğılaş həkim, gözəl ana və fedakar həyat yoldaşı kimi şərəflə bir ömür sürmüş, Ulu öndər Heydər Əliyevin sadiq dostu və məsləkdaşı olmuşdur. Ulu öndər Heydər Əliyevin əsasını qoyduğu geniş quruculuq işlərinin və Zərifə xanım Əliyevanın çoxşaxəli

humanitar missiyasının bu gün möhtərem Prezidentimiz cənab İlham Əliyev və Azərbaycanın birinci xanımı, Birinci vitse prezident Mehriban xanım Əliyeva tərəfindən uğurla davam etdirildiyini bildirmişdir.

Tədbirdə diğər çıxış edənlər Zərifə xanım Əliyevanın Azərbaycanın tibb elminin inkişafında, ictimai həyatında mühüm rol oynadığını bildirərək, onun gözəl ana, vəfali ömür-gün yoldaşı, intellektual keyfiyyətləri özündə birləşdirən ziyanlı, fitri istedəda malik novator alim kimi xarakterize etmişlər. Tədbirdə döñə-döñə vurğulanmışdır ki, ürəyində və əməllərində işqli amalları, nəcib duyuları yaşadan, zəngin və mənali ömür yolu keçmiş Zərifə xanım Əliyevanın əziz xatiresi xalqımızın qəlbində daim yaşayacaqdır.

(Əvvəli öten saylarımda)

Birinci yazı. Bakıda 1918-ci il mart hadisələri.

Həmin iclasda Musavatın lideri M.Ə.Rəsulzadə çıxış edərək Zaqafqaziya hökumətinin hadisələrə münasibətini tənqid etdi və müsəlman sosialist blokunun tələbini qəbul etməyi tələb etdi. Çıxış edən F.X. Xoyski bildirdi ki, "...müselman əhalini müdafiə etmək üçün tədbirlər görülməsə, müsəlman nazirlər hökumətin tərkibində çıxacaqlar". (ARDА, f.894, siy.10, iş 144, v.14)

Seymin hesabat yazısında göstərilirdi ki, Bakı şəhərində bolşeviklərin müsəlmanlara qarşı silahlı çıxışından sonra dinc müsəlman əhalisine qarşı misli görünməmiş cinayətlər törədilmişdir. Zaqafqaziya Seymi bolşevik çıxışlarını ləğv etmek üçün Zaqafqaziya hökumətinə lazımi göstərişlər verməyi qərara almışdı. (S.Sef.Göstərilən əsəri, s.146). Zaqafqaziya Seymi Bakı Sovetinə qarşı 100 min manat pul, piyada qoşun və süvari hissələri, 2 təyyarə, zirehli qatar, çoxlu silah və sursat ayırmışdı. 1918-ci il aprelin əvvəllerində knyaz Maqalovun komandanlığı ilə 2 minə yaxın silahlı dəstə Tiflis və Gəncə tərəfdən irəliləyərək Hacıqabul stansiyasını tutmuşdu. Eyni zamanda Dağıstan tərəfdən imam N.Qotsinskinin qüvvələri hücumu keçmişdi (E.A.Tokarjevski Iz istorii inostrannoy intervensi v qrajdanskoy voyni v Azerbaydjan. B.1957. s.55). 1918-ci il aprelin 10-da Qotsinskinin dəstəsi Bakı Sovetinin qoşunları tərəfindən məğlub edildi, knyaz Maqalov isə geri çəkilməyə məcbur oldu.

Mart qırğını baş verən andan az sonra yerli qəzətərin əksəriyyəti bu hadisəni erməni-müsəlman qırğını kimi xarakterize etmişdir. Musavatçılar rəğbəti olmayan Bakı menşevikləri bəyan edirdilər: "İndi ancaq bir şeyi dəqiqləşdirmək lazımdır ki, şübhələnməyə yer qalmasın. Bakıda vətəndaş müharibəsi yox erməni-müsəlman qırğını baş vermişdir".(A.İsgənderov. Göstərilən əsəri, S.52). "Naşa vremya" qəzeti yazdı ki, heç kim inkar edə bilməz ki, Bakı şəhərində müsəlman əhalisine qarşı ayrı-ayrı erməni qrupları və erməni olmayanlar vəhşilik etmişlər. ("Naşa vremya" 1919 N60). Sonralar bunu Suren Şaumyan da etiraf edərək yazdı: "Hamı bir səsle deyir ki, Bakıda erməni-tatar qırğını qırğını gedir və qırğını ermənilər törətmışlər". (Suren Şaumyan Göstərilən əsəri, s.18)

Bolşeviklər isə bunu inkar edərək Bakıda mart qırğını "vətəndaş müharibəsi", əks-inqilabi

1918-ci ildə birləşmiş bolşevik-daşnak silahlı qüvvələrinin Azərbaycan xalqına qarşı törətdiyi Soyqırımı

musavat, panislamist, pantürkist qiyam kimi göstərmişlər. Bakıda tərədilən azərbaycanlı-müsəlman soyqırımının saxtalaşdırılması, ona "vətəndaş müharibəsi" donu geydirilməsinə, öldürülənlərin sayının azadılmasına ilk cəhdə bu hadisələrin təşkilatçısı S.Şaumyan etmişdir. O, aprel ayının 13-də Moskvaya-Rusiya XKS-nə gəndərdi, hesabatında heyasızcasına yazdı: "Üç gün-30,31 mart və 1 aprelde Bakı şəhərində şiddetli vuruşma olmuşdur. Bir tərəfdən Sovet Qırmızı Qvardiyası, bizim təşkil etdiyimiz Beynəmiliəl Qızıl Ordu, Qırmızı Donanma və erməni milli hissələri, o biri tərəfdən "Musavat partiyası"nın başçılıq

V.I.Leninin faciəvi hadisələre münasibətidir. Sovet tarixşunaslığında göstərilir ki, V.I.Leninin mart qırğınından xəbəri olmamışdır. Halbuki həqiqət tam başqadır. V.I.Lenin Bakıda tərədilən soyqırımdan nəinki xəbərdar olmuş, hətta bu barədə öz qəti fikirini söyləmişdir. Bununla bağlı professor A.Hüseynov yazır: "1918-ci il aprelin 29-da Lenin Bakıdan gəlmiş Xəzər hərbi dənizçilərinin nümayəndəsi V.Boytsov qəbul etdi. Boytsov bu görüşə S.Şaumyanın tapşırığı ilə gəlmİŞdi. Onun Lenine çatdırıldığı sənədlər içərisində Şaumyanın aprelin 13-de yazdığı məktubu da var idi. Həmin məktub melum olduğu kimi

siyasetini həyata keçirməkdə S.Şaumyan'dan heç də geri qalmayan A.Mikoyan 1922-ci ilde AK(b)P-nin V qurultayındakı çıxışında etiraf etmişdi ki, "mart hadisələrinin digər pis nəticəsi zəhmetkeş kütłələrin Sovet hakimiyətindən daha da uzaqlaşmasından ibarət oldu" ("Bakinskiy raboçiy" 1923 N58). Əgər bu hadisələrə qədər azərbaycanlı əhalisi arasında Sovete rəğbət bəsləyen vardısa, mart qırğınından sonra azərbaycan xalqı tamamilə sosializmin bütün çalarlarından üz çəvirərək müstəqil dövlət yaratmaq uğrunda mübarizəyə qalxdı.

Inkar edilməz tarixi faktır, azərbaycanlı-müsəlman soyqırımı

başlananandan bəri bütün Qafqazda ermənilərin azərbaycanlılara qarşı törətdikləri vəhşilikləri təhqiq etmiş, yüzlərlə zərərcəkmiş vətəndaş və şahid dindirilmiş, çoxlu material, maddi dəlil-subut, fotoskil toplamışdı. FİK-nin materialları ümumilikdə 36 cild 3500 səhifədən ibarətdir. Bunun 6 cild, 740 səhifəsi təkcə Bakıda hadisələrlə bağlıdır. (Solmaz Rustamova-Toqidi. Mart 1918 q. Bakı. Azerbaydjanskiye poqramı v dokumentax. B.2009, s.39)

Nezərdə tutulmuşdu ki, bu materiallər ümumiləşdirilərək Avropanın başlıca dillərinə tərcümə edilib, geniş yayılmalı, bununla ermənilərin vəhşilikləri və onların nəticələri bütün dünyaya bildirilməlidir. Bu məqsədə ADR XİN nəzdində xüsusi təbligat bölməsi yaradılmışdı. Təessüflər olsun ki, ADR-in süqutu bu işi başa çatdırmağa imkan vermedi. ADR-in hakimiyyəti illərində 31 mart həm 1919-cu il, həm də 1920-ci il də milli matəm günü kimi qeyd olunmuşdur. Yeni yaradılmış Sovet hökuməti isə bu hadisələri tamamilə unutdurmağa çalışmış, Bakıda mart hadisələri Sovet dövrü tarixçiləri tərəfindən tarixi sənədlərin əksinə olaraq bir milətin başqa bit milletə qarşı soyqırımı kimi deyil, Ümumrusiya vətəndaş müharibəsinin tərkib hissəsi, Sovet hakimiyyəti uğrunda bolşeviklərin mübarizəsi və onların eksiqiləb üzərində böyük qələbələri kimi təqdim olunmuşdur. Lakin kommunist ideoloqları bu faciəni xalqımıza unutdura bilməmişlər. Mühacirətde yaşamağa məcbur edilmiş azərbaycanlılar hər il 31 martı milli matəm günü kimi qeyd etmiş, tədbirlər keçirmiş, qəzətərdə soyqırımla bağlı materiallər nəşr etdirmişlər.

Azərbaycan ikinci dəfə müstəqilliyə qovuşduğundan sonra 1918-ci il soyqırımı da öz obyektiv qiymətini aldı. Azərbaycan Respublikasının prezidenti H.Əliyevin "Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında" 26 mart 1998-ci il tarixli Fərmanı ilə 31 mart Soyqırım günü elan edildi. Ümummilli liderin bu fərmanın çox böyük tarixi ehəmiyyəti oldu. Bu qərar istiqamətverici sənəd kimi pro b l e m i n hərtərəfli obyektiv araşdırılmasında böyük rol oynadı.

Namiq Həsənov

teddiyi ..müsəlman "Vəhşi diviziya" si və silahlı müsəlman quldur dəstələr vuruşular. Bize aviasiya məktəbinin hidroaeroplaneləri da kömək etdi.. Biz döyüşlərdə parlaq nəticələr əldə etmişik. Düşənən tamamilə darmadağın edilmişdir. Biz onlara öz şərtlərimizi qəbul etdirdik. Onlar buna danişqızıñ imza atıldılar. Hər iki tərəfdən öldürülən 3 mindən artıqdır.. Onlar Bakıda üstün gəlsəydiñlər şəhəri Azərbaycanın paytaxtı edər, bütün qeyri-müsəlman ünsürlər tərkilən edilər qırıldır" (S.Şaumyan. Stati i reçı. B.1929, s.155)

Mart qırğınından bir il sonra ermənilərin bu hadisəni bolşeviklərle müsəlmanlar arasında baş vermiş hakimiyyət mübarizəsi kimi təqdim etməyə başladılar. 1919-cu ilin payızında Bakıya gəlmiş ABŞ missiyasının başçısı general Harborda təqdim etdiyi sənəddə Bakıda erməni yepiskopu Baqrat ermənilərin mart hadisələrində iştirakını danıb gizlədir, saxtakarlıqla S.Şaumyan'dan da irəli gedərək Bakıda mart qırğını hadisələri zamanı 1000 nəferin-300 nəfər erməni və rus, 700 nəfər müsəlmanın öldürdüyüñü həyasızcasına iddia etdi. (ARDSPİHA, f.276, siy.9, iş 3, v.25)

Mart qırğını ilə bağlı diqqəti cəlb edən məsələlərdən biri de

Şaumyanın RSFSR XKS-ə, Leninin rəsmi hesabatı idi. Boytsovun dediyinə görə Lenin məktubla onunyanındaca tanış olmuşdur. Sovet hakimiyyətini "möhkəm-ləndirmək" üçün milli qırğının bilərkəndə ortaya atlığıni gizlətməyən Şaumyanın məktubunu oxuduqdan sonra "afərin Stepan" deyən Lenin Boytsovun dediyinə görə çox sevinmişdir". (Adil Hüseynov "Lenin Bakıda mart faciəsi xəbərin necə qarşılıdı?". "Xalq qəzeti" 28 mart 1992)

V.I.Lenin aprelin 29-da yazdığı cavab məktubunda mart qırğınındən Şaumyanın möhkəm və qəti siyasetinə məftun olduğunu bildirir və həmin siyaseti davam etdirməyi məsləhət görürdü. (Yenə orada). Bu fakt bir daha onu sübut edir ki, mart soyqırımı bolşevik partiyasının imperiyapərest siyasetinin nəticəsi, Azərbaycan milli hərəkatını mehv etməye yönələn və bolşevik partiyasının strateji vəzifəsində doğan bir planın labüb yekunu idi. Buna görədə mart faciəsinin əsas təşkilatçısı və icraçısı bütövlükde bolşevik partiyasının özü idi.

Tərədilən vəhşiliyin miqyası o qədər böyük idi ki, hətta bolşeviklər də bu qırğını onlar üçün necə pis nəticələr verdiyini etiraf edirdilər. Bolşevik bayraqı altında daşnak

İrəvan quberniyası

Qubernyanın tarixi

1849-cu il iyunun 9-da İrəvan quberniyası yaradıldı. Yeni quberniya və quberniya organları 1850-ci il yanvarın 1-dən fəaliyyətə başladı. 20 Bütün keçmiş «Erməni vilayəti», o

İrəvanın vişə qubernatoru İsmayıllı bay Qaziyev öz həyat yoldaşı Əfruz xanım ilə

cümlədən Aleksandropol qəzası (Axalkalaki sahəsi olmadan) və Muğru sahəsinin bir hissəsi yeni yaradılmış İrəvan quberniyasına daxil oldu. Quberniya beş qəzaya: İrəvan, Aleksandropol, Novobayazet, Naxçıvan və Ordubada böldüdü. Göründüyü kimi İrəvan quberniyası tərkibində Ordubad xüsusi qəza kimi ayrılmışdı. Bezi qəzalar sahələre bölünmüdüd. İrəvan quberniyasında Zəngibasar, Sürməli, Şərur və Sərdarabad sahələri var idi. Naxçıvan qəzası isə Naxçıvan və Dərələyəz sahələrinə bölünmüdüd. Ordubad qəzasında sahələr yox idi. Şərur sahəsinin inzibati mərkəzi Başnoraşen kəndi, Dərələyəz üçün Keşikənd, Naxçıvan üçün Naxçıvan şəhəri idi. Digər sahə inzibati mərkəzləri iki kəndlərdə (Qəmərlı, Qazıqlıq, Zeyvə və b.) idi.

İrəvan quberniyası təşkil edildikdən sonra da onun xarici hüdudları və tərkibi müyyən dəyişikliklər müşahidə edilmişdi. 1862-ci ilə yeni təyin olunmuş canişin Mixail Nikolayeviçin təqdimatı ilə çar II Aleksandr 1867-ci il dekabrın 9-da Qafqaz və Zaqqafqaziya diyarının idarəsinin dəyişdirilməsi haqqında fərman verdi. Bu fərman üzrə Ordubad qəzası on yeddi ilədək mövcud olduqdan sonra leğv edilərək, Naxçıvan qəzası ilə birləşdirildi. Onun yerine Eçmədzin qəzası təşkil edildi. Muğru sahəsi isə yeni yaradılmış Yelizavetpol quberniyasına birləşdirildi. İrəvan quberniyası yenə də beş qəzadan (İrəvan, Aleksandropol, Novobayazet, Naxçıvan, Eçmədzin) ibaret oldu. Fərman İrəvan quberniyasının qəzaları arasında sərhədlerin dəyişdirilməsi işini canişinə həvələ etdi. Canişin bu hüquqdan istifadə edərək 1870-ci ilin avvallarında qəzaların hüdudlarında dəyişiklik etdi. Sürməli və Eçmədzin qəzalarının bir hissəsi İrəvan qəzasına birləşdirildi. Şərur sahəsi isə İrəvan qəzasından aralanaraq Naxçıvan qəzasına birləşdirildi. Lakin İrəvan quberniyasının qəzalarında, xüsusən Naxçıvan qəzasında ərazinin dəyişdirilməsi bununla başa çatmadı. Dövlət Şurasının təsdiq edilmiş rəyinə əsasən 1874-cü ilde Şərur-Dərələyəz və Sürməli qəzaları yaradıldı. Şərur-Dərələyəz qəzası Naxçıvanın iki sahəsi - Şərur və Dərələyəz əsasında təşkil edilmişdi. Bununla da Rusiya imperiyası tərkibində Naxçıvanın tarixi idarəsinin inzibati-ərazi bölgüsü üzrə coxsayılı dəyişiklər, əsasən, başa çatmışdı.

İrəvan quberniyasına daxil olan qəzalar:

İkinci mərhələ həm də Erməni

vilayətinin lağvi və yeni inzibati ərazi sisteminin təşkil ilə başlanan dövrdür. 1840-ci ilde Erməni vilayəti leğv olunmuş, 1849-cu il 19 iyun tarixli dekretle İrəvan quberniyası, quberniya tərkibində isə mahallələr əvəzində qəzalar təşkil edilmişdir. Bu tədbirlərde məqsəd idarəciliq əsulunu təkmilləşdirməklə yanaşı, azərbaycanlıların əksəriyyət təşkil etdiyi əraziləri ermənilər yaşayış ərazilərlə birləşdirib birincilərin təsir dairəsini azaltmaq, idarə aparatında ikinçilərin nümayəndələrinə yerləşdirmək, beləliklə, ərazini yavaş-yavaş erməniləşdirmək olmuşdur. İrəvan quberniyası tərkibində aşağıda göstərilən qəzalar təşkil olunmuşdur: 1.

ALEKSANDROPOL QƏZASI - buraya

sonralar Axuryan-Artik, Ani, Qukasyan, Qugark, Spitak adlandırılmış rayonların əraziləri;

NAXÇIVAN QƏZASI - müasir Naxçıvan MR ərazisi; Nor-Bayazet qəzası - buraya sonralar Hrazdan, Sevan, Nor-Bayazet, Martuni, Vardenis adlandırılmış rayonların, Kotayk rayonu Qırxbulaq bölgəsinin azərbaycanlılar yaşayan kəndlərin, habelə Krasnoselsk rayonunun Göyçə gölətrafi əraziləri; Sürməli qəzası - Araz çayının sağ sahilini (hal-hazırda Türkiye ərazisidir);

ŞƏRUR-DƏRƏLƏYƏZ QƏZASI - buraya sonralar Yeğeqnadzor və Əzizbəyov adlandırılmış rayonların əraziləri, habelə Naxçıvan MR Sədərək rayonunun kəndləri; **İRƏVAN**

Paytaxt:	İrəvan
Rəsmi dili:	Rus
Yerli dili:	Azərbaycan və erməni
Etnik tərkibi - ermənilər 53,2%; azərbaycanlılar 37,8%	İnzibati quruluşu
Region	Qafqaz
Tarix	
- Yaranma tarixi	1850
- Leğv olma tarixi	1917
Sahəsi	27.830 km ² (10.745 sq mi)
Əhalisi	829.556
- 1897 təxminən	29,8 /km ² (77,2 /sq mi)
- 1897 təxminən	
Əhali sıxlığı	

QƏZASI - buraya sonralar Artaşat, Ararat, Masis, Kotayk adlandırılmış rayonlarının əraziləri (Masis və Kotaykin bir hissəsi); Eçmədzin qəzası - buraya Eçmədzin, sonralar Masis, Hoktemberyan, Abaran, Əştərək, Talin, Araçadz adlandırılmış rayonların əraziləri daxil idi. Qəzaların tərkibinin müasir rayonlarla müqayisilə şəkildə verilmesində məqsəd azərbaycanlı əhalinin o zaman bölgələrdə geniş miqyasda yerləşməsi baremdə oxucuda təsəvvür yaratmaqdır. Söhbət əsasən Sovet Ermenistanının əksər hissəsini təşkil etmiş Aleksandropol, Novobayazet, Şərur-Dərələyəz, İrəvan, Eçmədzin qəzalarında yaşamış azərbaycanlılar sayı baremdə gedəcəkdir. Cənubi Sürməli və Naxçıvan qəzaları, Şərur bölgəleri Sovet Ermenistanının tərkibində olmamışdır. 2-ci cədvəldə 1886-ci ildən 1917-ci ilədək İrəvan quberniyasının 5 qəzasında əhalinin yerləşməsi, sayı, demografik dəyişiklikləri haqqında məlumat verilir. Şəhərlərin əhalisi müvafiq qəzaların əhalisi tərkibindən göstərilmişdir. 1877-78-ci illərin rus-türk müharibəsində Rusiyanın qələbəsi, Türkiyənin bir sıra vilayətlərinin Rusiyaya birləşdirilməsi İrəvan quberniyasında, habelə Zaqqafqaziyanın bir sıra bölgəsində ermənilərin yerləşdirilməsi kütüivi

xarakter aldı. İrəvan quberniyasında ermənilərin xüsusi çəkisi xeyli artmağa başladı. Bu müharibədə ermənilərin feal iştirakı Rusiyanın qələbəsində mühüm rol oynadı. Ermənilər də rus goşunlarının qələbəsinə çox böyük ümidi bəsləyir, belə hesab edirdilər ki, rus goşunlarının qələbəsi neticəsində Türkiye ərazisinin ermənilər yaşayış bəzi əyalətləri Rusiyanın əlinə keçəcək, bununla da "Böyük Ermenistan" mifinin reallaşması üçün şərait yaranacaqdır.

Onlar bu məqsədə çatmaq üçün her vechle rus goşunlarına yardım edirdilər. Belə ki, Tiflisdə, Yelizavetpolda, İrəvanda, hətta Bakıda, ermənilər yaşayış bölgələrdə nümay-

Irəvani "əhli üləmə və şüəra şəhəri" kimi qiymətləndirdiyini vurğulayaraq yazar: "İstər İrəvan Gimnaziyasında, istər İrəvan Müellimlər

Seminariyasında təhsil o dərəcədə yüksək idi ki, onların məzunları Rusiyanın, eləcə də Avropanın ən güclü ali məktəblərində lazımi səviyyədə təhsilləri davam etdirə bilirdilər. Məsələn, İrəvan Gimnaziyasının və Müellimlər Seminariyasının məzunlarından dünya şöhrəti alım, akademik Mustafa bəy Topçubaşov Kiyev universitetində, gimnaziyanın sonuncu qızıl medalçısı, görkəmli alım və ictimai xadim Əziz Əliyev Peterburq Hərbi Akademiyasında, professor Mehdiyan Yerevanski, məşhur hüquqşunas alım Miryusif Mirbabayev, ictimai xadim Maqsud Məmmədov Moskva

sayı 6510 nəfər (3397 kişi, 3113 qadın) idi. Yalnız çar Rusiyasının köçürüme siyaseti nəticəsində mahalda ermənilər peydə olmuşdu.

Dərələyəz mahalına İrədan 336 ailə, yaxud 1757 nəfər (958 kişi, 804 qadın) köçürülmüşdü. Erməni ailələrinin köçürülməsi əhalinin etnik tərkibində qismən dəyişikliyə səbəb oldu. O zaman Naxçıvan əyalətinin Dərələyəz mahalında 78 kənd qeydə alınmışdı. Burada da əhali, demək olar ki, azərbaycanlı ailələrdə 4583 nəfər (2411 kişi, 2172 qadın) yaşayındı. Ermənilər cəmi 58 ailə (0,57%), yaxud 288 nəfər (141 kişi, 147 qadın) idi.

Çar Rusiyasının köçürüme siyaseti nəticəsində Dərələyəz mahalına İrədan 507, Türkiyədən 8 ailə (cəmi 515 ailə) köçürülmüş, erməni əhalisinin sayı süni şəkildə 2773 nəfər artırılmışdı. 1917 il Qafqaz təqviminin məlumatına görə, Şərur-Dərələyəz qəzasının sahəsi 2637,50 kv.verst idi. Qəzada 90250 nəfər (47399 kişi, 42851 qadın) qeydiyyata alınmışdı, onların 88496 nəfəri (98,05%) yerli sakın, 1754 nəfəri (1,95%) müvəqqəti yaşayınanlar idi. Şərur-Dərələyəz qəzasının əhalisinin 58493 nəfəri (64,8%) azərbaycanlı, 29165 nəfəri (32,3%) erməni və b. idi. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Baş nazirinin Paris Sülh Konfransı sədrinə 1919 il 16/19 avqust tarixli müraciətində Şərur-Dərələyəz qəzası da azərbaycanlıların 72,3%, ermənilərin 27,1%, başqalarının 0,4% olduğu bildirildi.

Göründüyü kimi, İrəvan və Naxçıvan xanlığının son dövründə, de mək olar ki, əhalisinin sayı azərbaycanlılardan ibarət olan Şərur-Dərələyəz qəzasında ermənilərin sayı süni şəkildə bütün əhalinin üçdə birinədək artırılmışdı.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yaradıldıqdan sonra Şərur-Dərələyəz qəzasını Azərbaycanın ayrılmaz tərkib hissəsi elan etmişdi. Lakin bu əzəli Azərbaycan torpaqlarına əsəssiz iddia irəli sürən erməni-dəsnək hakimiyəti digər bölgələrdə olduğu kimi burada da əhalisi qarşı soyqırım siyaseti həyata keçirməye başladı. Onlar etnik təmizləmə vasitəsilə bu ərazilərin erməni hakimiyətinə keçməsinə can atırlar. Lakin əhali erməni təcavüzünə qarşı qəti yetlə müqavimət göstəridi. Şərur-Dərələyəz qəzası da mer kez Naxçıvan olan Araz-Türk Respublikasına da xil olmuşdu. Müttəfiq dövlətlər Naxçıvan, Sürməli və İrəvan quberniyasının bir hissəsi ilə birgə Şərur-Dərələyəz qəzasını da ermənilərə verməyə cəhd edir. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökuməti bu si yasətə qarşı qəti etirazını bildirmiş, Paris Sülh Konfransına etiraz notasında Naxçıvan, Sürməli, Şərur-Dərələyəz, həmçinin İrəvan qubernisi yasının bir hissəsi niin Azərbaycan Respublikası hökümeti təqdim etmişdi. Azərbaycan və Ermenistan sovet hakimiyətinin qurulmasından sonra veziyət dəyişdi. Şərur-Dərələyəz qəzasının Dərələyəz sahəsində yeni qəza - Şərur-Dərələyəz qəzası (mərkəzi Baş Naxçıvan) təşkil olundu. İ.Şopenin 1829-32-ci illərdə tərtib etdiyi kameral təsvirə görə, İrəvan qəzaları təşkil olundu. 1849-cu ildə onların əsasında İrəvan quberniyası təşkil edilmiş, quberniya tərkibində beş qəza (İrəvan, Naxçıvan, Gümrük (Aleksandropol), Yeni Bayazid (Novobayazet) və Ordubad) yaradılmışdı. 1870-ci ildə isə Şərur-Dərələyəz tərkibində İrəvan quberniyasının tərkibinə daxil olan Şərur-Dərələyəz qəzası təşkil edilmişdi.

Şərur-Dərələyəz qəzası İrəvan xanlığı dövründə (XVIII əsrin 40-ci illəri - 1827) Şərur mahal kimi onun tərkibinə, Dərələyəz isə Naxçıvan xanlığının daxil idi. Çar Rusiyası Naxçıvan və İrəvan xanlıqlarını işğal etdi. Burada "Ermeni vilayəti" yaradılmışdı. 1840-ci il inzibati-ərazi bölgüsü zamanı "Ermeni vilayəti" leğv edildi, İrəvan və Naxçıvan qəzaları təşkil olundu. 1849-cu ildə onların əsasında İrəvan quberniyası təşkil edilmiş, quberniya tərkibində beş qəza (İrəvan, Naxçıvan, Gümrük (Aleksandropol), Yeni Bayazid (Novobayazet) və Ordubad) yaradılmışdı. 1870-ci ildə isə Şərur-Dərələyəz tərkibində İrəvan quberniyasının tərkibinə daxil olan Şərur-Dərələyəz qəzası təşkil edilmişdi.

İ.Şopenin 1829-32-ci illərdə tərtib etdiyi kameral təsvirə görə, İrəvan qəzaları təşkil olundu. 1849-cu ildə onların əsasında İrəvan quberniyası təşkil edilmiş, quberniya tərkibində beş qəza (İrəvan, Naxçıvan, Gümrük (Aleksandropol), Yeni Bayazid (Novobayazet) və Ordubad) yaradılmışdı. 1870-ci ildə isə Şərur-Dərələyəz tərkibində İrəvan quberniyasının tərkibinə daxil olan Şərur-Dərələyəz qəzası təşkil edilmişdi.

KÜRDLƏR VƏ KÜRDÜSTAN

Kürtlərin coğrafiyası və yerləşməsi

Bir neçə nəfər özünü müdafiə edərək zırzəmiyə girdi və qızığın surətdə vuruşmağa başladı. Sonra isə çıxıb yoldaşları ilə birləşə bildilər. Çaxnaşma içində kürdlər az qala general qubernatoru tutmuşdular. Vuruşa-vuruşa bir boş otağa girdi qapını bağladılar və gecəyə qədər atışdırılar. Kürdlər divarın yuxarısında dəmir sobanın borusu üçün açılmış oyuğu görüb bir-birinin çiyinə çıxaraq hörgünü sökdülər və yaralı yoldaşlarını götürüb oyuqdan taxtapaşa, oradan isə başqa qonşuların damına, divarına çıxaçıxa, bağlardan, dalanlardan keçərək gizli surətdə mühəsirəni yanbənəhəng Təbriz şəhərindən qurtula bildilər. Şəhər onları izləməyə başladılar. Kürdlər məharətlə onların diqqətini yayındırb, sonra isə onların atına minib öz Çehrikəri nə çapdılardı. Səkkiz nəfərdən altısı xilas oldu. Öldürülmüş iki nəfər də Cəfər ağa ilə birlikdə qubernator həyətinin darvazasında, keçib gedənlərə ibret olsun deyə, dar ağacından asıldırlar. Yerli qəzet təmtəraqlı sözlərlə müdirlik siyasetin təntənəsini təriflədi.

Hekayətin izaha ehtiyacı yoxdur. O hadisədən beş il sonra Qoturda mənə xilas olunmuşların hamisini görməklə vaxtılı Təbrizdə yazdıqlarının təsdiqini eşitmək qismət oldu. Əgər kürdlərin əlindən gələn igidlik belədirse, onda onlarla mübarizədə tələb lunan metodlar da az xarakterik deyil. Farslar və türklər bir əreb kələmini nəhaq təkrar etmirlər. «innəl-ekrad taifətun minəl-əcine». Kürdlər cin tayfalarıdır. Və bunu təsdiq üçün onlar kürdlərə mübarizədə özlərini hər cür təmkinli, səbərli başlanğıcdan azad hiss edirlər. Şeyx Übeydulla üşyanından sonra İran hərbi rəisi Əmir Nizam 1 kurd başçısı Həmzə ağanı yanına çağdırdı. Qurana and içdi ki, nə qədər o yerin üstündə yaşayır, ona toxunmayacaq. Bununla belə, çadırda quyu qazdırı və Həmzə ağa çadırı daxil olan kimi quyuda gizlənib işarə verdi. Güllələr çadırı deşik-deşik etdilər və Həmzə ağa öldürdü. Əmir Nizam sonra izah edirdi ki, nə qədər o yerin üstündə idi, and pozulmamışdı, o yerin altına düşəndə pozuldu.

Miandabda bayrama dəvət olunmuş Bilbas başçıları da elə yalançı vasitələrle öldürdü. Türkiyədə məşhur Yezdanşir də belə tutuldu. Nəhayət, aydın olur ki, kənardan gələn hər şəxə kürdlərə inansızlıq nədən yaranır və kürdlər nə üçün bir hissəsini təşkil etdikləri siyasi orqanızmə qaynayıb-qarşıya bilmirlər.

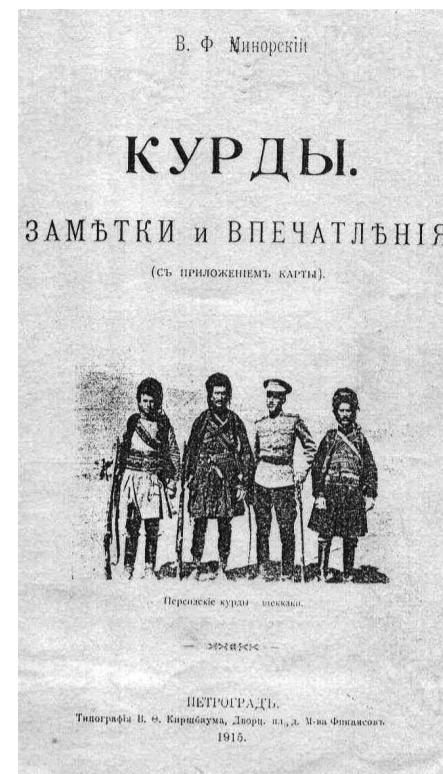
Kurd həyətinin ən yeni və olduqca yaxın müşahidəcisi Soan haqlı olaraq deyir «Daimi təhlükə kürdlərə şübhə, cəsaret, müstəsna چeviklik, zirəlik və yüksək inkişaf etmiş müşahidəcilik yaratmışdır. Sonuncu keyfiyyət mənim müşahidələrimlə də təsdiq olunur.»

Özü Gorusdan olan kürdüdür. Həmcinin Türkiyədə İsmayıllı haqqı paşa keçən əsrin 70-ci illərində itaetsiz kürdləri tabe etmişdi (sakitleşdirmişdi).

Üç ildən sonra mən həmin yelrə bir də gələndə məndən soruştular ki, bəs köhnə atım hanı və onun özümün də çoxdan unutduğum əlamətlərini xatırlayırdılar. Əbəttə, bu, yeni təəssüratların azlığı, bu səbəbdən də qavramaq qabiliyyətinin kütləşməsilə izah olunur. Kürdlərdə təzə adamlara diqqətlə, iti nəzərlə baxmaq adəti var. Hər dəfə məndə belə bir təəssürat yaranırdı ki, üzümə dikilmiş onlarla göz şəklimi çəkib xatırılmasına əbədi hakk etdilər.

Kürdlər qətiyyən süst və küt deyillər.

Təhsili, maarifi inkişaf etdirmək üçün onlara imkan düşmür. Qismən də onların təbəqəsinə ancaq hərbi məşqlər münasibidir – deyən başçıların xurafatı günahkardır.

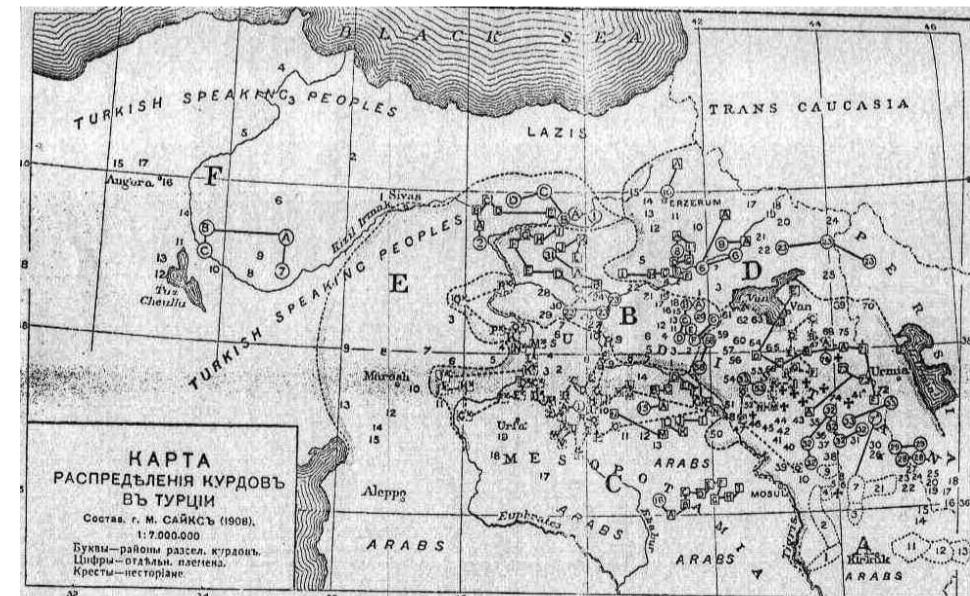
qarşılaşırlar və güclərini sinamaq qərarına gəlirlər. Biri daşa baxır. Daş iki bölünür, o biri öz rəqibinə baxır, rəqibinin gözü töküür və s.

Kürdlər xurafatı sevirlər, yenilikləri öyrənib bilməyi sevirlər, öz azad həyatını tərfləməyi, şəfqəti sevirlər. Öz azadlıqları ilə fəxr edir və onun qəbul olunmasını çox qiymətləndirirlər.

Bu vaxta qədər kürdlərin həyat və məşətini sakit öyrənənlər az olub. Kürdləri şəxsən görmüş səyyahların əksəriyyəti onlarda olan yaxşı cəhətləri qeyd ediblər. Ümumi ədəbiyyatda isə kürdlər haqqında olduqca mənfi rəy möhkəmlənib. Və nə qədər ki, bu münasibət mövzu ilə bilavasitə tanışlığa əsaslanmayan inam üzərində dayanacaq, hər hansı bir xurafat kimi onu dəyişmək çətin olacaq. Hadisəni bütün mürəkkəbliyi və müxtəlifliyi ilə görmək lazımdır. Ancaq əlbəttə, heç kim kürdlərin müasir həyatının və xarakterinin tutqun tərəflərini inkar edə bilməz. Kürdlər özündən tez çıxan və qaynar təbietlidirlər. Soan söyləyir ki, yolla gedən bir neçə nəfər Zöhrənin göyün hansı tərəfindən çıxacağı üstə mübahisə etməyə başladılar. Bu parlaq uledüz yolcuların astronomik şübhələrini dağıdananacan artıq 2-3 nəfərin meyidi yere sərilişti.

Başqa bir misal.

Kələmin və Sidəkan arasında uçurum karnizində qəribə bir mənzərənin şahidi olduq. Bir qadın qəmli intzar içinde yolda oturmuşdu. Həyəcanlı kurd çömbəlib əlilə yamacda yixilmiş balaca yüklü öküzinən gözünü bağlayırdı. Məlum oldu ki, öküz tez getmək istəməyib, əsəbileşmiş sahibi ağır bir daşı onun alınmasına çırılıb. Ancaq sonrakı aqəbahətinə anlayıb onu sağaltmağa çalışırdı.

Kürdlərin qısamışlıq və bəzən anlaşılmaz qəddarlığını qeyd etmək lazımdır. Onlar bir dəfə Souq-bulaqda heç bir günahı olmayan missioneri ona görə öldürməşdilər ki, avropalıların təhlükəsizliyinə cavabdeh olan və onları qane etməyən qubernatoru nəzərdən salsınlar. Görünür. Kürde və bir çox şeydə ona benzəyən albana öz güləsinin 2 qüdrətini sinamaq və çaxmağın bir hərəkəti ilə sağlam, güclü insanın necə yixiləşməsinə baxmaq ləzzət verir. 1914-cü ildə Türk-İran sərhəd təyin etmə komissiyasındaki kədərli hadisə – heç bir əsas olmadan ingilis katibi cənab Xobardinə gəzinti vaxtı yaralanması əhəmiyyətli dərəxədə bununla izah oluna bilər. Kürdüstanda tez-tez baş verən ölüm və yaralanma hadisələrinə bizim Avropa nöqtəyi-nəzərincə deyil, yerli nöqtəyi-nəzərindən baxmaq lazımdır. Bu hadisələr

ayrı-ayrı xalqların nöqsanından deyil, ümumi coşgunluqdan yaranır. Hər hansı bir alban, ya Siciliya statistikasının dalınca uzağa getməyərək bizim Zaqafqaziyada hər il min beş yüz ölüm hadisəsi baş verir. Yelizavetpol quberniyasına ilde 389 4 başqa sözə, gündə biri düşür. Ancaq bu «çoxlu» ölümü heç kim kütləvi ölüm kimi izah etmir.

Kürdə Gəlavej; onun görünməsi istilərin düşməsi və dağlara köçün başlanması elamətidir.

Başmakovun albanlar haqqında əsərləri ilə müqayisəlm — yaratması

Həmcinin alman arxeoloqu V.Belkin (1898) məşhur yaralanması hadisəsi. Kürdlər bir neçə metr məsafədən ona, silahsız adama atəş açmış və o, qeyri-adi soyuqqanlığı nəticəsində xilas olmuşdur.

Qafqaz. Kalenlər. 1910-cu il.

Bəlkə də bir para, bir çox adı vaxtlarda yerlərdən daxil olan səthi məlumatlara da bir düzəliş vermək düz olardı.

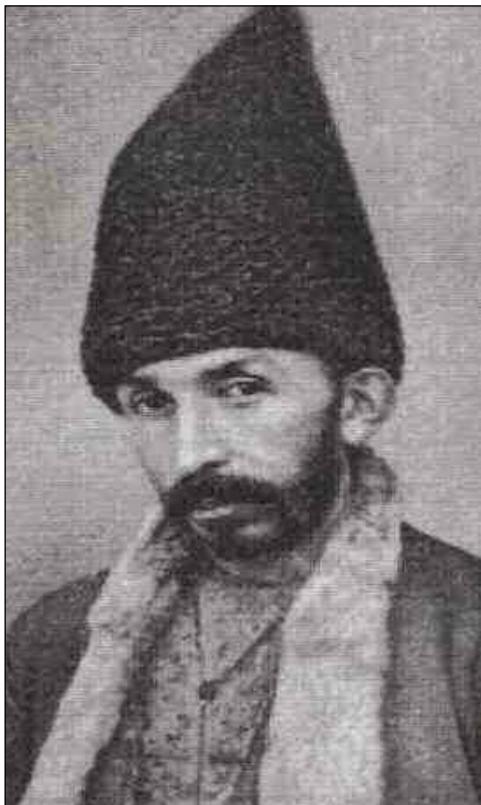
Bir çox kurd qəbilələrində bir müəlinin çox sərrast səciyyələndirdiyi özə malin-dan söhbət gedəndə «kommunist» meylini də inkar etmək olmaz. Bir dəfə uzaqdan mənə (1905) Salmasın bir kəndinə kürdlərin gündüz basqının görmek nəsib oldu. Kürdlər kəndliləri atəşlə qovub sürüyə cumdular və onu necə dağlara apardıqları durbinla görünürdü. Bu zaman kənddə nə baş verdiyini mən başqa bir təessüratımla (1911) mənim aynımda Kəngərli (Salmas) kəndində xoşbəxtlikdən yalan olan bir həyəcanın qalması ilə fikir söyləyə bilerəm. Bir anda uşaqlar malqaranı topladılar, kişilər dalda yerə oturdu-lar, qadınlar ağlaya-ağlaya o yan, bu yana qaćmağa başladılar. Mən təsəvvür etdim ki, bu səhnə kürdlərin lemək oları ki, rəsmi

axınına verilmiş türk-erməni kəndinə necə ağır ola bilərdi. Əhali orada müqavimət barədə heç düşünə də bilməzdii. O biri tərəfdən də bütün bu kobud gündüz qarətləri daha çox bu faktların mövcud olduğu dövlət üçün rüsvayılıqdır. Əgər rus hakimiyyəti və təşkilatı götürülsə idi, Qafqaz və Türkmenistanda nələr baş verərdi. Əgər zülmə, zülməkara müqavimət, xüsusiye Türkiye Kürdüstənən da xeyrə, yaxşılığı gətirməyilsə, təcrübə özünü saxlamağın başqa yolunu göstərir. Ən etibarlısı başqa dinə mənsub olan şəxsin hər hansı bir qüdrəti aqaya girov olmasından ibarətdir. Belə həmişə tanılır və o zaman onun himaye ediləninin hücum olarsa, o şəxsi böyük pisliklər gözleyir. Erməni və nestori-anları öz qəbiləsinə çatmış çox kürdün adını çəkmək olar2.

Ardı var

(Əvvəli ötən sayımızda)

Elə ki, gecə aralığa gəldi, atışma yenidən başladı. Hər iki millət gülləni bir-birinin üstünə yağış kimi tökürdülər. Topların gurultusundan, tūfənglərin səsindən və igidlərin nərəsindən evlər və qayalar lərzəyə gəlirdi. Bir müsəlman deyirdi ki, dava vaxtı mən ermənilərin içində yerləşən xəstəxanada yatırdım. Orada xəstəlikdən müalicə olunurdum. Ermənilərin səngərlərindən biri mən yatan otağın pəncərəsinin qabağında yerləşirdi. Pəncərədən müşahidə edib, göründüm ki, general tez-tez həmin səngərə gəlib rus əsgərlərinə və topçularına göstərişlər verirdi. O, durbinlə baxıb, topçuların atəşini təshih edir, filan məscidə, filan minarəyə atın deyirdi. Onun göstərişlə atılan top güllələrindən biri Seyidli məhəlləsindəki məscidin dəmir taxtapusundan keçib, onun tavanını şikəst eylədi. Daha bir top gülləsi isə Böyük məscidin minarəsinə dəyiib, dörd kərpic

Mir Möhsün Nəvvab
lərində kənddir, əllərində yeddi aman

16 nəfər idi. Onlardan beş nəfəri adlı, tanınmış cavanlardan, qalanları isə küçə ilə gedərkən, yaxud evinin yanında oturub özünü günə verdiyi yerdə qəflətən ermənilər tərəfindən vurulub öldürülmüş əlsiz-ayaqsız qocalardan və dilənçilərdən ibarət idi. 21 nəfər isə yaralanmışdı.

Amma ermənilər tərəfdən ölonların sayı 500-700-ə qədər, yaralananların sayı isə 287 nəfər olmuşdu. Ölonların 35 nəfəri Gəncədən və 100 nəfəri İrvandan, 41 nəfəri tanınmış qımdatlarдан, bəylərdən və məşhur adamlardan, iki nəfəri isə məktəbdə oxuyan ünas qızlarından ibarət idi. Ölonların qalanı isə Qaladan və ətraf kəndlərdən gəlməş adı erməni silahlıları idi. On bir nəfərin isə əl və ayaqlarını kəsdilər. 31 nəfər isə rus qoşunundan olan kazak və ruslardan öldürüldü.

Dava və vuruşmaların qızığın vaxtı ölonları ermənilər Qalada bulvarın üstündə paltarlı-paltarlı ikisini-üçünü bir qəbrə qoyub dəfn edildilər. Bəzən

gəldilər. Orada da bir neçə kəlmə danışbı dağlılışdır.

Qalaşakov erməni və müsəlmanlar arasında işlətdiyi bu hiyləyə və ermənilərə verdiyi vədini əmələ gətirə bilmədiyinə görə, barışiq danışqları uzanır, ondan dövlət böyüklərinə edilən şikayətlər çoxalırdı. Qalaşakov özü də çox ehtiyat eyləyərək düşünürdü: «Bu xəyanət ki, məndən zühura gəldi, qəflətən məni öldürə bilərlər». Ona görə ehtiyatla dolanırdı.

Müsəlmanlar Qalaşakovun dövlətə və millətə etdiyi bu növ xəyanəti və zülmü haqqında teleqraf və kağızla cəmi böyüklərə və divanxanalara məlumat verdilər. Dövlətdən bir imdad, kömək olmadı, generalın cinayətilə bağlı heç bir tədbir görülmədi. Hərçənd ki, Qalanın hakimliyindən çıxardılar. Rəcəb ayının 19-cu günü general Qalaşakov Qaladan çox vahimə ilə çıxıb getdi və onun yerinə Bauer

1905-06-ci illərdə erməni-müsəlman davasında kürd xalqının rolu

saldi.

Qərəz, bu Qalaşakov deyilən general dünya malından ötəri Allahın hökmüne müxalif gedərək öz padşahının qanununa etinasızlıq göstərib, millətə və bir olan Allaha inanınrlara bu növ xəyanətkarlıq etməyi rəva bilməşdir. Təəccüblüdür, dövlət neyçün bu növ tamah və heyvanı-nəfslə iş görən adamları millətə hakim göndərir ki, o da belə qələtlərə yol verir? Əgər bu şəxs və buna bənzər başqası az müddət ərzində bir məmləkətdə belə ədalətsizliklə hökmənləri etsə, görərsən ki, orada tamam hərc-mərclik baş alıb gedir, məmləkət darmadağın olur. İndiyədək Qafqaz elinə onun (Qalaşakov) kimi qəddar insan gəlməyib.

Müsəlmanlar əvvəlki davada ermənilərin Xoca Söhrab kilsəsini tutmuşdular. Üç gün gecə-gündüz onu əllərində saxlayıb, içində sakin oldular. Amma bir kəs ədəbsizlik edib, kilsənin bir daşına, yaxud ağacına əl vurmadı, haramısa xarab etməyi özlərinə rəva bilmədilər. Lakin bu amansız erməni tayfası Qalaşakovun xahişinə binaən ruslar ilə birləşdə Kocərlə məscidini yandırıb, içində hər nə vardısa qarət edib, dağıtmışdır.

Bu günün sabahı var. Əlbəttə, Allah-təala öz evinin fikrini çəkəcək, baislərin cəzasını verəcəkdir. Səbr etmək lazımdır.

Əvvəlki davada müsəlmanlar erməni məhəllələrinin yarısına od vurub yandırmışdır. Nə qədər erməni bu yanğında həlak olmuş və nə qədəri gülə ilə öldürülmüşdür. Qaçanı qaçmışdı, qalanları isə acizən bir şəkildə ağlaya-ağlaya, keşşələr boyun-

bayrağı, baş keşş isə əlində böyük xaç onların önündə məscidə gəlib barışmağı xahiş etdilər. Bu davada müsəlmanlara kəndlərdən çoxlu kömək gəlməsinə və onların qələbə çalmasına baxmayaraq, əgər həqiqəti görən bəsirət nəzərələ dürüst müləhizə etsək, görərik ki, bu davada fəth və qələbə Allahın köməyilə əvvəlkindən çox artıqdır.

Amma bu davada Qalaşakovun tədbirilə müsəlmanlara qarşı ətraf kəndlərdən, İrvandan, Gəncədən və başqa yerlərdən yeddi min erməni silahlıları, 850 nəfər rus kazakları, 400 nəfər erməni rusları, neçə min Qalada (Şuşada) olan erməni, dörd nəfər məktəbdə oxuyan ünas qızları, eləcə də top və topxana səfərbər edilmişdi. Silahlılarının cəmi miqdarı 12 min idi.

Dava başlayanda ermənilərə qarşı vuruşan ancaq Qalada yaşayan müsəlman igidləri və cavanları idi. Onlara heç yerdən kömək gəlməmişdi. Üç gecə-gündüz sərasər müsəlmanlar bu qədər erməni silahlıları və rus ordusu ilə bir atışma apardılar ki, heç yapon mühəribəsində də belə dava olmamışdı. Səngərlərdən dalbadal on minə qədər tūfəng və toplar atılır, neçə-neçə yerlərdə evlərə qoyulmuş bomba və dinamitlər partlayırdı. Beləliklə, müsəlmanlar 3 gün Səddi-İsgəndər kimi bu qədər qoşunun qarşısında mərdliklə dayanaraq nərə çəkə-çəkə onları güləbaran edirdilər. Üç gündən sonra müsəlmanlara kömək gəldi. Bu növ ilə dava beş gün gecə-gündüz davam etdi və sonra sakit oldu.

Bu beş günlük şiddetli davada müsəlmanlar tərəfdən ölonlərin sayı

isə nəinki qəbir, adı çala qazib, oraya basdırıldılar. Kazaklar və ruslar isə rus qəbiristanlığında dəfn edildilər. Müsəlmanların şəhid olanları isə məscidlərin həyətində dəfn edildi.

Dava qurtarandan 5-6 gün keçdi və sonra ağa general müsəlmanların yanına barışığa getmək qərarına gəldi. O, kilsə paltarı geymiş erməni və rus kilsələrinin baş keşşələrini, onlarla bərabər, əllərində ağ və qırmızı bayraq bir qədər rus saldatları və kazaklarını özü ilə götürüb, musiqi çala-çala gəlib müsəlman meydanında durdular. General və keşşələr məscidə gəlib, bu iki millət arasında sülh yaratmaq üçün camaatla danışdıqdan sonra, cənab qazi və onunla bərabər neçə nəfər müsəlman səngərlərə getdilər. Səngərlərə baş çəkə-çəkə erməni meydanına

adlı başqa bir rus generalı təyin edildi. Qalaşakov Tiflis şəhərinə gedib, orada yerləşdirildi. Həmin il şəvvəl ayının 1-i (noyabr) günbatana neçə saat qalmış bir nəfər hamamdan çıxıb, faytona yavuq gəlir və generala iki gülə atır. General hüssəni itirib yuxılar. Bu səsə xalq yığışında qatıl qaçıb. Hərçənd ki, istədilər onu tutsunlar, ələ düşmədi. Generalı isə götürüb mənzilinə gətirdilər. Qatılı isə məlum etmək mümkün olmadı.

Həkimlər gəlib müləhizə edərək dedilər ki, generala iki gülə dəyiib. Biri boğazından dəyərək başının içində qalmış, ikinci gülə isə ağızından keçib, dil və dişini parçalayaraq boynunun dalından çıxmışdır. Boyunun dalından çıxan güləni həkimlər maqqaşla xırda-xırda tamam çıxardılar. Neçə gündən sonra bir məqama yetişdi ki, general yemək yeyə bilmədi. Həkimlər çox səy etdilər, ancaq aqibət faydasız oldu.

MİR MÖHSÜN NƏVVAB

1905-1906-ci İLLƏRDƏ
ERMƏNI-MÜSƏLMAN DAVASI
Nəşriyyatın baş direktoru Ş. M. Cəfərov

Şuşa» şirkətinin direktoru V. X. Quliyev

Rəssamı B. Yəhyazadə

Texniki redaktoru B. İsmayılova

Korrektoru S. Məmmədova, X. İdrisova.

Çapa imzalanmış 16.07.93. Kağız formatı 84X108 1/32.

Şərti çap vərəqi 6,72. Uçot-nəşr vərəqi 6,5. Tirajı 50000. Sifariş 3872.

«Azərbaycan» nəşriyyatı. 370146. Bakı. Mətbuat pro

NAXÇIVAN QƏZASI - Çar Rusiyası və Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə inzibati-ərazi vahidi

Şimali Azərbaycan Rusiyaya ilhaq olunduqdan sonra Naxçıvan xanlığı leğv edilmişdi, 1828 ilin martında "Erməni vilayəti"nin tərkibinə verilmişdi. 1840 il islahatı zamanı Naxçıvan eyaleti əsasında qəza yaradılmışdı. 1849 ilde İrəvan quberniyası yaradıldıqda Naxçıvan qəzası onun tərkibinə daxil edilmişdi. Rusiya işgali ərefəsində Naxçıvan xanlığının erazisi təxminən 4500 kv.verst (1 verst = 1,0668 km) olduğu halda, sonralar onun torpaqları xüsusi məqsədə digər inzibati vahidlər arasında bölüşdürlüdü. 1917 il Qafqaz təqviminin məlumatına görə, Naxçıvan qəzasının sahəsi 3939 kv.verst, yeni xanlığın erazisindən 561 kv.verst az idi. Həmin dövrədə qəzada 122208 nəfər əhalisi yaşayırırdı. Qəza əhalisinin 66117 nəfəri (54,1%) kişi, 56091 nəfəri (45,9%) qadın, 119272 nəfəri yerli sakin, 2936 nəfəri müvəqqəti yaşıyanlar idi. Naxçıvan xanlığı Rusyanın tərkibinə qatıldığı dövrə (sonra Naxçıvan eyaleti və Ordubad dairəsi) burada təxminən 29463 nəfər (köçürülmüş getirilmiş ermənilərin sayı çıxılmadı) əhalisi yaşayırırdı. Çarızmın Türkmençay müqaviləsindən (1828) sonra heyata keçirdiyi kütləvi erməni köçürmələri zamanı buraya 12 min (oradakı əhalinin 40,7%-i qədər) erməni getirilmiş, nəticədə əhalinin etnik tərkibində ciddi dəyişiklik yaradılmışdı. Ermənilərin Naxçıvan ərazisine köçürülməsi sonralar da davam etdirilmişdi. 1917 il Qafqaz təqviminin məlumatına görə, Naxçıvan qəzasında azərbaycanlıların sayı 70 min (57,3%) təşkil edirdi. Bu onu göstərirdi ki, çarızmın bütün cəhdlerinə baxmayaraq, Naxçıvan qəzasını erməniləşdirmek siyaseti boşça çıxmışdı. Çar hökuməti burada qəza idare sistemi yaratmışdı. Qəzanın tesərrüfat həyatında aqrar bölmə (əkinçilik, bağçılıq, maldarlıq və s.) əsas yer tuturdu. Duz istehsalı da inkişaf etmişdi. Eyni zamanda, ipəkəyirme, pambıqtəmizləmə

müəssisələri fəaliyyət göstərirdi. 19 əsrin 60-70-ci illərində Tiflis-İrəvan-Naxçıvan, 19 əsrin sonu - 20 əsrin əvvəllerində Yevlax-Şuşa-Gorus-

qırğınlardan töretməklə yenidən etnik təmizləmə siyasetini həyata keçirməye başladılar (bax Naxçıvan bölgəsində azərbaycanlılara qarşı

1919 il 28 fevral tarixli qərarı ilə Cənub-Qərbi Azərbaycan general gubernatorluğu yaratmışdı (bax Cənub-Qərbi Azərbaycan general-gubernatorluğunun yaradılması haqqında qərar, Naxçıvan general-gubernatorluğu). Türk ordusunun bölgəni tərk etməsindən sonra burada feallaşan ingilisler Naxçıvanda təxminən iki ay müddətən (1919, may-iyul) erməni idarəciliy qurmağa nail oldular, lakin xalqın qətiyyətli müqaviməti nəticəsində onun faktik fəaliyyətini təmin edə bilmədilər. İyulun sonlarında ermənilər Naxçıvandan qovuldu (bax Naxçıvanda erməni idarəciliyi). Ermənilərin Naxçıvanda qısa müddətə idarəcilik cəhdli bölgəyə ağır zərbə vurdur. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Hökuməti bölgədə möhkəmlənmək tədbirlərini davam etdirirdi. 1919-cu ilin avqustunda Səmed bey Cəmiliyin Cənub-Qərbi Azərbaycan general-gubernatoru təyin olundu. Gubernatorluğun iqamətgahı qısa bir müddətə Ordubadda olsa da, tezliklə Naxçıvan şəhərinə köçürülmüşdü. Lakin ABŞ-in bölge üzərində Millətlər Cəmiyyətinin mandatını alması ilə yeni veziyət yarandı. 1919 ilin iyulunda müttəfiqlərin Ermənistanda ali komissarı təyin edilmiş amerikalı polkovnik V.Haskel avqustun 26-da Bakıya gəldi.

O, Şərur və Naxçıvandan ibarət neytral zona yaradılması ideyasını irəli sürdü. Haskel oktyabrın 24-də polkovnik Edmund Dellini Amerika general-gubernatoru təyin etdi, lakin Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Hökumətinin ve yerli əhalinin səyi nəticəsində bu niyyət baş tutmadı (bax Naxçıvanda Amerika general-gubernatorluğu). Naxçıvanda, yalnız Paris Sülh Konfransının (1919-20) nümayəndəsi kimi fəaliyyətə başlayan Delli az sonra, bütün Amerika zabitləri isə, 1920-ci ilin əvvəllerində Naxçıvanı tərk etdilər. Amerika general-gubernatorluğu

ideyası baş tutmasa da, müttəfiq qoşunlarının Ali komissarlığının qərargah reisi Haskel Parise qayıtdığı üçün onu əvəz edən C.Rey noyabrın 23-də Tiflisdə Azərbaycanla Ermənistən arasında beş maddədən ibarət saziş imzalanmasına nail oldu. Azərbaycan hökuməti sazişə inanaraq, hərbi qüvvələrini Zəngəzurdan çıxardı. Bununla da, Naxçıvan erməni-dəsnak hərbi birləşmələrinin hücum təhlükəsi ilə üz-üzə qaldı. 1920 ilin əvvəllerində ermənilərin hücumu daha da gücləndi, yüzlərlə azərbaycanlı qətlə yetirildi. Sovet Rusiyasının 11-ci Qırmızı ordu hissəlerinin Azərbaycana hərbi müdaxiləsi və Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutu (1920, 28 aprel) regionda veziyəti yeniden dəyişdi. Sovet qoşunları iyulun 28-də Naxçıvanı ele keçirdi, Naxçıvan İnqilab Komitesi yaradıldı. Sovet Rusiyası Ermənistən sovetləşdirilməsindən sonra (1920, noyabr) Naxçıvan torpaqlarının Azərbaycandan qoparılması siyasetini həyata keçirməye çalışırı. Naxçıvanın taleyi Moskva və Qars müqavilələri (1921) qəti şəkildə hell etdi. Naxçıvan qəzasının erazisi Naxçıvan Sovet Sosialist Respublikasının (1920-23), Naxçıvan Muxtar Diyarının (1923-24), 1924-cü il fevralın 9-dan isə Naxçıvan Muxtar Sovet Sosialist Respublikasının tərkibinə daxil oldu. Naxçıvan MSSR yaradıldığı vaxt ərazisi Qars müqaviləsinin III əlavəsi əsasında 5988 kv.km müəyyən edilmişdi. 1929 il fevralın 18-də Zaqqafqaziya Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin qərarı ilə Naxçıvana məxsus ərazilərin bir hissəsi, o cümlədən Qərcivan, Qurdbulaq, Horadiz, Ağxəç, Oqbın, Almalı, İqtıran, Sultanbəy kəndləri həmçinin Kilit kəndi torpaqlarının bir hissəsi ekin sahəsi, otlaklı, biçənəyi ilə birlikdə (cəmi 657 kv.km) Ermənistana verildi. Beləliklə, 1929-30 illərdə Ermənistən SSR-e verilən ərazilər hesabına Naxçıvan MSSR-in ərazisi azalaraq 5,5 min kv.km oldu. 1930-cu ilde isə Naxçıvan MSSR-in Aldero, Lehvaz, Astazur, Nüvədi və s. yaşayış məntəqələri Ermənistana verilmiş və həmin ərazidə Mehri rayonu yaradılmışdır.

Naxçıvan şose yolunun çəkilməsi iqtisadi əlaqələri genişləndirdi. 1864 ilde Tiflis-Naxçıvan telegraf xətti istifadəyə verildi. Sosial-siyasi və mədəni həyatda da müəyyən dəyişikliklər baş verdi. 1837 ilde Naxçıvanda qəza məktəbi açılmışdı. Çar Rusiyası tərəfindən ermənilərin Naxçıvana köçürülməsi ilə yanaşı, ermənilərin azərbaycanlılara qarşı apardıqları soyqırım siyaseti qəzada ağır vəziyyət yaratdı. Ermənilər 1905-06 illərde Naxçıvan qəzasında yerli azərbaycanlılara qarşı dehşətli qırğınlardan töretdilər (bax Min doqquz yüz beşinci il soyqırımı). Nəticədə, 1897 ilde müqayisədə Naxçıvanda azərbaycanlıların sayı 31279 nəfər (34,6%) azalmışdı. Təbii artımı da nəzərə alınsa, erməni soyqırımı nəticəsində Naxçıvanda azərbaycanlıların sayı iki dəfə aşağı düşmüşdü. Rusiyada Müvəqqəti hökumət dövründə feallaşan ermənilər, Oktyabr çevrilişindən (1917) sonra Naxçıvanda yeni

soyqırınları (1917-20)]. Xüsusi Zaqqafqaziya komitəsi (1917, mart-noyabr) ve Zaqqafqaziya komissarlığı (1917, noyabr - 1918, aprel) orqanları bu qırğının qarşısını almaqdə feallıq göstərmədi. Türk ordusunun bölgəyə daxil olması Naxçıvanın həyatında mühüm hadisə oldu. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qurulması (1918, 28 may) dövlətin ərazi bütövülüyü uğrunda mübarizəni gücləndirdi. Lakin Mudros barışığına (1918) əsasən, türk ordusunun Azərbaycanı, o cümlədən Naxçıvanı tərk etməsi vəziyyəti yenidən mürəkkəbləşdirildi. Bölge əhalisini qırğınlardan xilas etmək məqsədilə Naxçıvan - Şərur-Dərəleyəz və Ordubad qəzalarını, həmçinin Sərdarabad, Uluxanlı, Vedibasar, Qəmərli, Mehri və b. əraziləri əhatə edən məhəlli - Araz-Azərbaycan Respublikası (1918, noyabr - 1919, mart) quruldu. Azərbaycanın Xalq Cümhuriyyəti Hökuməti bölgədə vəziyyəti yaxşılaşdırmaq məqsədilə

Loru mahalı

Azərbaycanın tarixi mahallarından biri

Borçalı Rusiya tərəfindən işgal edildikdən sonra bu ərazidə Tiflis quberniyası daxilində Borçalı distansiyası yaradıldı. 1880-ci ildə Tiflis quberniyası daxilində Borçalı qəzası təşkil edilir və onun ən böyük nahiyəsi də Loru olur. Loru Borçalının dağlıq hissəsini təşkil etdiyindən ona Dağ Borçalısı da deyirlər. Bu ərazidə bir vaxtlar Loru şəhərinin mövcudluğunu və həmin şəhərin 1236-ci ildə mon-qollar tərəfindən dağdırıldı, XIV-XV əsrlərdə yenidən bərpa olunduğu, XV-XVIII əsrlərdə Osmanlı və İran hückümlərinə məruz qaldığı yazılır.

1918-ci ildə erməni daşnak hökumətinin silahlı qüvvələri qəflətən hücum edərək Loru və Pəmbək mahalı ərazilərini işgal edir.

Ərəş qəzası

Statistika İdaresi tərəfindən

1922 ilde nəşr olunan Azərbaycanın yaşayış məskənlərinin siyahısında qəzənin adı Ağdaş (keçmiş Ərəş), 1921 il kənd təsərrüfatı siyahıya almasının 15-ci buraxılışında isə, sadəcə olaraq, "Ərəş" kimi verilmişdir. 1929 ilde Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının rayonlaşdırılması zamanı leğv edilərək, Ağdaş rayonu təşkil olunmuşdur. Qafqaz və Zaqqafqaziya diyarının idarəsinin dəyişdirilməsi haqqında 1867-ci il 9 dekabr tarixli çar fərmanı əsasında Yelizavetpol quberniyası yaradılmışdır. Bakı quberniyasından Şuşa və Nuxa qəzaları, Tiflis quberniyasından Yelizavetpol qəzası, İrəvan quberniyasından leğv edilmiş Ordubad qəzasının bir hissəsi onun tərkibinə daxil edildi, yeni Qazax və Zəngəzur qəzaları yaradıldı. 1873 ilde Yelizavetpol quberniyası tərkibində Ərəş, Cəbrayı

ve Cavanşir qəzaları təşkil olundu. Sonralar Cəbrayı qəzasına Azərbaycana qarşı işğalçılıq mühərribəsində iştirak etmiş rus zabiti P.M.Karyaginın adı verildi. Qafqaz təqviminin (1917) məlumatına görə Yelizavetpol quberniyasında 4 şəhər (Gorus, Yelizavetpol, Nuxa, Şuşa) və 8 qəza (Ərəş, Cavanşir, Yelizavetpol, Zəngəzur, Qazax, Karyagin, Nuxa, Şuşa) var idi. Yelizavetpol quberniyasının əsası 1867-ci il 9 dekabr tarixli çar fərmanı əsasında Yelizavetpol quberniyası yaradılmışdır. Onların 1213,626 nəfəri yerli sakinlər, 61505 nəfər müvəqqəti yaşıyanlar idi. Əhalinin 676377 nəfəri kişi, 598754 nəfəri qadın idi. 156,044 nəfər (12,24%) əhalidən, 1119,087 nəfər (87,76%) qəzalarda yaşıyordu. Əhalinin etnik tərkibi belə idi: azərbaycanlılar 783065 nəfər (61,41%), ruslar 36957 (2,90%) və s. Yelizavetpol quberniyasında quberniya idarə sistemi mövcud idi. Quberniyani hərbi qubernator, 1872 ilin martından isə qubernator idarə edirdi. Xanların, bəylərin, ağaların elində 440,7 min, kəndlilərin elində 124,3 min desyatın torpaq vardi. Əhali müxtəlif kənd təsərrüfatı sahələri (taxılçılıq ipəkçilik, üzümçülük, heyvandarlıq və s.), sənətkarlıq sənaye fəaliyyəti və ticarətə məşğul olurdu. Quberniyada dağ-mədən və əlvən metallurgiya sənayesi müəssisələr (Yelizavetpol və Zəngəzur qəzaları) yerləşirdi. İpekçiliyin əsas mərkəzi (Nuxa qəzası) də burada idi. Azərbaycan pambığının xeyli hissəsi Yelizavetpol quberniyasının pam-bıqtəmizləmə zavodlarında emal edilirdi. Üzümcülük və şərabçılıq inkişaf etmişdi. Birinci dünya mühərribəsi (1914-18) quberniyasının iqtisadiyyatına ağır zərbə vurmışdı.

Arxiv

Davamı gələn sayımızda

Qubadlı - Azərbaycanda rayon. Respublikanın cənub-qərbində (Qarabağ) yerləşir. Rayonun sahəsi 826 km², əhalisi isə 31300 nəfərdir. İnzibati mərkəzi Qubadlıdır. Qubadlı rayonu şimaldan Laçın rayonu, cənubdan Zəngilan rayonu, şərqdən Xocavənd və Cəbrayıl rayonları, qərbdən Ermənistan Respublikası ilə həmsərhəddir. Rayonun çox gözəl təbiəti var. Qubadlının ərazisində Azərbaycanın ən bolsulu çaylarından olan Həkeri və Bərgüşəd çayları axır.

Ən əhəmiyyətli kəndləri Mahmudlu, Xəndek, Xanlıq, Muradxanlı, Yuxarı Mollu kəndləridir.

İqtisadi rayon: Qarabağ

Ərazi: 826 (km²)
Əhali: 31 300
Əhali sıxlığı: (nəfər/km²)

Nəqliyyat vasitəsi kodu: 39

Telefon kodu: 133
Poçt kodu (Mərkəzi PŞ): AZ 3900

Qubadlı rayonu 31 avqust 1993-cü il tarixində qəsəbkar Ermənistan Respublikası tərəfindən işğal olunub.

Qubadlı rayonu 1933-cü ildə Qubadlı kəndinin əsasında təşkil olunmuşdur. 1963-cü ildə ləğv edilərək ərazisi Zəngilan rayon u ilə birləşdirilmişdir. 1964-cü ildə yenidən müstəqil rayon olmuşdur.

802 km² ərazisi olan bu dağ rayonunun mərkəzi Qubadlı şəhəridir.

Bakıdan 401 km-lük məsafədə yerleşən Qubadlı rayonunun Ermənistanla 120, Dağlıq Qarabağın Hadrut rayonu hal-hazırda bu inzibati rayon ləğv olunub) ilə 42 km-lük sərhəd zolağı vardır. Eyni zamanda Laçın, Cəbrayıl və Zəngilan rayonları ilə həmsərhəd olan Qubadlının iqtisadiyyatının əsasını işgala qədər taxılçılıq, heyvandarlıq, tütünçülük, baramaqlıq və üzümçülükdən teşkil etmişdir. 31 süd-əmtəə ferması mövcud olmuşdur ki, onun da 27-si tam mexanikləşdirilmiş vəziyyətdə idi. Rayonda 2 üzümün ilk emalı zavodu fealiyyət göstərirdi. Süd-əmtəə fermalarının məhsulları Yağ-pendir zavodunda emal olunurdu.

Tam gücü ilə işləyən asfalt zavodu tekce Qubadlıya deyil, eyni zamanda qonşu rayonlara da xidmet edirdi. İnkubator-quşçuluq fabriki və balıqyetiştirmə vətəgəsi rayon əhalisinin et və balıq məhsullarıyla təmİN edirdi. Daş karxanası və məmər sexi əhalinin tələbatını əsaslı şəkildə ödəyirdi. Azərbaycan "Neftqazavtomat" təcrübə zavodunun rayonda yaradılmış filialında son tamamlama işləri gedirdi. Ümumiyyətlə, Qubadlı rayonunda 62 idare və müəssisə fəaliyyət göstərirdi.

Kənd/qəsəbeləri: Abdalanlı, Alaqrısaq, Armutluq, Aşağı Cibikli, Aşağı Xocamsallı, Aşağı Mollu, Bala Həsənlı, Bala Soltanlı, Ballıqaya, Başarat, Bəxtiyarlı, Boynaker, Cılfır, Çardaxlı, Çaytumas, Çərəli, Diləli Müskənlə, Deşdahat, Dəmirçilər, Dondarlı, Dovudlu, Eyvazlı, Əbilcə, Əfəndilər, Əliqulu Uşağı, Əyin, Fərcan, Göyerabas, Göyercik, Göyyal, Gürcülü, Hal, Hat, Həkerli, Həmzəli, Hərtiz, Hüseynuşağı, Xallava, Xanlıq, Xələc, Xəndek, Xıdırı, Xocahan, Xoçik, İslıqlı, K.Mahruzlular, Kavdadıq, Qaracallı, Qarağac, Qaraimanlı, Qarakışılər, Qaraqoyunu, Qaralar, Qayalı, Qədili, Qəziyan, Qılıcan, Qiylaslı, Qundanlı, Lepəxeyranlı, Mahmudlu, Mahruzlular, Mehrilə, Məlikəhmədlə, Məmər, Mərdanlı, Mərzə, Milallı, Mirlər, Mollaburan, Mollalı, Muğanlı, Muradxanlı, Novlu, Padar, Poladlı, Sarıyataq, Saray, Saldaş, Seləli, Seytas, Tarovlu, Tatar, Teymur Müskənlə, Tinli, Yuxarı Cibikli, Yuxarı Xocamsallı, Yuxarı Mollu, Yusifbəyli, Ulaşlı, Zilanlı, Zor

Rayonun səthi, əsasən, dağlıqdır. Ərazisi Qarabağ silsiləsinin cənub-qərb (Topağac dağı-2010 m, Pirdağ-1316 m), Bərgüşəd silsiləsinin şərq (Qartız dağı- 1277 m) və Qarabağ yaylasının cənub-şərq (Qurbantəpə dağı - 1075 m) hissəsinə daxildir. Qarabağ yaylasının cənub-şərq qurtaracağı olan Yazı düzü (Bazarçay və Həkeri çayı arasında) ərazidə 450 m-dək alçalar.

Ərazidə Qarabağ silsiləsi maili və dalğalı ince düzüne keçir.

Yura-Antropogen çöküntüləri yayılmışdır. Əqiq yatağı var. İqlimi əsasən mülayim isti və quru subtropikdir. Orta temperatur yanvarda düzən yerlərdə 1 dərəcədən dağlıq yerlərdə -4 dərəcəyə qədər, iyulda müvafiq olaraq 26 və 14 dərəcədir.

İllik yağıntı 400-600 mm-dir. Çayları Bazarçay, Həkeri və onların qollarıdır (Kiçik Həkeri, Meydandərəsi və s); bunlardan suvarmadə istifadə edilir. Rayonda, əsasən, qəhvəyi dağ-meşe torpaqları yayılmışdır. Əsas bitki örtüyü kollu və seyrək meşəli çəmənlərdir. Dağ meşələri (fıstıq, palid, vələs və s.) var.

Meşələrin sahəsi 13,2 min hektardır. Heyvanları ayı, canavar, vaşaq, tülkü, boz dovşan, süleysin, oxlu kirpi və s. dir.

Quşlardan boz kəklik, turac, qırqovul, göyərçin və s. var. Rayonda Qubadlı yasaqlığı təşkil edilib.

ELM ADAMLARI

1.Əli Əmiraslanov-SSRI Elmlər Akademyasının ilk azərbaycanlı-müxbir üzvü.

2.Əsgər Abdullayev-Azərbaycan Akademyasının müxbir

üzvü.

- 3.Kamran Hüseynov-Tarix elmləri doktoru.
- 4.Həbib Şirinov-İqtisad elmləri doktoru.
- 5.Mədəd Allahverdiyev- İqtisad elmləri doktoru.
- 6.Xanlar Şirinov-Fizika Elmləri doktoru.
- 7.Edil Eyvazov-Fizika –riyaziyyat elmləri doktoru.
- 8.Gürşad Hüseynov –Tibb elmləri doktoru.
- 9.Ishaq Məmmədov- Tarix elmləri doktoru.
- 10.Əliheyder Həsimov – Pedoqoji elmlər doktoru.
- 11.Canbaxış Aslanov – Tibb elmləri doktoru Nyu-York Elmlər Akademyasının müxbir üzvü.
- 12.Həsi Abdullayev –Tarix elmləri doktoru.

tanınmış içtimalı və dövlət xadimləri

- 1.Çingiz İbrahim
- 2.Möhbalı Əmiraslanov
- 3.Məmməd İsgəndərov
- 4.Əli İbrahimov
- 5.Nəzər Heydərov
- 6.Valeh Bərşadlı
- 7.Kamran Hüseynov
8. Mirağa Əliyev
- 9.Zəhra Kərimova
- 10.Əli Əmiraslanov

QUBADLI RAYONU HAQQINDA

- 13.Bəhram Yusifzadə- Fizika –riyaziyyat elmləri doktoru.
- 14.Hüseyn Allahverdiyev –Kimya elmləri doktoru.
- 15.Rüstəm Qəhrəmanov –Tarix elmləri doktoru.
- 16.Qasim Qasimzadə -Fisiologiya elmləri doktoru.
- 17.Mahirə Əliyeva - Fizika elmləri doktoru.
- 18.Zahid Quliyev –Dilçilik elmləri doktoru.
- 19.Rafiq Yusif oğlu (Əliyev) - Fisiologiya elmləri doktoru.
- 20.İlham Şahmuradov -Elmlər doktoru.
- 21.Məmmədəli Salayev – Kibernetika elmləri doktoru.
- 22.Həsən Sadiqov Fəlsəfə elmlər doktoru.
- 23.Həqiqət Aslanov Tarix elmlər doktoru
- 24.Hicran Hüseynova – Siyasi elmlər doktoru
- 27.İbadov Sabir İqtisad elmləri doktoru
- 28.Sərdar Hacıyev Kimya elmləri doktoru
- 29.Arif Şamo Geolojiya, minreologiya elmlər doktoru

ELMLƏR NAMİZƏDLƏRİ

- 1.Əhliman Axundov – Fisiologiya elmlər namizədi.
- 2.Məmməd Cabbarov – Tibb elmlər namizədi.
- 3.Muratxan Cahangirov-Dilçilik elmlər namizədi.
- 4.Baxış Hüseynov - Tibb elmlər namizədi.
- 5.Mirağa Əliyev – Fəlsəfə elmlər namizədi.
- 6.Mehdi Əliyev –İqtisad elmlər namizədi.
- 7.Bəşir Fərəcov – Fəlsəfə elmlər namizədi.
- 8.Zakir Əsədov – Kimya elmlər namizədi.
- 9.Sabir Abdullayev - Texniki elmlər namizədi.
- 10.Şamxal İsmayılov – Texnika elmlər namizədi.
- 11.Hüsü Quliyev – İqtisad elmlər namizədi.
- 12.Təhmasib İsmayılov – Kimya elmlər namizədi.
- 13.Şamo Rəhimov – Geolojiya, minreologiya elmlər namizədi.
- 14.Kamal Şirinov – Riyaziyyat elmləri namizədi.
- 15.Mübariz Hümbətəliyev - Riyaziyyat elmləri namizədi.
- 16.Mübariz Xəlilov – Riyaziyyat elmlər namizədi.
- 17.Kamil Zeynalov - İqtisad elmlər namizədi.
- 18.Varoş Rüstəmov – Pedoqoji elmlər namizədi.
- 19.Rövşən Səlimov – Tibb elmlər namizədi.
- 20.Surxay Səfərov – Biologiya elmləri namizədi.
- 21.Eminova Ziyafət – Tarix elmlər namizədi.
- 22.Məmmədova Sevinc – Fisiologiya elmlər namizədi.
- 22.Möhübbət Həşimov - Fisiologiya elmlər namizədi.
- 23.Hacı Həsənov Tarix elmlər namizədi
- 24.Cabir Quliyev Hüquq elmlər namizədi
- 25.Mehəmmədəli Allahverdiyev Baytarlıq elmlər namizədi
- 26.Hüsenov İñayet İqtisad elmlər namizədi
- 27.Nəzərov Müslüm Pedoqoji elmlər namizədi.
- 28.Cəferov Qüdərət Filologiya elmlər namizədi.
- 29.Qafarov İñşallah Sosioziologiya elmlər namizədi.
- 30.Nəriman Qasimoğlu Fəlsəfə elmlər namizədi
- 31.Cabbarov Mamed Tibb elmlər namizədi
- 32.Quliyev Fərəməz Tibb elmlər namizədi
- 33.Mürsəlova Qiyomat Tibb elmlər namizədi

11.Marlen Məhərrəmov tanınmış içtimalı və şairlər

1. Süleyman Rəhimov – xalq yazarı.
2. Əli Veliyev – Xalq yazarı.
3. Qasim Qasimzadə -şair, alim
4. Əli İldirimoğlu yazarı
5. Rafiq Yusifoğlu - şair, alim
6. Eldar Baxış - şair
7. Taryel Cahangirov – şair
8. ƏLİ-Ağa Aslan - şair.

Polkovnik Leytenantlar

1. Bərxudarov Mais
2. Məhərrəmov İdris n sayılı biriqadanın komandiri

Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi

1. Həmidov Nizaməddin Polkovnik idarə rəisi
2. Aydın Abdullayev MTN-də idarə rəisi

GENERALLARIMIZ

1. Hüseyn Quliyev
2. Arif Heydərov
3. Nizami Təhməzov
4. Valeh Bərgüşədli
5. Tahir Əliyev

Əməkdar Mədəniyyət işçisi

1. Fəxrəddin Hüseynov.

***

Qubadlının Muradxanlı kəndindəki V əsre aid Qalalı, Əliquluşağı kəndindəki Göt Qala abidələri, XIV əsre aid Yazı Düzündəki Cavanşir türbəsi, Dəmirçilər kəndindəki iki türbə, XVII əsre aid Gürcülü kəndində olan türbə, XVIII əsre aid Xocamsaxlı kəndində olan türbə ondan xəber verir ki, Qubadlıda qədim dövrlərdən elm mədəniyyət mərkəzləri və ibadət edənlər olub.

İşgala qədər Qubadlı rayonunda 21 orta, 15 səkkizilik, 15 ibtidai məktəb fealiyyət göstərirdi. Bundan əlavə bir əyani-qayıb, bir orta texniki peşə və iki musiqi məktəbi də gənc nəslin təlim-tərbiyəsində xüsusi rol oynayırı.

Qubadlıda 111 mədəni-maarif müəssisəsi, o cümlədən 60 kitabxana, 10 mədəniyyət evi və 28 klub xalqa xidmət edirdi. 6 avtoklub fealiyyət göstərirdi.

23 kino qurğusundan istifadə olunurdu. 125 ticarət, 96 iaşə obyekti qubadlılara mədəni xidmət göstərirdi. 25 məşət xidməti müəssisəsi tam gücüyle işləyirdi.

Qubadlı rayonunda 21 rabitə müəssisəsi var idi. 8 avtomat stansiyası quraşdırılmışdı. 1950 nömrəlik həmin stansiyalar gecə-gündüz xalqın xidmətində dururdu.

Rayonun 33 sehiyyə müəssisəsində 56 həkim və 511 orta tibb işçisi fealiyyət göstərirdi. 4 xəstəxana, 5 həkim ambulatoriyası, 54 feldşer-mama mentəqesi, 4 aptek əhalinin sağlamlığı keşiyində dururdu.

Qubadlı rayon Tarix-diyarşunaslıq muzeyində 5 mindən çox nadir eksponat toplanmışdı.

Qubadlının işğalı zamanı ermənilər 5 mindən çox nadir eksponat saxlanılan Qubadlı tarix-diyarşunaslıq

Zilan dərəsinin qanlı faciəsi

Dərə öz adını Aqri (Ararat) dağının ətrafında və Van vilayətində qədim zamanlardan yaşayış gülü Zilan kürd qəbilə konfederasiyasından almışdır.

Hələ 13 iyul 1930-cu ildə baş verən faciəvi hadisələrdən əvvəl, kürdlər arasında Zilan dərəsi haqqında çoxlu mahnı, əfsanələr və nağıllar mövcud idi. Həmin mahnlarda Zilan dərəsindən gələn təhlükə və mistisizm öncədən ifadə olunur. Eyni zamanda bu mahnilər mərdlik, qəhrəmanlıq və sevgi duyğuları ilə bəstələnmişdir. Bu əsərləri kürdlər ilə qonşu olan ermənilər kürd dilində ifa etməyi çox sevirdilər.

Bələ mahnilərin birini Qurgen Marinin "Yanan bağlar" əsərinin qəhrəmanı kürdə oxuyur:

"Belə idi... İki kürd qəbiləsi ta qədimdən bir-biri ilə ədavət aparırdılar. Bir qəbilənin başçısı Msto payızda digər qəbilə başçısının qardaşını ölümçül yaralayırdı. Nə isə... Cindonun qardaşını öldürür. Bahar gelir, hər tərəf çıxır. Əli silahlı Cindo isə Zilan dərəsinə enərək Mstonu gözləyir.

Bahar öz yaşıl paltarına büründü

Dərədə isə qardaş qardaşın intiqamını almaq üçün tələsir

Qan iyi gəlir oradan və təhqirdən sərxos

Zilan dərəsində düşməni gözləyir Cndo

Heç kəs, yalnız o intiqam alacaq

Düşmən qəbiləsinin başçısı Mstodan

Qorxunu unudaraq

Mstonun canını kütlə döndərmək üçün

***

Ayaqlarını hiss etmədən ana oğlu dalınca qaçır

Getmə, oğlum, Zilan dərəsi ilə

Bir-iki günlük get Vana

Yuxu görmüşəm, yuxuda titrəyirdi

Və tüstünləndi sənin gümüş xəncərin

Zilan dərəsini qara tüstü bürüyüb

Qara tüstü kəndimizi bürüyüb

Qalxdı Msto, atı yəhərlədi

Anacan, - dedi, saxlama məni

Sənin gəlininə güllər gətirəcəm

Sənə isə bir kəklik meşədə ovlayacam

Ana atın boynuna sarıldı

Getmə, parçalayacaqlar səni, his edir ürəyim

Oğlum, ürəyimi susdura bilmirəm

Oğlum, anana qulaq as...

***

Dörd gün və dörd gecə

Bir damcı su da içmədi Cndo

Böyük qaya arxasında pusqu qurub O

Zilan dərəsinin yuxusuz keşikçisi

***

Bahar gəldi, yaşıllaşdı dağlar və dərələr

Dözməz Msto, gələcək O dalınca

Gələcək O kəklik ovuna

Qara ilan kimi, ac qurd kimi,

Pusquda gözləyir Cndo...

***

Arxadan vurmaq qəhrəmanlıq deyil

Cndo, silahı qoy yerə

Əgər belə mərdsən çıx yola

Mstonu dayandır və vuruş onunla

Ədalətlə döyüşdə, kim-kimi

Kim ölsə - qəbri nurla dolsun

Kim sağ qalsa - yüz il yaşasın

***

Evin dağlsın Msto

Atı çapır O, külək də papağından tozu atır

Cindonun ürəyi titrədi, uzandı qarnı üstə, nişan aldı

Vay Zilan dağları, vay şər dərəsi...

1930-cu illərin faciəvi hadisələrdən sonra, xüsusən də türk ordusunun Zilan dərəsində yaşayış kürdləri tam məhv etdiklərindən sonra "Zilan dərəsi" mövzusu kürd xalqının yas mərasimlərində oxuduqları əsərlərin əsas mövzusu oldu.

XX əsrin əvvəllerində başlayan I-ci Cahan savaş zamanı yüz minlərlə kürd türklərin tərəfində dörd cəbhədə Türkiyənin azadlığı və ərazi bütövlüyünü qoruyurdular. Mühəribədən sonra isə, Türkiyə hökuməti tərəfindən onlara söz verilənlərin əvəzinə Kürdüstan beş yerə parçalandı, kütłəvi şəkildə repressiyalar və milli mənsubiyyətin yox edilməsinə başladılar. Kürdüstanın bütün tərəflərində kürd xalqına qarşı törədilən zorakılığa qarşı

bir-neçə kiçik və böyük üşyanlar baş verdi.

Bunların biri də Aqri (Ararat) üşyani idi. Bu üşyanın yatırılması üçün 13 iyul 1930-cu ildə Van vilayətinin, Ergiş rayonunun Zilan dərəsində Türkiyə dövlərti tərəfindən kürdlərə qarşı soyqırım başlandı.

Zilan dərəsində yaşayan kürdlərə qarşı cəza əməliyyatını Türkiyə ordusunun korpus başçısı Səlim paşa başçılıq edirdi. Faktiki olaraq, bu bütöv bir xalq məhv etmək üçün əməliyyat idi. Əməliyyat türk avisiyasının hava hücumundan başladı. Əsas zirvələr, dərələr və yollar artilleriya nəzarətində idi. Top zərbələrindən sonra Zilan dərəsindən giriş və çıxış yolları minlərlə türk əsgəri tərəfindən nəzərə alındı. Qoca, uşaq, qadın fərginə var-

mada insanların hamisini qırdılar.

Cəmi 44 kəndi məhv etdilər, 15 min əsir isə Gür çayı yaxınlığında güllələndi. Əməliyyatda iştirak edən bir əsgər söyləyir:

"Qadın və uşaqları, minlərlə insanları ətraf kəndlərdən əsir götürərək Zilan dərəsinə apardılar və pulemyotlar ilə əhatə etdilər. Pulemyotların arxasında biz idik, əsgərlər, barmağımız çaxmaqdır, nişanımız isə toplaşan camaat idir. Arxamızda çavuşlar idi (serjant, under-oficer, erbaş). Onların barmaqları təfəng çaxmağında idi, nişanda isə biz idik. Onların arxasında zabitlər idi. Onlarda çavuşlara nəzarət edirdilər. Əgər biz atəş açmasaydıq, çavuşlar bizə atəş açmalı idilər, əgər onlar da atəş açmasaydilar, onda zabitlər çavuşlara atəş açmalı idilər."

Biz çaxmağı çəkdik. Uşaqların, gələnlərin, qadınların, kişilərin, qocaların vahiməli qışqırıqları dərəni bürüdü... Bir müddətdən sonra səslər yavaş-yavaş inliyiə çevrildi və kəsildi. Minlərlə qadın, uşaq, kişi, qoca meyidləri yeni yaranmış qan gölündə uzanmışdır. Sonra onlar qurdquşa yem oldular. Onlar elə həmin vəziyyətdə basdırılmış qaldılar."

Yaralanaraq meyitlərin altında qalan və möcüzə nəticəsində sağ qalan insanlardan biri də Tayfure Susakdi (Tayfure Zilanı). Bir müddət sonra sağ qalanlar həmin hadisələrin dəhşətli məqamlarını açıdalar. Bulanık rayonunda yaşayan Tayfure Zilanı həmin günü belə xatırlayırlar:

"Dərvish bayın başçılığı altında əsgərlər kəndlilərin üşyana qoşulmalarını zənn edərək Zilan dərəsində 7

sutkalarla ac qalrırdıq, bizə işkəncələr verilirdi. Sonra, mən əsir kimi bir neçə il əsgərlərə çobanlıq etmişəm. Sonra məni Elazığa dəlixanaya göndərdilər. Uzun illər orada qaldım. Müalicəm vəhşicəsinə aparırdılar. Çok əziyyət çəkdir. Ara sakitləşəndə isə məni buraxdırılar. Kəndimiz qayıtmışdım. Ara qayıdarkən, heç bir ev tapmadım. Muşa qayıtdım, Bulanık bölgəsində məskunlaşdım. O vaxtdan burda qalıram və tullantılar ilə dolanıram."

Əməliyyatdan sonra hakimiyətin yarı rəsmi orqanı olan Cumhuriyyət qəzeti 13 iyul 1930-cu ildə Zilan dərəsində baş verən qətləm haqqında belə yazırırdı: "Ağrı dağı bölgəsində üşyan etmiş kəndlər yandırılıb, əhali isə qovularaq Ergişdə məskunlaşdırılıb".

Zilan hərəkatına mənsub olan öldürülmüş insanların sayı 15 mindən artıqdır. Türkiyənin hərbi tarix arxivində baş qərargahın 1 iyul 1930-cu il tarixli belə bir əmr var: "Üşyan bölgələrində üşyançılar qoşulan bütün yaşayış məntəqələri yandırılsın". 3 avqust 1930-cu il tarixli əmrde bildirilir: "Üşyançılar cəzanın mütləq olduğunu anlatmaq üçün Oramar (dağ – red.) və ətrafdı yaşıyan və üşyan edən kürd qəbilələrinin yaşayış məntəqələri Hava Qüvvələri tərəfində bombardanması zəruridir".

2 iyul 1930-cu il tarixli mərəzədə Kaymaz, Haçan, Kölesor, Çilli, Osmanlı və həmçinin Patnos bölgələrində üşyan edənlərə qarşı havadan zərbələr endirildiyini bildirilir. Türk hökumətinin qararına əsasən: "Üşyan bölgələrində üşyançılar qarşı istənilən tədbirlər qeyri-qanuni hesab edilə bilməz". Və təbii ki, heç bir məsuliyyət olmadan silah tətbiq etmək olardı.

20 iyul 1931-ci il verilən qanuna əsasən yerli hakimiyət orqanlarına, məmurlara, hərbiçilərə, polis

dəstələrinə geniş səlahiyyət verilirdi və heç bir məsuliyyət daşımadan onlar silah tətbiq edə bilərdilər.

Əhalisinin tam məhvindən sonra Zilan dərəsi "gizli hərbi ərazi" elən edildi. İllər keçdikcə orada "Dövlət Kənd Təsərrüfatı istehsalat sahəsi" yaradıldı. Sonralar Zilan dərəsinə Əfqanistandan türkmənlər köçürüldü.

Kunduk kəndində yaşayan, o vaxt hadisələrin 17 yaşı şahidi, kürdlərin soyqırımıni belə xatırlayırlar:

"Türk əsgərləri hamılə qadınları öldürərək, bətnlərdən uşaqları çıxarırdılar. Gözümüzün önündə insan başlarını kəsirdilər. Mənim iki qardaşımı ölüən qədər döydülər".

Soyqırım zamanı Erdem yaxınlıqda olan mağaralarda gizlənərək hadisələrin şahidi olmuşdu.

"Türk ordusunun 7-ci korpusunun minlərlə əsgəri kəndlərə hücum etdilər. Onlar 72 kəndi six əhatəyə aldılar. Yaş və cinsinə baxmayaraq, hamını öldürürdülər. Cəzələndirmə hissələrinin komandiri İbrahim və Dərvish bəy idilər. Onlar qətləmə başlayanda, yalnız qaçışla canımızı qurtara bilərdik. Bəzilərimiz isə evlərdə gizlənirdik. Sonra hamı dağlara qaçırdı. Günlərlə ac qalrırdıq. Əsgərlər kəndi tərk edəndən sonra, kəndə qayıtdıq. Mənim 35 qohumumu öldürmüdüdülər. Yalnız böyük qardaşım sağ qalmışdı və o da hadisələrin şahidi olub".

Erdem "Dövlətin bu işdə əli olmayıb", "Ölkədə özbaş-nalıq olub" kimi bəyanatları heç cür qəbul etmir. "Mən əminəm ki, əmr məs İsmət İnönü tərəfindən verilmişdi. Dərvish bəy isə Alparslan Türkeşin atasıydı. Kütləvi qətlərə görə onlar cavabdehdirlər. Həmin hadisələri xatırlayanda tükələrim biz-biz durur. Heç cür unuda bilmirəm. Onlar hətta həbs edilmiş insanları da öldürürdülər. Oldürünlərin çoxu Qurtuluş savaşında (I-ci Dünya Mühəribəsi) iştirak edən kürdlərdi. Axi onlar bu ölkə üçün Sarıqamışda xidmət etmişəm. Bizimlə çiyin-çiyinə xarici düşmənə qarşı vuruşan türklər indi də gəlib bizi qırdılar". *Kurdist.ru*

kənddə axtarış apardılar. Kimi gəldi öldürürdülər. Hər yerdə meyitlər var idi. Mən qaçanda yixıldım və meyitlərin altında qaldım. Əsgərlər elə bildilər ki, ölmüşəm. Meyitləri bir araya yığıdlar və mən onların altında qaldım. Əsgərlərin gedisindən sonra çıxdım. Ailəmizdə tek mən sağ qaldım. Atam, anam, qohumlarım, hamısı öldürülmüşdü. Ümumiyyətləz adam sağ qaldı və mənim kimi çoxları ağılları itirdi. Bir müddət sonra əsgərlər qayıdır sağ qalanları toplayaraq Muşa, Aqırıyə, Doğu Bəyazidə göndərdilər. Mən də onların içində idim. Bizimlə çiyin-çiyinə xarici düşmənə qarşı vuruşan türklər indi də gəlib bizi qırdılar".

Hüseyin
Kürdoğlu**DURNA MƏZARI**

Bir payız günündə qırub zamanı,
Keçirdi dağ üstən durna karvanı.
Vida nəğməsiyle bir durna dindi,
Qatardan üzülüb göylərdən endi,

Burula-burula bir dağa düşdü.
Çığrıdı durnalar, ləngidi qatar,
Durna harayına hay verdi dağlar.
Havada göründü neçə aq ləlek,

Küləyə sovrulmuş bir dəstə gülətək
Çiçəyi saralmış yaylağa düşdü.
Öldü qərib durna günbatan çığı,
Uca göyər idı onun oylağı.

İqlimdən-iqlimə hər il köçə də,
Ulduzlar içindən min yol keçə də,
Torpağın övladı torpağa düşdü.
Bir qəbir qazdlar orda çobanlar,

Üstündə aq ləlek dəstəsi də var.
Daşına yazdır: "Durna məzari".
Ağladı qəribə çoban qızları,
Bu xəbər oymaqdan-oymaşa düşdü.

Laçın, 1979

DAĞDAN

Uca bir dağdadır ilham çeşməsi,
Almışam bir dolu piyale dağdan.
Nakam aşıqların arzularıdır,
Honkürüb tökürlər şəlalə dağdan.

Hüsnünü doyunca görə bilmədim,
Meh kimi qoynuna gire bilmədim.
Tez solub saraldi, dərə bilmədim
Bağrı qara dağlı bir lələ dağdan.

Qızmar şimşəklərə dağlatdı məni,
Dəli sellər kimi çağlatdı məni.
O dağlar gözəli ağlatdı məni,
Getməz dünya boyu bu nalə dağdan.

1979

NƏ İSTƏR KÖNÜL

Keçdiyim dərələr dumana qaldı,
Aşdıyım gədiklər borana qaldı.
Görüş bulağı da hicrana qaldı,
Bilmirəm bu dağdan nə istər könül?!

Gözümün yaşından çeşmə bulanır,
Xəyalım göylərdə yalqız dolanır.
Səməndər quşutək oda qalanır,
Bilmirəm bu dağdan nə istər könül?!

1970

QALMADI

Döndü düşmən tapdağına,
Çiçəkklik-güllük qalmadı.
Başımıza sovurmağa
Vətəndə külliük qalmadı.

Satmışıq namusu-ari,
Xainlər düşmənlə yarı.
Dağlarda dağlıq vüqarı,
Çöllərdə çölliük qalmadı.

Cıxmadiq ər sınağından,
Qaçdıq namərd qabağından.
Bu Qarabağ torpağından
Bize bir bellik qalmadı.

Gün sızladi, ay ağladı,
Həm çeşmə, həm çay ağladı.
Çekdi min ah-vay ağladı,
İllərdə illik qalmadı.

Yoxdur ədalət divani,
Kim kəsər tökülen qanı?
El saxlar şair olanı,
Eldə de əllik qalmadı.
***

Mən öləndə qəbrim üstə
əzizlərim az ağlasın,
Kəndimizin hər çeşməsi
olsun bir Araz ağlasın
Ala gözlü, qara qaşlı
bir gözəlin qucağında
Xan Kərəmin yadigarı
yanar telli saz ağlasın.
***

Yenə gəlləm obanıza
yağışlı yaz axşamı.
Leysan vurar, çadırınız
aramsız tap-tap eylər.
Alaçığın ortasından
daş asarıq külekdə.
Ağ çadırın ətekleri
yel vurar şap-şap eylər.
Qonum-qonşu xəbər tutar,
görüşümə yiğışar.
Qocalar da ay batınca
şirin-şirin gap eylər.
Oğrun-oğrun baxan gözün
odalar salar canıma.
Ürəyimin tellərini
kirpiyinə sap eylər.
***

Mənim şeir pərim dan ulduzudur,
Dan üzü deyirəm nəğmələrimi.
Sirdaşım nazənin göylər qızıdır,
Onunla yazmışam hər əsərimi.
Baxma ki, qıсадır görüş vaxtımız,
Gün doğur, əlindən üzülür əlim.
Yaxşı bar getirir bizim baxtımız,
Tökülür kağıza gövhərim, ləlim.
Belə şirin-şirin görüşürük biz,
Gec gelir, tez gedir mənim gözəlim.
Ömrün payızından keçirəm qışa,
Əyir qamatımı başımdakı qar.
Bənzərəm küləkdən əsən qamışa,
Ney kimi sizlədir məni ruzigər,
Əyir qamatımı başımdakı qar.
***

Möhlet ver, ey ölüm, möhlet ver hələ,
Barı bir neçə il doyunca yazım.
Barsız şairləri getir əvvələ,
Nəğməyle doludur sinəmdə sazım.
Yazmaq mümkün olsa torpağın altda,
Bircə gün qalmaram belə həyatda.
Onsuz da həmişə həndəvərəsən,
Salma sevgiliyi vaxtsız dərdə sən.
Möhlet ver bir az da, bir az da yazım,
Yaza bilməyəndə atım qələmi,
Gedib məzarımı mən özüm qazım.
Göz dikiş əlimə bu söz aləmi,
Qayıt bu qapıdan, qoy hələ yazım!
***

Hər yetənə sirrim aćma,
Tanıtma hər dilə məni.
Mən dünyanın dərd oğluymam,
Qorxutma dərd ilə məni.

Bulaqlar göz yaşım olsun,
Ulduzlar sirdaşım olsun.
Xəyalın yoldaşım olsun
Yola sal mərd ilə məni.

Kürdoğlunun ər dili var.
Nəğməsinin tər dili var
Gözlərdən şer dili var
Öyrətmə şər dili məni,
Qorxutma dərd ilə məni.
***

Ax, ey Məcnun bulağı,
Ax yaşıl dərə boyu!
Sən mənim göz yaşımsan,
Dərdimsən, təlaşımsan.
Səndən içərsə yağı,
Bir gümüş alov kimi
Pörşələ dodağını,
Pörşələ ciyərini
Döndər külə yağıını!
İzlerimin üstüne
Düşmən izi düşməsin,
Kəs ordan ayağını.
Sən mənim göz yaşımsan,
Ax, ey Məcnun bulağı.
***

Şuşa yoxuşunun yeddi qat yolu,
Bəlkə elə budur kainat yolu?
Tarixdən soruşsan söylər ki, bu yol
Həm Qırat yoluymuş, həm Bozat yolu.

İblis caynağını atıb dörd yana,
Kəsilib dağların bu həyat yolu.
Dönüb qan yoluna, ölüm yoluna
Dünyaya səs salan müğəmat yolu.
Tikanlar bitirir yad ləpirindən,
Min bir yaylağım öz elat yolu.
Əl çatmaz, ün yetməz yeddi qat yolu.
Şuşa yoxuşunun yeddi qat yolu.
Ey Tanrı, nə zaman açılar bu yol,
Özün imdada yet, özün kömək ol!
***

Şah dağından göndərmişdi bir sənəm,
Ək demidi təzə bağa bənövşə.
Su verdikcə körpə kimi oxşadım,
İsinmədi bu torpağa bənövşə.

Yarpaqlarıb əvvəl açdı gözünü,
Gördü Xəzər sahilində özünü.
Göreməmdə o gözəlin özünü
Bənzəyirdi yad qonağa bənövşə.

Şah dağından bəyaz sular axardı,
Gədiklərdə ildirimlər çaxardı.
Yarpaq altdan gizli-gizli baxardı,
Mavi gözə, gül yanağa bənövşə.

Qayaların daldasında açardı,
Durna gəlib qatar-qatar keçərdi.
Yaxalarda mavi şölə saçardı,
Yaraşardı aq buxağı bənövşə.

Gözlərimde bu gen dünya daraldı,
Xəyalımı boran aldı, qaraldı.
Kürdoğlutek o da soldu-saraldı.
Həsərət qalib uca dağa bənövşə.

ÜÇLÜKLƏR

Qapımızdakı çınar altında
Çilpaq ciyinə bir xəzəl qonur,
Nə gözəl yere nə gözəl qonur.
***

Həm aqayırdı, həm də gülürdün:
Yağdı, kəsildi dənəvər yağış,
Günəş gətirdi günəvər yağış.
***

Əliyilə tutmuş məməni körpə,
Şirin yuxudan ayrılmır gözü,
Bədr olmuş aydır ananın üzü.
***

Qara boyandı dilin-dodağın,
Busə yerini örtdü böyürtkən,
Lap dadımıza yetdi böyürtkən.
***

Qovaq dibində tənha qəmli qız,
Qovaq başında leyləklər qoşa,
Qızdan danışır onlar baş-باشا.
***

Dağ zirvəsində qartal,
Söz zirvəsində xəyal.
***

Bu dünyayla yoxdur aram,
Qaçmağa bir səyyarə yox.
Daşdan yixılsam, qalaram,
Sözdən yixılsam, çare yox.
***

Şairi saymayan gözəl
Bir kağız güle bənzəyir.
Odu sönmüş bir ocağın
Yerində külə bənzəyir.
***

Axşam böcəyindən saqın,
Qədrini bilməz çirağın.
Bulanmış sisqa bulağın
Dibində lilə bənzəyir.
***

Görmür qoy görməsin məni,
Qarğa sayarmı gülşəni?
Otdan bitib, yoxdur dəni,
Baxma sünbüle bənzəyir.
***

Budurmu kölgəmi döyən,
Dalımcı hədyanlar deyən?
Farmaşda güvelər yeyən,
Artıq mitlə bənzəyir.
***

Kürdoğlu töksə də xəzəl,
Çoxdur onu sevən gözəl.
Beləsindən söz aćma gel,
Lehmədə cilə bənzəyir.
***

Oğlan asta döyür qonşu qapını,
Qariya bəllidir duz bəhanəsi,
Qaytarır oğlanın dərs kitabını,
Məktub da ötürür qız bəhanəsi.
Mən də oynamışam bu oyunları,
Məni də yandırıb bir zalim qarı.

Ədalət
Əyyub
oğlu
Bədirxanov**YAZIRIQ**

Vəkil olduq, hər birimiz əzəldən,
Hakim dollar umdi, deyə yazırıq.
Hamı qəm içində, biz də o ildən,
Dərə yığışib, cəmdi deyə yazırıq.

Araz qanlaböldü, son anda bizi,
Farslar, ruslar sürdü kəndirimizi.
Manat "dost" eylədi, hər birimizi,
Xalqın gözü, nəmdı deyə yazırıq.

Xocalı, Qarabaq, töhmətdir bize,
Vətən əsir qalıb, köz basıb gözə.
Şər dünya əl qoyub, sərvətimiz,
Haray, haray, bəmdi deyə yazırıq.

Haqsızlıq hamı susur, qazi çox,
Güclüldür hökmü verən, izi yox.
Dünya bilir günahsızıq, gözü tox,
Klan sərəxş, dəmədi deyə yazırıq.

Namərd yaxşı bilir, biz əyilmədik,
Yalnız Sübhənimə səcdə eylədik.
Talana yox dedik, haqqı söylədik,
Haqq səsidi, kəmədi deyə yazırıq.

Ədalətəm, hər gün başım qarışır,
Nə yaxşı ki, qələm mənlə danişir.
Zaman ötür, haqqla - batıl yarışır,
Ölüm haqqı, qəmədi deyə yazırıq.

BU ÖMÜR YOLUDUR

Dünya bir xəzinə, valeh olmuşan,
Bu həyət yoludur, düşərsən başa.
Allah izin verib, sağ doğulmuşan,
İnsanlıq son şərtidir, anla birbaşa.

Bu ömür yoludur, başa düş, başa.
Torpaq da sənində, su da sənində,
Yaşa qəlbə fərəh xoş ömür yaşa.
Atəş tam əzəldən, yel də sənində.

İnsan ol ömürdən xərclə birbaşa.
Bu ömür yoludur, başa düş, başa.
Hərənin öz vaxtı, öz məqamı var,
Bölgələr elə bələr baxmir daş-qasa.

Aldanma tamaha etmə günahlar,
Çalış könlü xoş ol, gözü tox yaşa.
Bu ömür yoludur, başa düş, başa.
Kiminin yurd yeri, üçüq daxmalar,

Kimsinin bağ yolu asfaltdır qoşa.
Hər kəsin özünün yol karvanı var,
Sən yol karvanını, özün çək başa.
Bu ömür yoludur, başa düş, başa.

Ata həm ananın məqsədin öyrən,
Qoyma ümidi rast gəlsin daşa.
Niyətələt beş dəfə, alıb dəstəməz,
İbadət edibən mömin, mərd yaşa.

Bu ömür yoludur, başa düş, başa.
Yaşa öz ömrünü, məğrur yaşa ki,
Əziz ol hamiya, qohum -qardaşa.
Rəngə-rəng dünyada ele qocal ki.

Yenidən torpaqla verib baş-başa.
Bu ömür yoludur, başa düş, başa.
Elə iman qazan, son namazında,
İnsanlar dayansın, əl qoşa-qoşa.

Behişt diləsinələr "Amin" deyəndə,
Rəhmət oxusunlar, sizə bir başa.
Bu ömür yoludur, başa düş, başa.
Ədalət, xumarlan dərdin gölündə,

Məhəbbət odunu söndürüb qoşa.
Gələnlər baxacaq qəbrin öündə,
Ad, soyad yazılmış sal qara daşa.
Bu ömür yoludur, başa düş, başa.

DÜNYANIN
*Əslən Kəlbəcərdən olan ustad
şairimiz Əlövsət Saldaşa*

Doğuldum, işqli cahana geldim,
Sevindim olaram ferdi dünyani.
Sixildim, dözmədim sual elədim,
Nədəndir, azalır mərdi dünyani?

Açıldı gözlərim, qananı gördüm,
Döğma balasını dananı gördüm,
Yurdumu əlimdən alanı gördüm,
Çaxçaxı oynadır, dərdi dünyani.

Dünya xanələrlə dolub, daşmış,
Coxları sel, axın, görüb çəşmiş.
Dərd yükü eləcə başdan aşmış,
"Yek"verir kasiba nərdi dünyani.

İllərdi anlaşıma,

Dadgeha Federalî ya Îraqê sererastkirinekê ji bo bankkirina mûçeyen mûçexurên Herêma Kurdistanê dike.

Cîgirê Birêveberê Nivîsingeha Serokwezîrê Herêma Kurdistanê Eziz Ehmed duhî (Yekşem, 28.04.2024) peyamek li ser tora civakî ya Xê parve kir û tê de nivîsiye, "Dadgeha Federalî di vê heftiyê de sererastkirinekê dike ku welatiyên Herêma Kurdistanê wekî hemî welatiyên Îraqê maf di pirojeyê Banka Navendî ji bo bankkirina

Dadgeha Federalî ya Îraqê sererastkirinekê ji bo mûçexurên Herêma Kurdistanê dike

mûçeyan de heye, ku ev demeke zêde ye behs dîkin û bîzavê jê re dîkin". Cîgirê Birêveberê Nivîsingeha Serokwezîrê Herêma Kurdistanê amaje jî daye, "Wekî çawa mûçexurên Hikûmeta Federalî li dû dilê xwe bankan ji lîsta bankên pejirandî hildibijîrin, mûçexurên Herêma kurdistanê jî eyîn mafî heye".

Eziz Ehmed tekez jî kiriye, "Hemî bankên ku tevlî pirojeyê Hejmara Min bûne destûrî ji aliye Banka Navendî ya Îraqê ve wergirtiye, pişî sererastkirina Dadgeha Federalî jî, bi hemî şîyanê xwe dê hetâ dawiyê berdewam bibin".

Pêştir jî li roja 21ê vê mehê Cîgirê Birêveberê Nivîsingeha Serokwezîrê Herêma Kurdistanê Eziz Ehmed di derheqa pirojeyê Hejmara Min de ragehandibû ku, li ser biryar û raspardeyê Banka Navendî ya Îraqê pabend in, ji bo pirojeyê bankkirina mûçeyen mûçexurên Herêma

Kurdistanê. Eziz Ehmed herwesa gotibû, "Di demekê de ku mûçexurên Îraqê maf heye li her bankeka ew bixwazin mûçeyen xwe werbigirin, çîma welatiyên Herêma Kurdistanê ew maf nebe?". Pirojeyê Hejmara Min a Hikûmeta Herêma Kurdistanê û pirojeyê Tewtînê ya Hikûmeta Îraqê her du ji bo parvekirina mûçeyan bi rîya kartê bankan in, lê pirojeyê Hejmara Min ku Hikûmeta Herêma Kurdistanê serperiştiya wê dike, tevî ku xerciya wê kêmtrî e jî, mûçexur dikarin gelek feydeyê din jî jê werbigirin ku di pirojeyê Tewtînê ya Hikûmeta Îraqê de nînin, wekî veguhastin, kirîna pêdivîtiyên rojane û weberhênan bazirganî bi bankên bawerpêkirî re, herwesa amûrên wergirtina pereyî ji bo mûçexuran 24 seetan bedrest in. Yanî pirojeyê Hejmara Min her wekî xizmetkariya Tewtînê ya Îraqî ye lê bi xizmetkariyên zêdetir û xerciyeke kêmtrî.

(övveli öten sayımızda)

"Mescidi dağıdır, din xadimlerini qırıdar"

Ermənilər Quba qezasında soyqırıma xüsusile hazırlaşmışlardır. Çünkü ilk qırğını törədən Muradyana qarşı əhalisi müqavimət göstərə bilmişdi.

Birinci Dünya Mührabesində iştirak edən ermənilərdən ibarət iki min nəfərlik dəste Muradyanın rəhbərliyi ilə 1918-ci ilin birinci rübündə Qubaya hücumda keçmiş və dehşetli qırçınlardan törətmışdı. Hemin ərefədə

sünni-şie davası donu geyindirməye də cəhdler edir, xarici dövlətlərdə müsəlmanların erməniləri qırıcıları barədə şayieler yayıldılar. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin xarici işlər naziri M.H.Hacinski 1918-ci il iyulun 15-də hökumətin iclasında çıxışı zamanı bildirmişdi ki, erməni cəlladları dinc müsəlman əhalisinin həyatı və əmlakı üzərində görünməmiş vəhşiliklər törədir, bununla yanaşı yalan xəbərlər yayaraq Avropa ictimaiyyətində eks əhval-ruhiyyə yaradırlar. Quba

çıxarıb, qollarını, axırdı da boyunu sindirdilər. Daşnaklar həmin gün məscidi dağıdır həm sünnilərdən, həm də şielərdən 20-dən çox din xadimini qətle yetirdilər". A.Novatski bildirir ki, ermənilər təkcə Quba, Qusar və Xaçmaz ərazisində 26 məscidi yandırmışdır. Hadisələrin canlı şahidi İbrahim Aydəmirov isə xatırlayıb ki, Digah məscidində alban və ərəb əlifbası ilə yazılın kitablar yandırıldıqdan sonra kəndin yaxınlığında mûqəddəs pirin daşını da partlatdırılar. Hemin

lilara qarşı soyqırım siyasəti həyata keçirməyə başlamışlar. Maraqlıdır ki, Urmiya, Salmas, Sulduzda və Xoy ətrafında baş verən bu qırçınlar nəinki Qarabağ və İrvandan, o cümlədən Bakıdan gələn erməni hərbi birləşmələrinin yardımı ilə həyata keçirilirdi, həmcinin Şimali Azərbaycandakı qırçınlara az qala eyni gündə baş verirdi. Məsələn, Urmiyada ümumilikdə 50 min azərbaycanının qətliyle nəticələnən soyqırım 1918-ci ilin Novruz bayramı ərafəsində ikinci

Anar Yusifoğlu

Kürdü, türkü və azərbaycanlıları hər yerdə öldür!

Qusarın Kuzun kəndinin sakini, Türkiyədə təhsil almış nüfuzlu din xadimi Möhübəli Əfəndi və Çağar kəndinin sakini Hətəm Sərkarov yerli əhalini daşnaklara qarşı mübarizəyə qaldıra bilirlər. Ləzgilərin də köməyi ilə qırçınların qarşısı alınır və Muradyan 100 nəfərlə qaçırlar. Möhübəli Əfəndi 200 nəfər daşnak terrorunu həbs etdirib, Quba türməsinə saldırır. Ancaq 10 gün sonra top və pulemyotlarla silahlılaşmış erməni ordusu yenidən Qubaya hücum edir. Hamazaspın başçılıq etdiyi dəstə şəhəri od vurub yandırmağa, tarixi abidələri dağıtmaya, insanları vəhşicəsinə qətə yetirir. Məyər başlayır. Şahidlərin bildirdiyinə görə, Hamazasp Quba camaatının qalan hissəsini meydana yığıb bildirir ki, "mən minlərlə türkün başını kəsən Ərzurum erməniyəm. 200-dən çox türk kəndini yandırıb xaraba qoymuşam". Hamazaspın daşnak dəstəsinə bələdçilik edən qubali erməni Harun Hayrapetovdan Qubanın varlı adamlarının siyahısını istədiyini yazan şahid qeyd edir ki, "Həmin siyahıda Qubanın varlılarından 26 adamın adı vardır. Hamazasp silahlı əsgəri həmin ailələrin dalınca göndərdi. Silahlı əsgərlər 6 nəfərlə geri qayıtdılar. Gətirilənlərin 4-ü qadın, 2-si uşaq idi. Hamazaspın tapşırığı ilə uşaqların başlarını kəsdi. Qadınları isə uşaqlarının qanını içməyə məcbur etdi. Qadınlar şivən qoparıb daşnakların üstüne atılonda qarınlarını süngülərlə deşdi. Sonra qılıncı onları tən ortadan ikiye böldürlər. Meydanda ah-nalə yüksələndə Hamazasp əsgərləri cərçə ile düzdürüb, günahsız əhaliyə atəş açmağı emr etdi. Yüzlərlə adam qırıldı..."

Ermənilər bu qırçınlara

qırçınlara da don geyindirməyə çalışın Hamazasp meydana

nəhəng daşın üstündə alban hərfliyələr yazılar vardi. Hamazaspın

yığıdı əhalinin içindən bir sünni və bir şie seçərək onlara silah verdirdir və bir-birinə atəş açmağa məcbur edir. Bildirir ki, silahlar növbə ilə sünni və şielərə veriləcək, sonda sağ qalanlar isə öldürülməyəcək.

Komissiyanın dindirdiyi şahidlerin dediyinə görə, "ilk olaraq Ləzgi Məhəmməd və şielərin ağsaqqalı Məşədi Mirsadiq irəli çıxardılar. Onların heç biri elinə silah almaq istəmirdi. Qundaqla başlarına vurub, onları silah götürməyə məcbur etdirər. İkisi də tüfənglərini qaldırıb bir-birini nişan aldılar. Hamı məettəl qalmışdı. Nisbetən cavan olan Məhəmməd heç kəsin gözləmədiyti halda geri döndü və bir daşnakı yerə sərdi. Qarışılıqdan istifadə edən Məşədi Mirsadiq da bir ermənini öldürdü. Bunun ardınca qırçın başlandı. Qaçmaq istəyen yüzlərlə adamı ermənilər pulemyotlarla qırılar. Ölenlərin çoxu qadınlar və uşaqlar idid. Hamı dayanandan sonra Məhəmmədin qollarını, ayaqlarını kəsdi. Başını kəsib sünghüye keçirdilər və hamı görsün deyə yuxarı qaldırdılar. Məşədi Mirsadiğin gözlərini

vəhşilikləri nəticəsində 1918-ci ilin ilk beş ayı ərzində Qubada 16 mindən çox insan qırılmış, 162 kənd yerlə-yeksan edilmişdi.

Eyni qırçınlar Lənkəran və Göyçayda, Kürdəmirdə də törediləmişdi.

Rusların təlim keçdiyi erməni qatilləri

Ermənilər Şimali Azərbaycanla paralel olaraq, Cənubi Azərbaycanda – Urimiya, Salmas, Sulduz və Xoyda da kütłəvi qətlamlar töredildilər.

Urmiyadakı soyqırıma erməni dini rəhbəri Benyamin Marşimon rəhbərlik edirdi. Marşimon

Osmانlı torpağından 12 min çilov ailəsi ilə birlikdə gelmişdi, Urimiya, Salmas və Sulduzun 20 min erməni və assur ailəsi isə onlara qoşulmuşdular. Nəticədə böyük bir ordu yaranmışdı ki, bunun da 20 min nəfəri təlim keçmiş peşəkar hərbilər idid.

Əlavə olaraq 800 nəfər rus və 72 fransız zabiti də onlara hərbi hazırlıq keçirdi. Rusyanın Urmiyadakı konsulu Nikitinin siyasi, Petros ağanının hərbi, Marşimonun isə ideoloji dəstek verdiyi bu ordu 1918-ci il fevralın 17-dən başlayaraq azərbaycan-

dəfə şiddətlənmiş və martın sonlarına qədər davam etmişdi.

Andronikin başçılıq etdiyi 8 minlik quldur dəstəsi Arazın həm şimalında, həm də cənubunda erməni daşnaklarının azərbaycanlılara qarşı apardıqları soyqırıma yardım edir, soyğunçuluq töredir, kəndləri xarabazara çevirir və "Böyük Ermənistân" kimi nəzərdə tutduqları əraziləri türklərən təmizləməyə cəhd göstəridi.

Ermənilər bu məqsədə Salmasda 30 min, Sulduzda isə 10 mindən çox azərbaycanını qətle yetirmiş, yüzlərlə kəndi xarabazara çevirmişdilər.

Qafqaz-İslam ordusunun yaxınlaşması xəberi ilə Naxçıvana çəkilən Andronik qarşısına çıxan bütün kəndləri dağıtmışdı. Daha sonra Çəmbərəkənd rayonunun Ağbulaq, Ardanış, Bəriyabad, Qaraqaya, Əmirxeyir, Yaniqtepe, Qaraqoyunu, Toğluca, Çaykənd, Cıvıxlı, Cil, Şorça və başqa kəndlərə hücum edən Andronik bütün əhalini qırmışdı. Eçmədzin rayonunun 700 nəfərlik Ayarlı və 800 nəfərdən çox əhalisi olan Qarğabazar kəndlərinin əhalisini də Andronik bütünlükə, son nəfərinə qədər məhv etmişdi.

"Növbə Qarabağındır..."

Ən çox dağıdılan Zengəzur qəzası idi. Fövqəladə Təhqiqat Komissiyasının sənədlərinə görə, Ermənilər bu qəzada 115 Azərbaycan kəndini büsbütün yandırmış, 3257 kişi, 2276 qadın və 2196 uşaq öldürmüştürlər.

Ermənilər Zengəzur qəzasının özündə və ətrafinda qırçınları 1920-ci ilə qədər sistemli olaraq davam etdirmişdilər. 1920-ci il yanvarın 21-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti parlamentinin üzvü Cəlil Sultanov tərəfindən Azərbaycan parlamentinə göndərilmiş telegramda deyilirdi: "Dörd gündür

ki, erməni quldur dəstələrinin nizami ordu ilə birlikdə top və pulemyotların atəsi altında Zengəzura hücumları davam edir. İtkilər olduqca çoxdur, əhali vahimə içinde kömək umur. Qəzanın bəbəxt əhalisi adından yalvarıram, kağız üzərindəki etirazlardan fəal işə keçin. Azərbaycanın ən gözəl guşelərindən birini tamamilə məhv olmaqdan xilas edin. Zengəzurun aradıca növbə Qarabağındır..."

***

1918-ci ilin martına qədər Zengəzurun 199 kəndi, 1919-cu ilin sentyabrına qədər isə Eçmədzin qəzasının 62 azərbaycanlı kəndi yerlə yeksan edilmişdi. 1919-cu ilin axırında Zengibasarın bir neçə kəndi istisna olmaqla qalan kəndləri, İrvən qəzasının 211 və Vedibasarın bütün azərbaycanlı kəndləri məhv edilmişdi. 1916-ci ilde İrvən şəhərində və İrvən quberniyasının kəndlərində 375 min nəfər azərbaycanlı yaşayırırsa, 1922-ci ilde onlardan artıq 305 min nəfər tamamilə məhv edilmişdi. 1916-ci ilde ətəqallı əhalisi 565 min məsələn-türk vəhşicəsinə qətə yetirildi. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Fövqəladə Təhqiqat Komissiyasının topladığı materiallara əsasında azərbaycanlılara qarşı soyqırımda faktını təsdiqləmiş və 1918-ci il martın 31-ni matəm günü elan etmişdi. 1919 və 1920-ci illərdə, iki il müddətində ardıcıl olaraq martın 31-i qeyd edilsə də, Azərbaycanın Sovet ordusu tərəfindən işğalından sonra 31 martın qeyd edilməsi qadağan olunmuşdu. Yalnız Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra - 1998-ci ildə prezident Heydər Əliyevin sərəncamı ilə 31 mart Azərbaycanlılarının Soyqırımı günü olaraq yenidən qeyd edilməye başlandı.

Neçirvan Barzani'nin Bağdat'taki görüşmeleri devam ediyor

parti temsilcileri ile bir dizi görüşmeler yaptı.

Cumartesi akşam saatlerinde Bağdat'a ulaşan Başkan Neçirvan Barzani, Irak Başbakanı, Cumhurbaşkanı, Kanun Devleti Koalisyonu lideri, Yargı Konseyi Başkanı, Irak Parlamentosu eski başkanının yanı sıra çok sayıda yetkili ve siyasi taraflarla bir dizi görüşmeler gerçekleştirdi.

Başkan Neçirvan Barzani ile görüşmesinin ardından gazetecilere konuşan Kanun Devleti Koalisyonu Nuri el-Maliki, "Bu adam (Neçirvan Barzani) ilişkileri iyileştirme ve geliştirme iradesine sahip" dedi. Başbakan Muhammed Şıya es-Sudani ise görüşmeyi önemli olarak nitelendirdi.

Rûdaw'ın edindiği bilgilere göre; bir saat süren Sudani ile Barzani görüşmesinde Kürtistan Bölgesi'nin maaşları, bütçeşi, petrol ihracatının yeniden başlaması ve Kor Mor gaz sahasına düzenlenen saldırısı gibi birçok konu ele alındı.

Görüşmeye ilişkin Kürtistan Bölgesi Başkanlığından yapılan açıklamaya göre; toplantıda genel olarak Irak'taki son durum, Irak Federal Hükümeti'nin Irak vatandaşlarının refah düzeyini artırmak için hizmet alanlarındaki çalışmaları ve bu yönde attığı adımlar ele alındı.

Tarafların iki hükümet arasında ortak konularda yapıcı diyalogun sürdürülmesinin önemini vurguladığı kaydedildi.

Başbakan Sudani, Başkan Neçirvan Barzani'nin Bağdat ziyaretini tüm ortak sorunların çözümü açısından önemli olarak değerlendirdi.

Cumartesi akşam saatlerinde Bağdat'a ulaşan Başkan Neçirvan Barzani, Irak Başbakanı, Cumhurbaşkanı, Kanun Devleti Koalisyonu lideri, Yargı Konseyi Başkanı, Irak Parlamentosu eski başkanının yanı sıra çok sayıda yetkili ve siyasi taraflarla bir dizi görüşmeler gerçekleştirdi.

Başkan Neçirvan Barzani ile görüşmesinin ardından gazetecilere konuşan Kanun Devleti Koalisyonu Nuri el-Maliki, "Bu adam (Neçirvan Barzani) ilişkileri iyileştirme ve geliştirme iradesine sahip" dedi. Başbakan Muhammed Şıya es-Sudani ise görüşmeyi önemli olarak nitelendirdi.

Rûdaw'ın edindiği bilgilere göre; bir saat süren Sudani ile Barzani görüşmesinde Kürtistan Bölgesi'nin maaşları, bütçeşi, petrol ihracatının yeniden başlaması ve Kor Mor gaz sahasına düzenlenen saldırısı gibi birçok konu ele alındı.

Görüşmeye ilişkin Kürtistan Bölgesi Başkanlığından yapılan açıklamaya göre; toplantıda genel olarak Irak'taki son durum, Irak Federal Hükümeti'nin Irak vatandaşlarının refah düzeyini artırmak için hizmet alanlarındaki çalışmaları ve bu yönde attığı adımlar ele alındı.

Tarafların iki hükümet arasında ortak konularda yapıcı diyalogun sürdürülmesinin önemini vurguladığı kaydedildi.

Başbakan Sudani, Başkan Neçirvan Barzani'nin Bağdat ziyaretini tüm ortak sorunların çözümü açısından önemli olarak değerlendirdi.

Kürtistan Bölgesi Başkanı Neçirvan Barzani dün Irak Başbakanı Muhammed Şıya es-Sudani ile yaptığı görüşme ardından Sünni Takaddum Partisi Başkanı Muhammed Halbusi ile bir araya geldi.

Başkanlıktan yapılan açıklamaya göre görüşmede, Irak'taki siyasi durumla ilgili son gelişmeler, Irak parlamentosu başkanlığı seçimi, Erbil-Bağdat ilişkileri ve sorunların çözümüne yönelik tartışmalar ele alındı.

Görüşmede ayrıca bölgedeki son gelişmeler ve bunun Irak açısından sonuçlarının yanı sıra ortak çıkarları ilgilendiren konular tartışıldı.

Irak Parlamento başkanı seçimi için daha önce Kürtler ve Şii'ler, Sünni bloğunun bir isim belirlemeleri için kendi aralarında anlaşması gerekiği görüşündeydi. Ancak Sünni siyasi liderler şu ana kadar bir isim üzerinde konsensüs sağlayamadı.

Devlet Yönetimi Koalisyonu toplantılarında, Irak parlamento-su başkanlığı görevine seçilecek ismin bir an önce belirlenmesi gerekiğine dikkat çekildi.

Irak Parlamento Başkanı Muhammed Halbusi, geçtiğimiz yılın kasım ayında Fedseral Yüksek Mahkemesi tarafından parlamenteli düşürülmüş ve görevinden azledilmişti. Kararın ardından boşalan parlamento başkanlığı görevini geçici olarak birinci başkan yardımcısı yürütüyor.

Başkan Neçirvan Barzani, bugün ilk ziyaretini Irak Ulusal Hikmet Hareketi lideri Ammar El-Hekim ile gerçekleştirdi. İki lider kahvaltı yaptıktan sonra Erbil-Bağdat ilişkileri ve diğer birçok konuyu ele aldı.

Kürtistan Bölgesi Başkanı ardından Irak Cumhurbaşkanı Latif Reşid ile bir araya geldi.

Başkanlıktan yapılan açıklamaya göre görüşmede, Irak'taki genel durum, barış ve istikrarın korunmasının önemi, ekonomi sektörü ve hizmetlerin gelişiminin teşvik edilmesi, federal hükümetin gündeminin desteklenmesi, sorunlarının anayasaya göre çözümü için Erbil ile Bağdat arasındaki diyalog ve koordinasyon ele alındı.

Barzani ve Reşid, Erbil-Bağdat ilişkilerinin güçlendirilmesinin ve aralarındaki sorunların çözümüne yönelik diyalogun başarısının önemine vurgu yaptı.

Başkan Neçirvan Barzani, Kürtistan Bölgesi'nin Bağdat'ta yaşadığı sorunları, özellikle de vatandaşların geçim kaynakları ile ilgili konuları anayasa temelinde çözmeye hazır olduğunu yineledi. Başkan Neçirvan Barzani görüşmeleri kapsamında eski Başbakan Adil Abdulmehdi ile bir araya geldi. Diğer toplantılarında olduğu gibi toplantıda Erbil ile Bağdat arasındaki bütçe ve maaş, Kor Mor gaz sahasına saldırı, Kürtistan parlamento seçimleri ve Kürtistan Bölgesi'nden petrol ihracatı meselesi gibi bazı ortak konular ele alındı. Barzani, Irak eski Başbakanı ve Kanun Devleti Koalisyonu lideri Nuri el-Maliki ile bir araya geldi.

Maliki, görüşme ardından gazetecilere yaptığı açıklamada Neçirvan Barzani'nin Bağdat'a yaptığı ziyarenin çözüm getireceği konusunda iyimser olduğunu söyledi. Maliki, "Kardeşim Neçirvan Barzani beraberinde bir dizi meseleyi de getirdi ki bunların en önemlisi, çözüm ortamı gerektiren, adına kriz ve sorun denilen konulara çözüm bulma ve çözüme kavuşturma konusunda güçlü bir iradeydi" dedi.

Maliki, "Koalisyon Çerçeve anayasanın uygulanması, Federal Mahkeme, seçimler ve Komisyonun son kararlarına ilişkin konuları araştırıyor. İnşallah bu, geçmişte çözemediğimiz tüm sorunların çözümü için bir başlangıç olur. Bu ziyaret konusunda da iyimserim. Bu adam (Neçirvan Barzani) ilişkileri iyileştirme ve geliştirme iradesine sahip. İnşallah bu ziyaretten sonra daha kapsamlı görüşmeler yapacağız" ifadelerini kullandı. Maaş sorununa ilişkin ise Nuri el-Maliki, "Allah'ın izni ile çalışanların maaşları ödenmeye devam edecek. Bunu geçen ay gördünüz, çalışanların maaşları ödendi. Çözüm gerçek ve tabii olacak. Meseleyi çözmek zor değil. İrade, işbirliği ve anayasaya bağlılık olduğu zaman her sorunun çözümü kolaydır" şeklinde konuştu.

Başkan Barzani diğer konuları tartışmak üzere Irak Yüksek Yargı Konseyi Başkanı Faik Zidan ve Nebini Koalisyonu Başkanı Hadi Amiri ile görüştü.

Başkanlıktan Faik Zidan -Neçirvan Barzani görüşmesine ilişkin yapılan açıklamada, Irak'taki gelişmeler, Erbil ile Bağdat arasındaki sorunların anayasa temelinde çözümüne yönelik çabalar hakkında görüş alışverişinde bulunulduğu kaydedildi. Yüksek Yargı Konseyi ile Kürtistan Bölgesi arasındaki işbirliği ve karşılıklı deneyimlerin paylaşılması konusunun ele alındığı görüşmede ülkeydeki siyasi istikrarın korunması gerekiğine vurgu yapıldı.

Neçirvan Barzani, ülkeydeki sorunların çözümü konusunda üstlendiği rolden ötürü Zidan'a teşekkür etti. Görüşmede yargının bağımsızlığı, Irak'taki tüm bileyenlerin haklarının korunması ve karşılıklı önem taşıyan diğer birçok konu ele alındı. Kürtistan Bölgesi Başkanı Neçirvan Barzani, Bağdat'taki temasları kapsamında Irak Ulusal Güvenlik Müsteşarı Kasım Araci ile bir araya geldi. Başkanlıktan yapılan açıklamaya göre görüşmede, Irak'taki güvenlik durumu, terör tehdidi, bölgедe tırmanan gerginlik ve çatışmalar nedeniyle Irak'ın karşı karşıya olduğu zorluklar ele alındı.

Erbil ve Bağdat'ta ilgili taraflar arasında güvenlik alanında işbirliği ve koordinasyonun önemine vurgu yapan Barzani ve Araci, ülkede barış ve istikrarın korunması için tüm tarafların işbirliği içinde olması gerektiğini dile getirdi. Başkan Neçirvan Barzani, Ulusal Güvenlik Danışmanı ve ekibine, Irak ve Kürtistan Bölgesi'ndeki ilgili taraflarla koordinasyon ve işbirlikleri ile güvenlik ve istikrar alanındaki hizmetlerinden dolayı teşekkür etti.

Araci ise, Kürtistan Bölgesi ve Irak'ın tüm bölgelerinde barış, güvenlik ve istikrarın iç içe olduğunu vurguladı. Neçirvan Barzani, Irak Parlamentosu Başkanvekili Muhsin el-Mandela ile bir araya geldi. Toplantıda Irak'taki siyasi durum, Irak parlamento başkanı seçimi, Erbil-Bağdat ilişkileri, Kürtistan parlamento seçim süreci ve parlamentoda yapılması gereken yasalara ilişkin görüş alışverişi içinde bulunuldu. Kürtistan Bölgesi Başkanı Neçirvan Barzani, Sünni Siyade (Egemenlik) Koalisyonu Başkanı Hamis Hançer ile bir araya geldi.

24-30 Aprel, Nisan, sal. il 2024

Irak'in Kalkınma Yolu nedir ve ABD ile Çin ticaret yollarına meydan okuyacak mı?

Irak'ın bölgедe bağlılığı olma planı yeni anlaşmalar ve Körfez yatırımlarıyla güçleniyor

Irak'ın, bölgenin Süveyş Kanalı üzerinden mevcut

tek uluslararası deniz rotasına rakip olabilecek 17 milyar dolarlık iddiâlı Kalkınma Yolu projesi, son haftalarда önemli ilerleme kaydetti. Pazartesi günü Irak, Türkiye, Katar ve BAE, projede ortak işbirliğine yönelik Bağdat'ta bir ön anlaşma imzaladı. İmza, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 13 yıl aradan sonra ilk kez siyasi ve ekonomik ilişkilerin ele alındığı Irak ziyareti sırasında gerçekleşti. İki hafta önce Irak, Kuveyt'le, Avrupa'ya Giden Kalkınma Yolu ile paralel bir telekomünikasyon rotası kurmak üzere bir anlaşma imzalandı. Görünüşte telekomünikasyon anlaşması Körfez ülkeleriyle Avrupa arasında bir bağlantı sağlayacak, kara koridoru ise bölge için çok ihtiyaç duyulan ekonomik desteği sağlayabilir. Proje, Basra ilindeki Faw'dan kuzyeydeki Türkiye sınırına kadar yaklaşık 1.200 kilometrelük iki yönlü demiryolu hattı ve yeni bir otoyolun inşasını içeriyor. Kalkınma Yolu, Çin'i Güneydoğu Asya, Orta Asya, Rusya ve Avrupa'daki 150 ülkeye bağlayan altyapı ve ticaret projesi olan Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) gibi yerleşik bir ticaret koridorunun rekabetiyle karşı karşıyadır. Eylül ayında G20 toplantılarında, ticareti artırmayı ve nakliye maliyetlerini düşürmeyi amaçlayan, Hindistan'dan Avrupa'ya ABD destekli bir bağlantı rotasını içeren Hindistan-Orta Doğu-Avrupa Ekonomik Koridorunu (Imec) oluşturmayla yönelik bir anlaşma imzalandı.

Proje ortakları

Irak Haberleşme Bakanı Hayam Al Yasiri, Kuveyt ile yapılan anlaşmanın Irak'ın bağlantısını iyileştirmeye yönelik su altı ve transit kablolarla yönelik çeşitli projelerde ilki olduğunu söyledi. Bakanlığın, büyük Kalkınma Yolu projesinin başlayacağı Basra'daki Faw'da(Liman) Irak için üçüncü bir denizaltı kablosu döşenmesi konusunda Suudi Arabistan ile bir anlaşma imzalamayı beklediğini söyledi.

Bu ay AD Ports Group, Faw Büyük Limanı ve ekonomik bölgесinin geliştirilmesi için Irak Limanları Genel Şirketi ile bir ön anlaşma imzaladı. Geliştirme Yolu ilk olarak 2010 yılında bir hükümet projesi olarak duyuruldu. Faw'in tamamlandığında dünyanın en büyüğü limanlarından biri olması bekleniyor.

Ancak ilerleme zorluklarla birlikte gelir. Geçtiğimiz hafta çerçeve anlaşması imzalanırken Irak Başbakanı Muhammed Şii El Sudani "tüm alanlarda stratejik ve sürdürülebilir işbirliği için" bir yol haritası sundu.

Rane Network'ün iddialı Orta doğu analisti Ryan Bohl, "Kuveyt ve Irak bunu gerçekleştirmek için diplomatik ve siyasi adımlar atarken, hâlâ aşılmazı gereken başka engeller var" dedi. Bay Bohl, "Körfez'den Avrupa'ya giden bir kara yolunun aynı zamanda Türkiye'den ve özellikle de Türkiye'nin şu anda Kürt PKK grubuya savaştığı bölgeden geçmesi gerekiyor" dedi. "Bu, yatırım ve kalkınma açısından bir sorundur ve dolayısıyla yalnızca Türkiye ile PKK arasında bir tür siyasi çözüm, bir kara koridorunun hedeflediği hedeflere ulaşmasını ve bu tür hedeflerin gerçekleşmesi için gereken yatırımı çekmesini sağlayacaktır."

Bağlantı ülkeleri

Kuveylî şirket Zajil Telecom ile yapılan anlaşma aynı güzergah üzerinde bağlantı oluşturacak.

Irak İletişim Bakanı Bayan Al Yasiri geçen hafta yaptığı açıklamada, anlaşmanın Körfez ülkeleri ile güney ve batı Asya ülkelerine Irak Karası ve limanları üzerinden Avrupa'ya bağlantı sunmayı amaçlayan birçok su altı ve transit kablolarının ilki olduğunu söyledi.

Irak'ın Al Faw'a Suudi Arabistan'a bağlanan bir denizaltı kablosu kurmayı ve Umman, Bahreyn ve BAE gibi Körfez ülkeleriyle bağlantı güçlendirmeyi planladığını söyledi. Kablo izleme şirketi TeleGeography'nin iddialı araştırma müdürü Paul Brodsky, "Avrupa'yı Asya'ya bağlayan kara yolları fikri yeni bir şey değil" dedi. "Asya ile Avrupa arasındaki bağlantıların büyük kısmı deniz altı kablolarıyla sağlanıyor. Bunların karsal alternatifleri de var ama bunlar genellikle Çin, Rusya, Doğu Avrupa, Beyaz Rusya ve Ukrayna üzerinden geçiyor. "Tahmin edebileceğiniz gibi bu, trafiğin bu şekilde akmasını istemeyenler için bazı zorluklar yaratıyor." Yaklaşık 10 yıl önce Umman'a bağlanan ve İran, Azerbaycan, Rusya, Doğu Avrupa ve Frankfurt'a giden yeni bir karsal yüksek kapasiteli fiber optik kablo sistemi geliştirildi.

Dîplomasiya Serokê Herêma Kurdistanê ya li Bexdayê

Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî ji bo çareserkirina pirsâ budce, mûce û çend

Hewlêr û Bexdayê, danûstandinê ji bo çareserkirina pirsâ girêkan nirxandin.

pirsên din çû Bexdayê.

Nêçîrvan Barzanî li Bexdayê çend hevdîtinê girêng ligel berpîrs û rayedarê Bexdayê pêk anîn.

Serokwezîrê Îraqê Mihemed Siya Sûdanî li Balafirgeha Navdewletî ya Bexdayê Nêçîrvan Barzanî pêşwazî kir.

Herwiha Nêçîrvan Barzanî û Mihemed Siya Sûdanî hevdîtinek pêk anî.

Di civîna Sûdanî û Nêçîrvan Barzanî de, serdana Sûdanî Amerîkayê, serdana Serokkomarê Tirkîyeyê Recep Tayyip Erdogan a Bexda û Hewlêrê hat gotûbêjkirin.

Li gorî daxuyaniya Serokatiya Herêma Kurdistanê, di civînê de rewşa giştî ya Îraqê û hewl û pêngavê hikûmeta Îraqê yên ji bo pêşxistina xizmetguzariyan hatin gotûbêjkirin. Her du alîyan tekezî li ser giringîya berde-wambûna gotubêjîn avaker ên ji bo pirsên hevbeş ên navbera hukûmeta Îraqa û Herêma Kurdistanê kir.

Nêçîrvan Barzanî piştî civîna bi Sûdanî re beşdarî civîna Hevpemaniya Birêvebirina Dewletê Çarçoveya Hevahengiyê bû.

Di civîna Hevpemaniya Birêvebirina Dewletê de pirs-girêke Serokatiya Parlementoya Îraqê, pêwendiyên Îraqê û Herêma Kurdistanê, êrişa li Qada Gazê ya Kormorê, serdana Sûdanî ya Washingtonê gelek babetên din hatin nîqaşkirin.

Nêçîrvan Barzanî piştî civîna Birêvebirina Dewletê bi Serokê Partiya Teqedûmê û serokê berê yê Parlementoya Îraqê Mihemed Helbûsî re civîya.

Nêçîrvan Barzanî û Mihemed Helbûsî rewşa siyasî ya Îraqê gotûbêj kir.

Li gorî daxuyaniyê her du alîyan behsa rewşa dawî ya siyasî ya Îraqê kir.

Nêçîrvan Barzanî û Mihemed Helbûsî herwiha hewlêr ji bo hilbijartina serokê nû ya parlementoya Îraqê gotûbêj kirin.

Ji bilî vê yekê Nêçîrvan Barzanî û Helbûsî pêwendiyê

Nêçîrvan Barzanî ûro jî bi gelek berpîrs û aliyeñ siyasî yên Îraqê re civîya. Nêçîrvan Barzanî li Qesra Selamê bi Serokkomarê Îraqê Dr. Letîf Reşîd re civîya.

Li gorî daxuyaniya Serokatiya Herêma Kurdistanê, di civînê de rewşa giştî ya Îraq û Herêma Kurdistanê, girêngîya parastina aramiyê, teşwîqkirina bipêşxistina sektora aborî û xizmet-guzariyan, piştevaniya bernameya hikûmeta federal û diyalog û hevahengîya Hewlêr û Bexdayê hatin nîqaşkirin.

Barzanî û Reşîd tekezî li ser bihêzkirina pêwendiyên Hewlêr û Bexdayê û serkeftina diyalogê ya ji bo çareserkirina pirsgirêkîn kir.

Di hevdîtinê de serdana Serokwezîrê Îraqê ya Amerîkayê û serdana Serokkomarê Tirkîyeyê ya Îraq û Herêma Kurdistanê û encamêvan serdanan hatin nirxandin. Nêçîrvan Barzanî di çarçoveya hevdîtinê de bi Serokê Tevgera Hîkmeyê Emar Hekîm re jî civîya. Di civînê de çend mijarêngîrîn girêdayî Îraq û Herêma Kurdistanê hatin gotûbêjkirin ku di navwan de mûce û budçeya Herêma Kurdistanê, destpêkirina hinartina petrolê û êrişa li Qada Gazê ya Kormorê hebûn. Nêçîrvan Barzanî bi Serokwezîrê berê yê Îraqê û Serokê Hevpemaniya Dewleta Yasayê Nûrî Malîkî re civîya.

Malikî piştî civînê ji roj-namegeran re axîvî û wiha got: "Birayê hêja Nêçîrvan Barzanî Serokê Herêma Kurdistanê serdana me kir û mijarêngîrîn bi xwe re anîbûn û iradeyeke bihêz bi xwe rakiribû ji bo dîtina çareseriyan ji pirsgirêk û aloziyan re.

Ez bi vê serdanê geşbîn im, ji ber ku ew bi xwe re vîna çareseriye û bipêşxistina peywendîyan radike. Em dê ji vê serdanê dest pê bikin ji bo hevdîtinê firehtir."

Nêçîrvan Barzanî di çarçoveya hevdîtinê li Bexdayê bi Serokê Encumena Bilind a Dadwerî ya Îraqê Faîq Zêdan re jî civîya.

Malpera Serokatiya Herêma Kurdistanê ragihand ku di civînê de pêvajoya siyasî û pêşhatêن

dawî yên Îraqê hatin gotûbêjkirin.

Her du alîyan tekezî li ser girêngîya hevkarî û hemahengîya zêdetir di navbera desthilata dadweriya Îraqê û Herêma Kurdistanê kir. Nêçîrvan Barzanî bi Serokê Hevpemaniya Nebinî Hadi Amirî jî re civîya.

Hadî Amirî li ser civîna xwe ya bi Nêçîrvan Barzanî re ji Rûdawê re axîvî û got: "Amadebûna Serokê Herêma Kurdistanê di civînê birêvebirina dewletê de geleki girêng e.

Armanca seredana Serokê Herêma Kurdistanê bihêzkirina pêwendiyên Hikûmeta Herêma Kurdistanê û Hikûmeta Îraqê ye.

Ew pirsgirêkîn hene jî roj bi roj ber bi çareseriye ve diçin."

Hadî Amirî li ser pirsgirêka mûçeya karmendên Herêma Kurdistanê jî axîvî û da zanîn ku pirsgirêkîn hatiye çareserkirin.

Di çarçoveya dîplomasiya li Bexdayê Nêçîrvan Barzanî bi Şêwirmendê Ewlehiya Nişîmanî ya Îraqê Qasim Erecî re jî civîya.

Qasim Erecî, ji bo hewla çareserkirina pirsgirêkan di navbera Îraq û Herêma Kurdistanê de spasiya Nêçîrvan Barzanî kir.

Serokatiya Herêma Kurdistanê bi daxuyaniyekê eşkere kir ku Nêçîrvan Barzanî û Qasim Erecî, di civînê de rewşa ewlehiya Îraqê, metirsîya êrişa terorê, bandora aloziyêngîrîn herêmê yên li ser Îraqê gotûbêj kirin.

Her du alîyan tekezî li ser alîkarî û hevahengîya di nabera aliyeñ pêwendîdar ên Îraqê û Hikûmeta Herêma Kurdistanê de kir.

Nêçîrvan Barzanî îşev bi Serokê Parlamento ya Îraqê yê bi wekalet Muhsîn Mendelawî jî re civîya.

Muhsîn Mendelawî û Nêçîrvan Barzanî hilbijartînê Parlamento ya Kurdistanê û pêwendiyên Hewlêr û Bexdayê gotûbêj kirin.

Li gorî daxuyaniya Serokatiya Herêma Kurdistanê, di hevdîtinê de rewşa siyasî ya Îraqê, hilbijartînê Serokê Parlamento ya Îraqê, pêwendiyên Hewlêr û Bexdayê, pêngavê hilbijartînê Parlamento ya Kurdistanê û yasayên pêwîst li parlamento ya hatin gotûbêjkirin.

Her du alîyan çareserkirina kêşeyen navbera Hewlêr û Bexdayê û berdewamiya diyaloga navbera Hikûmeta Herêma Kurdistanê û Hikûmeta Îraqa Federalîn nirxand.

Her du alîyan tekezî li ser girêngîya hevkarî û hevahengîya di navbera aliyeñ siyasî de ji bo dabînkirina maf û berjewendiyê hemû pêkhateyêngîrîn Îraqê û parastina aramî û ıstîqrâre axîvîn.

Di heyama mehekê de ev cara duymen e ku Nêçîrvan Barzanî diçê Bexdayê.

Nêçîrvan Barzanî ji bo çareserkirina pirsâ budce, mûce û çend pirsên din jî do ve li Bexdayê ye.

Talebanî : Bi siyaseta Deste Gul a Mam têkoşînê bidomînin

Berpîsê Mekteba Sekreteriya Serok Mam Celal Qubad Talebanî ,48 saliya damezrandina

Komeleya Xwendekarê Kurdistanê pîroz kir û ragihand: "Em hêvîdar in ku komeleya xwendekaran bi şopandina rîbaz û şêwazên nû yên xebatê zêdetir xizmetê bike û divê bibe parêzvanê xwendekaran û li ser heman rîyê û di bin siya siyaseta Deste Gul ya birêz Mam Celal de têkoşîna xwe ya birûmet bidomîne."

Teksta peyamê: Komeleya Xwendevanê Kurdistanê yên hêja Bi helkefta 48 saliya damezrandina Komeleya Xwendekarê Kurdistanê, pîrozbahîyê li we dikim û hêviya serkeftinê ji we re dixwazim.

m rola we ya girêng di perwerdekîn xwendekar û ciwanên Kurdistanê di têkoşîna siyasî û bizava xwendekarî de û hewlîn we yên ji bo xizmetkirina xwendekaran û keda we jib o pêşxistina vê rîxistinê bilind dinirxîn.

êvîdar in ku komeleya xwendekaran bi şopandina rîbaz û şêwazên nû yên xebatê zêdetir xizmetê bike û divê bibe parêzvanê xwendekaran û li ser heman rîyê û di bin siya siyaseta Deste Gul ya birêz Mam Celal de têkoşîna xwe ya birûmet bidomîne.

'Divê êdî CPT eşkere bike bê li Îmraliyê ci diqewime'

Parêzer Jûan Prosper diyar kir ku tecrîdkirina Abdullah Ocalan li dijî Peymana Mafêni Mirovan a Ewropayê

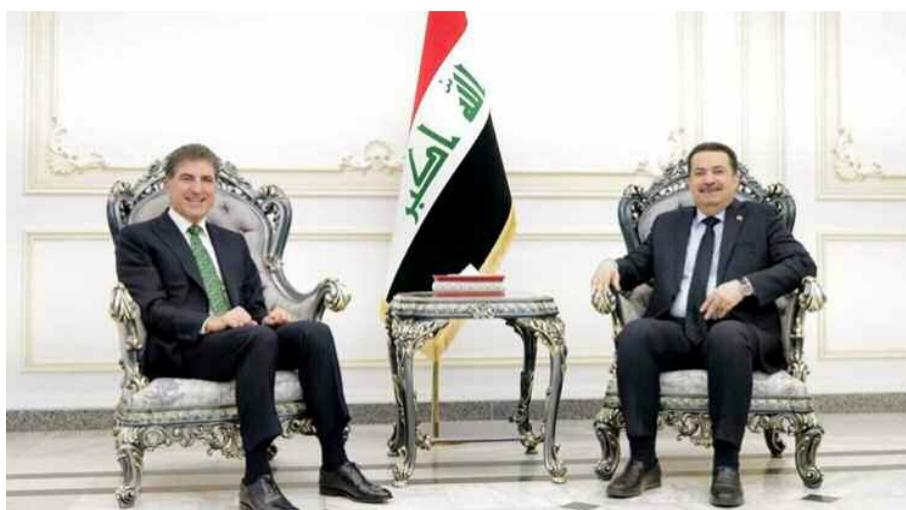

ye û got, "Em nizanî bê Ocalan di kîjan şert û mercî de ye. Lewma geleki girêng e ku CPT rapora xwe ya li ser Îmraliyê eşkere bike." Rêberê Gelê Kurd Abdullah Ocalan ku 25 sal in li Girtîgeha Girava Îmraliyê tecrîdkirî ye zêdeyî 3 sal in bi ti awayî agahî jê nayê wergirtin. Ji Parêzeren Baroya Parisê Jûan Prosper asta hiqûqî ya tecrîda li Îmraliyê û nêzîkiyâ CPT a li tecrîdê ji ANF'ê re nirxand.

Parêzer Jûan Prosper ku yek ji beşdarîn konferansa 11'ê Nîsanê ya li Parlamenta Ewropayê bû ku li ser tecrîda Îmraliyê hate lidarxistin, anî ziman ku armanca bingehîn a hiqûqnasان ew e ku balê bikişînin ser rewşa giştî û kiryarê li dijî mirovahîyê yên li ser girtîyen siyasî. Parêzer Prosper diyar kir ku şert û mercîn Abdullah Ocalan tê de ye li dijî Peymana Mafêni Mirovan a Ewropayê ye û got, "Ji vê jî girîngtir, teví ku ewqas dem di ser re derbas bûne CPT hîn jî pêşîyarêngîrîn xwe yên têkildarî Îmraliyê ji raya giştî re eşkere nekiriye. Di rewşa hîyî de têkildarî rewşa ragirtinê ya Abdullah Ocalan ti agahiya me nîne. Ev yek ji binpêkirina bîrîyarengîrîn Dadgeha Mafêni Mirovan a Ewropayê yên têkildarî Ocalan e." Parêzer Prosper destnîşan kir ku ji bo hînbûna rewşa geleki girêng e ku rapora Îmraliyê ya dawî ya CPT bê eşkerekirin û wiha dewam kir, "Ji bo aktörên civaka sivil zanibin bê îmraliyê ci diqewime, pêwîstiya me bi vê rapora CPT heye. Lewma geleki girêng e ku ev rapor di demeke kurt de ji raya giştî re bê eşkerekirin."

Parêzer Prosper destnîşan kir ku ji bo dawî li tecrîdkirina Abdullah Ocalan bê anîn û saziyên erkdar wezifeya xwe bi cih bînîn divê li her qadî ew têkoşînê dewam bikin û got, "Ji bo rayedarêngîrîn Tîr hurmetê nîşanî bîrîyarengîrîn Dadgeha Mafêni Mirovan a Ewropayê bidin û piştre jî çavdîrîn serbixwe karibin şert û mercîn Îmraliyê li cih kontrol bikin, divê em zextê bikin. Di heman demê de weke hiqûqnasan ji bo CPT rapora xwe ya têkildarî rewşa Abdullah Ocalan eşkere bike, zextê bikin."

Nêçîrvan Barzanî û Sûdanî pêngavê hikûmetê yên ji bo xizmetguzariyan gotûbêj kirin

Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî û Serokwezîrê Îraqê Mihemed Şiya Sûdanî pêngavê hikûmeta Îraqê yên ji bo xizmetguzariyan gotûbêj kirin.

Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî destpêkê bi Serokwezîrê Îraqê Mihemed Şiya Sûdanî civiya.

van Barzanî û çû Bexdayê û dê berpirsên Îraqê re bicive.

Nêçîrvan Barzanî destpêkê bi Serokwezîrê Îraqê Mihemed Şiya Sûdanî civiya.

Li gorî daxuyaniya Serokatiya

Herêma Kurdistanê, di civînê de rewşa giştî ya Îraqê û hewl û pêngavê hikûmeta Îraqê yên ji bo pêşxistina xizmetguzariyan hatin gotûbêjkirin.

Her du alîyan tekezî li ser giringîya berdewambûna gotubêjên avaker ên ji bo pirsên hevbeş ên navbera hukûmeta Îraqa û Herêma Kurdistanê kir.

Herwiha her du aliyan ji bo bihêzkirina pêwendîyan Hewlîr û Bexdayê pêwîstî bi piştevaniya hemû aliye siyâsî dît.

Ji aliye din ve Sûdanî diyar kir ku serdana Nêçîrvan Barzanî ya Bexdayê ji bo çareserkirina pirsgirêkên hevbeş girîng e.

Nêçîrvan Barzanî kêfxweşîya xwe ji bo hewlîn Sûdanî yên ji bo çareserkirina pirsgirêkan bi rîya diyalogê nîşan da.

Erdogan bi serdana xwe dixwaze têkçûna xwe telafî bike

Çavdêrê siyasi Mihemed Nesredîn da xuyakirin ku penabirina Erdogan a bo Îraqê belgeya wê yekê ye ku Erdogan ji rîbazân leşkerî tiştek bi dest nexistiye.

Erdogan bi serdana xwe dixwaze têkçûna xwe telafî bike

Çavdêrê siyasi Mihemed Nesredîn da xuyakirin ku penabirina Erdogan a bo Îraqê belgeya wê yekê ye ku Erdogan ji rîbazân leşkerî tiştek bi dest nexistiye.

Têkildarî têkçûnen Erdogan û serdana wî ya ji bo Îraqê, Mihemed Nesredîn wiha got: "Erdogan piştî ku di wan kiryarêne xwe yên terorîstî de ku li başûr û rojavayê Kurdistanê dikirin, rastî têkçûnen hat û her wiha piştî wê têkçûna mezin ku di hilbijartînê xweçî de rastî wî hat, li dû serkeftin yan deskefteke aborî digere da ku di qada siyâsî ya Tirkiyeyê de rûyê xwe spî bike."

Mihemed Nesredîn bal kişande ser

armancêne Erdogan ên ji serdana xwe ya Îraqê û wiha got: "Serdana Erdogan a ji bo Îraqê wê têkçûna Erdogan a mezin telafî nake ku di hilbijartîn de rastî wî hatibû û her wiha wê têkçûna wî ya leşkerî jî nake ku çend sal in soza wê dide neteweperestên Tirkiyeyê. Li gorî min di vê serdanê de deskeftên wisa mezin bi destê Erdogan neketin ku wan hemû têkçûnen wî telafî bikin."

Mihemed Nesredîn da zanîn ku gelê Başûr serdana Erdogan û xemilandina Keleha Hewlîrê bi alaya Tirkiyeyê qebûl nake û wiha domand: "Tîşte gelek girîng ew bû ku başûrê Kurdistanê serdana Erdogan a ji bo Hewlîrê bi temamî red kir û xemilandina Keleha Hewlîrê bi alaya Tirkiyeyê wek eybeke mezin dît."

Mihemed Nesredîn di berde-wamiya axaftina xwe de îşaret bi ner-azîbûna gelê başûrê Kurdistanê ya li ser dagirkeriya Tirkiyeyê kir û got:

"Redkirina serdana Erdogan a ji bo Hewlîrê ji hêla gelê başûrê Kurdistanê ve wê yekê nîşanî me dide ku li başûrê Kurdistanê du boçûnên cuda hene. Boçûnek bi temamî li dijî wê serdanê bû û wek serdaneke komployî bi nav dike. Boçûna din boçûneke hizbî ye ku zêdetir di berjewendiyê PDK'ê de kom dibe."

Çavdêrê siyâsî Mihemed Nesredîn têkildarî helwesta Îraqê ya li hember dagirkeriya Tirkiyeyê ev tişt anîn ziman: "Penabirina Erdogan a ji bo Îraqê wê yekê îsbat dike ku Erdogan ji hêla leşkerî ve rastî têkçûnen hatiye û tu destkeftek ji kiryarêne xwe yên leşkerî bi dest nexistiye. Zehmet e ku Iraq li gel Tirkiyeyê hemahengiyê bike yan odehyeke wan a leşkerî ya hevbeş hebe. Ji ber ku Iraq dixwaze Tirkîye axa Îraqê terk bike û binpêkirina serwîriya Îraqê bi dawî bike."

Mihemed Nesredîn da diyarkirin ku di navbera Iraq û Tirkiyeyê de nakokiyên kûr hene û got: "Ew nakokiyên mezin ku ji hêla siyâsî ve di navbera Iraq û Tirkiyeyê de hene, nahêlin ku pêvajoyeke leşkerî ya hevbeş di navbera wan de çêbe. Ji ber ku ne di berjewendîya Îraqê de ye ku ji hêla leşkerî ve piştgiriya Tirkiyeyê bike."

Mihemed Nesredîn di dawîya axaftina xwe de wiha got: "Halê hazir ew hêza Hikûmeta Îraqê tune ye ku bi Tirkiyeyê re bikeve nav pêvajoyeke leşkerî û di heman demê de tu berjewendîya Hikûmeta Îraqê tê de tune ye ku biçe nav pêvajoyeke leşkerî bi Tirkiyeyê re ku tenê sûda wê ji Tirkiyeyê re heye."

Şandeke Hikûmeta Herêma Kurdistanê serdana Bexdayê dike

Biryar e li destpêka heftiya bê şan-deke teknîkî ya Wezareta Darayî û Aborî ya Hikûmeta Herêma Kurdistanê ser-dana Bexdayê bike û bi berpirsên Wezareta Darayî ya Îraqê re bicive. Armanca wê serdanê ew e ku danûs-tandin li ser dahatên negirêdayî petrolê yên Herêma Kurdistanê û wan mîkanîzman bêñ kirin ên ku Hikûmeta Herêma

erâlî berçav kirin, ev jî wekî pêşengîya Hikûmeta Herêma Kurdistanê ji bo yekalîkirina vê mijarê, bi awayekî ku mijara dahatan di rîya xerckirina mafêñ darayî yên Herêma Kurdistanê de û berî hemîyan jî mûçeyen mûçexurên Herêma Kurdistanê nebe rîgir. Civata Wezîrîn Herêma Kurdistanê ji bo vê meremê Wezareta Darayî û Aborî û Şanda Danûstandinan raspartin, ya ku di qanûnen berkar ên federalî de hatiye destnîşankirin wekî pişka gencîneya federalî ji dahatên negirêdayî petrolê yên bidestkeftî li Herêma Kurdistanê bixin ser hejmara Wezareta Darayî ya Federalî.

Nêçîrvan Barzanî li Bexdayê ye: Civîna bi Serokwezîrê Îraqê re dest pê kir

Serokê Herêma Kurdistanê gihîst Bexdayê û bi Serokwezîrê Îraqê re di civînê de ye.

Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî çû Bexdayê û dê bi berpirsên Îraqê re bicive. Di civînan de dê behsa êrişâ li Qada Gazê ya Kormorê jî were kirin.

Li gorî zanyariyên nûcegihanê Rûdawê Helkewt Ezîz, Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî dê destpêkê bi Serokwezîrê Îraqê Mihemed Şiya Sûdanî re bicive û piştre jî besdarî civîna Hevpemaniya Birêvebirina Dewletê bibe. Hevpemaniya avabûna Hikûmeta Îraqê ya bi serokatiya Mihemed Şiya Sûdanî ye.

Tê çaverêkirin ku îşev di civîna Hevpemaniya Birêvebirina Dewletê de Serokê Parlementoya Îraqê were diyarkirin ku para Suniyan e. Nûcegihanê Rûdawê Helkewt Ezîz ragihand: "Tê payîn ku di civînê de ji bo serokatiya parlementoyê li ser navekî li hev bikin."

Berê Kurd û Şe di wê baweriyê de bûn ku Sunî di navbera xwe de li ser navekî li hev bikin île berpirsên siyâsî yên Suniyan heta niha li ser kesekî li hev nekirine.

Kawe Ezîz: Reftarê PYD û PKKyê ji bo şerê birakujiyê rêxweşker in

Endamekî Partiya Demokrata Kurdistanê ya Sûriyeyê (PDKS) amajeyê dide ku, şewitandina bingehêwan

Rojavayê Kurdistanê ji aliye PYD û PKKyê ve ji bo peydakirina têkdanê û şerê birakujiyê rêxweşker e.

Mamostayê Zanîngehê û Endamê Partiya Demokrata Kurdistanê ya Sûriyeyê (PDKS) Kawe Ezîz taybet ji ajansa K24ê re ragehand, "Ev ne cara yekê ye ku êrîşî bingehêni partiya me û bingehêni Encûmena Nişînmanî ya Kurd li Sûriyeyê (ENKS) li rojavayê Kurdistanê tê kirin û geleb caran çekdarê PYD'ê êrîşîn têkerane birine ser wan. Kawe Ezîz amaje jî da, "Êrîşkirina li ser bingehêni me û aliye din belge ye li ser desthilata xwesepîn a wî aliye ku Rojavayê Kurdistanê kontrol kiriye û ji bili xwe çî kesekî qebûl nake". Wî endamê PDKSyê ron jî kir, "Em wekî PDKS û ENKS bi awayekî eşkere karê siyâsî û rêkx-istinê dikan, em bi awayekî nihîni kar nakin heta ku êrîşî me bê kirin". Navbirî tekez jî kir, "Ew reftarê PKKyê ku bêrîzîyê bi sembolên neteweyî yên wekî alaya Kurdistanê û wêneyê Mela Mistefayê Barzanî û çend sembolên din dikan ji bo peydakirina têkdanê û şerê birakujiyê rêxweşker in û PKK mijîlî wê pilanê ye".

Encûmena Nişînmanî ya Kurd li Sûriyeyê (ENKS) li pêr (Çarşem, 24.04.2024) di ragehandinekê de amaje da, "Çekdarên girêdayî PYD'ê êrîşî kire ser her du bingehêni Partiya Demokrata Kurdistanê ya Sûriyeyê (PDKS) û Yekîtiya Demokrata Kurdistan - Sûriyeyê li bajarê Qamişloyê û hemî kelüpelên nav her du avahîyan şewitandine". Li dû wê ragehandinê, çekdarê PYD'ê di eyî demê de bizav kiriye Nivîsingeha Encûmena Nişînmanî ya Kurd li Sûriyeyê (ENKS) ya bajarê Tirpesiyê li Rojavayê Kurdistanê jî bişewitînin. Herwesa Encûmena Nişînmanî ya Kurd li Sûriyeyê (ENKS) ew êrîş wekî êrîşke terorîstî binav kir û tekez kir ku pêşti pilan jê re hatiye danan. Pêşti jî li roja 01.03.2024ê êrîşî Nivîsingeha Partiya Demokrata Kurdistanê ya Sûriyeyê (PDKS) ya bajarê Kobaniyê hat kirin ku bîryar bû çalakiyeke Encûmena Nişînmanî ya Kurd li Sûriyeyê (ENKS) tê de hatibam kirin.

Rêveberiya Xweser li ser şewitandina ofîsên ENKSyê daxuyanî da

Hevseroka Daîreya Pêwendiyêñ Derve ya Rêveberiya Xweser Îlham Ehmedê got, "Ti

pêwendîya Rêveberiya Xweser bi şewitandina ofîsên ENKSyê re nîne."

Hevseroka Daîreya Pêwendiyêñ Derve ya Rêveberiya Xweser Îlham Ehmedê li ser şewitandina ofîsên ENKSyê daxuyanî da.

Îlham Ehmedê şewitandina ofîsên ENKSyê şermezar kir. Herwiha Îlham Ehmedê diyar kir, "Herçiqasî ev bûyer têñ dubarekirin, divê saziyêñ pêwedîdar ên Rêveberiya Xweser van bûyeran bisopînin û di vî warî de lêkolînê bikin û tawanbaran jî ceza bikin."

Îlham Ehmedê da zanîn ku ew tohmetêñ li ser wan ne rast in û got: "Tohmetbarkirina Rêveberiya Xweser bi şewitandina ofîsên ENKSyê ji rastiyê dûr e."

Ji ber ku Rêveberiya Xweser zêde hewl dide ewlehî û aramiya herêmê biparêze, herwiha hemû aliyêñ siyâsî sûdê ji xizmetguzariyan dibînîn."

24ê Nîsanê, Encûmena Niştimanî ya Kurdî ya Sûriyeyê (ENKS) ragihand ku grûpeke çekdar ofîsên PDK-Syê û Partiya Yekîtiya Demokrat a Kurdistanê (PYDK) yên li Qamişloyê şewitandin.

PDK-Syê da îdia kiribû ku "çekdarêñ ser bi PYDyê ve ofîsa wan a Qamişloyê û Alaya Kurdistanê ya li ser banê nivîsgeha wan a Tirbeşpiyê şewitandine."

25ê Nîsanê Balyozxaneya Amerîkayê ya Sûriyeyê bûyera şewitandina ofîsên ENKSyê şermezar kiribû.

Di salêñ borî de jî çend caran ofîsên ENKS-PDK-Syê yên li çend bajar û bajarakên Rojavayê Kurdistanê ji aliye kesen nenas ve hatibûn şewitandin.

Li Kerkuk Boriya gazê teqîya: Gundiyân malêñ xwe vala kirin

Li nêzîkî gundê Qizilyarê yê li başûrrojavayê Kerkükê boriyeke gazê teqîya û xelkê malêñ

xwe vala kirin.

Şeniyê wî gundî Mihemed Qizilyarî ji Tora Medyayî ya Rûdawê re got:

"Em saet 03:00yê sibehê bi dengekî bilind ê ku ji nêzîkî gundê me hat şiyar bûn û derket ku dîsa boriya gazê şikestiye."

Boriya ku gazê di navbera Kompanyaya Petrol û Gazê ya Bakur de vediguheze, di demeke kurt de cara duyem e ku bi heman awayî dişike.

Mihemed Qizilyarî herwiha anî ziman:

"Şenîyen gund piştî dengê teqînê ji bo ewlehiya xwe neçar man ji herêmê derkevin."

Mihemed Qizilyarî da zanîn, ji bo ku rewşê kontrol bikin tîm gîhîştine gund.

Mesrûr Barzanî: Ez êrîşa teroristî ya li ser Kormorê bi tundî şermezar dikim

Serokê Hikûmeta Herêma Kurdistanê Mesrûr Barzanî di peyamekê de ragihand, "Ez êrîşa teroristî ya li ser Kormorê bi tundî şermezar dikim".

Serokê Hikûmeta Herêma Kurdistanê Mesrûr Barzanî şevêdî ìna 26.04.2024 di derheqa êrîşa dronî ya li ser Zeviya Kormorê ya Gazê de peyamek belav kir û tê de ragehand, "Ez êrîşa teroristî ya îşev a li ser Kormorê bi tundî şermezar dikim. Ez serexweşiyê li kesûkarêñ wan her çar welatiyêñ sivîl dikim ên ku canê xwe ji dest daye, daxwaza çareseriyeke biley jî ji bo birîndaran dikim. Min Wezareta Tendirustiyê raspartiye ku hemî alîkarî û piştevaniyêñ pêdivî pêşkêş bikin".

Tekesta peyama Mesrûr Barzanî:

"Ez êrîşa teroristî ya îşev a li ser Kormorê bi tundî şermezar dikim. Ez serexweşiyê li kesûkarêñ wan her çar welatiyêñ sivîl dikim ên ku canê xwe ji dest daye, daxwaza çarebûneke biley jî ji bo birîndaran dikim. Min Wezareta Tendirustiyê raspartiye k uku hemî alîkarî û piştevaniyêñ pêdivî pêşkêş bikin."

Ez daxwazê ji Hikûmeta Federalî dikim ku bi awayekî cidî vekolînê bike û lêpirsînê bi bikeran re bike û piştrastiyê bide xelkê Herêma Kurdistanê. li dû zanyarêñ destpêkî, ev êrîş ji devekeke nêzîk ji nav axa Iraqê têñ kirin.

Em li benda rêkarêñ biley ên Bexdayê ne, ji bo ku rîyê nede ku ev êrîş ji me re bibin gef. Divê wan

komên çekdar ên neqanûnî kontirol bike ku zirarê digehînin me tevan.

Êrîşkirina li ser navendêñ enerjiyê ku karebê didin bi milyonan malan li Herêma Kurdistanê û parêzge-hêñ Iraqê ci behane nînin. Herwesa bizavêñ Hewlêr û Bexdayê ji bo pêşxistina kertê enerjiyê jî têk didin. Ev êrîş berdewam têñ dubarekirin û wekî tawana şerî têñ hesibandin.

Em amade ne bi Bexdayê re hevahengiyê bikin ji bo ku sinorek ji bo van êrîşan bê danan"

Şaxewan Ebdula: Pirsgirêka cotyarêñ sinorê Sergeranê tê çarekîrin

Cîgirê Serokê Civata Nûnerên Iraqê radigehîne, "Her sal Pirsgirêka wê yekê çê dibe ku bireka kêm a genîmê Herêma Kurdistanê tê wergirtin, lewma em dixwazin ûsal ew rîgirî nemînin". Herwesa dibêje, "Ez bi Fermandeyê Operasyonan re axiftime û wî gotiye ku ew li ser xetê ne û ew rîgiriyêñ li beranberî cotyarêñ Kurd têñ kirin namînin".

Cîgirê Serokê Civata Nûnerên Iraqê Şaxewan Ebdula ìro 29.04.2024 di kongireyekî rojnamevanî de ragehand, "Di navbera Şanda Herêma Kurdistanê û Wezareta Çandinê de danûstandin li ser hejmareke mijaran hatin kirin, wekî mijara Civata Berbazarkirina Avê".

Şaxewan Ebdula amaje jî da, "Her sal Pirsgirêka wê yekê çê dibe ku bireka kêm a genîmê Herêma Kurdistanê tê wergirtin, lewma em dixwazin ûsal ew rîgirî nemînin.

Mîsyona Alîkariyê ya Neteweyên Yekbûyî ya ji bo Iraqê (UNAMI) got, "Em êrîşa li li Qada Gazê ya Kormorê ku elektrîka Herêma Kurdistanê dabîn dike şermezar dikin."

Doh saet di 18:45an de bi dronê bombebarekî êrîş Qada Gazê ya Kormorê ya li Silêmaniye hat kirin.

Di êrîşê de 4 xebatkarêñ Yemenî canê xwe ji dest dabû û 2 kes jî birîndar bûbûn.

Mîsyona Alîkariyê ya Neteweyên Yekbûyî ya ji bo Iraqê (UNAMI) derbarê êrîşê de li ser hesabê xwe yê Xê daxuyaniyek da. UNAMîyê di daxuyaniya xwe de got:

"Em êrîşa li Qada Gazê ya Kormorê ku elektrîka Herêma Kurdistanê dabîn dike şermezar dikin."

Em ji malbatêñ qurbaniyan re sersaxiyê dixwazin û ji birîndaran re jî şifayê dixwazin.

Em bi germî pêşwaziyê lêpirsînê dikin ji bo ku êrîşkar bêñ tespîtkirin û bêñ darizandin."

Herwesa em dê hemî alîkariyan ji bo Wezareta Çandinê û Hikûmeta Herêma Kurdistanê bikin, ji bo ku wan cotyarân êdî ew arêse nemînin û berhemêñ wan bi rîje jê bêñ wergirtin, divê wekî bajarêñ din ên Iraqê ew genîmê ku hatîye çandin hemî bê wergirtin".

Navbirî herwesa ragehand, "Em ji bo wê mijarê bi Serokwezîrê Iraqê û Wezareta Çandinê re li ser xetê ne, herwesa em bizavêñ dikan ku ew lijneya ji bo diyarkirina bira wergirtina genîmî hatîye danan nemîne".

Cîgirê Serokê Civata Nûnerên Iraqê li ser rîgiriyêñ artêşa Iraqê li beranberî cotyarêñ Kurd got, "Ez bi Fermandeyê Operasyonan re axiftime û wî gotiye ku ew li ser xetê ne û ew rîgiriyêñ li beranberî cotyarêñ Kurd têñ kirin namînin. Herwesa ez bi Wezîrê Bergiriyê re jî axiftime".

Şaxewan Ebdula eşkere jî kir, "Ji bo çarekîrina wê arêşeyê jî, berî du rojan me li Civata Nûneran xwandina yekê ji bo pirojeqanûna pûçkirina bîryarêñ partiya Beis kir, duhî jî me li Civata Nûneran ji bo madeya 140ê çend biryarêñ din derxistin".

Ev du roj in ku werzê dirütinê li Pelkane û Sergeranê li sinorê Dûzê û gundê Saleyî yên girêdayî komelgeha Pirdê dest pê kiriye, lê wekî hemî salêñ borî bi bîryara artêşa Iraqê dirütin li cotyarêñ Kurd hatîye qedexekirin û rê lê tê girtin ku biçin nav zeviyêñ xwe jî.

Artêşa Iraqê haydarî daye cotyarân û jê re gotiye ku nabe berhemêñ xwe bidirûn, vê yekê jî cotyarêñ Kurd tûre û nîgeran kirine, lewma cotyarêñ gundê Gelozê yê sinorê Pirdê li ser rîya serekî ya Kerkûk - Hewlêr kom bûne û radigehînin ku, eger rîgirî berdewam be, wan dê helwesteke din hebe û her wesa bêdeng namînin.

Heta niha artêşa Iraqê hejmareke cotyarêñ Kurdi devêra Saleyî û çend cihêñ din girtine.

UNAMîyê êrîşa li Qada Gazê ya Kormorê şermezar kir

Nêçîrvan Barzanî û Serokê Encumena Bilind a Dadwerî ya Iraqê civiyan

Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî li Bexdayê bi Serokê Encumena Bilind a Dadwerî ya Iraqê Faîq Zêdan re civiya.

Malpera Serokatiya Herêma Kur-

distanê ragihand ku di civînê de pêvoya siyasi û pêşhatên dawî yên Iraqê hatin gotûbêjîkirin.

Herwiha hewl û gotûbêjên ji bo çareserkirina pirsgirêkên di navbera

Hikûmeta Iraqâ Federal û Hikûmeta Herêma Kurdistanê li ser bingehê destûrê hat gotûbêjîkirin.

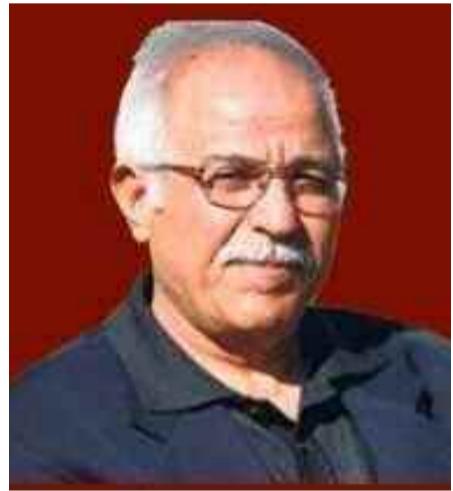
Herdu aliyan tekezî li ser girîngîya hevkârî û hemahengîya zêdetir di navbera desthilata dadweriya Iraqê û Herêma Kurdistanê kir.

Herdu aliyan dupat jî kir ku dadweriya Herêma Kurdistanê ji derfet û şîyanê desthilata dadweriya Iraqê sûd werbigrin û wan tekeziyê li ser parastina aşîf û aramiya siyasi li welat kir.

Nêçîrvan Barzanî spasiya hewl û rola erêni ya Dr. Faîq Zêdan a ji bo çareserkirina pirsgirêkên Iraqê kir û hêviya serkeftinê jê re xwest.

Serxwebûna desthilata dadwerî, parastina mafêm hemû pêkhateyên Iraqê û şendîn mijarên din ê xwedî girîngîya hevbeş di civînê de hatin gotûbêjîkirin."

Serdana Erdogan a Iraqê û Kurdistanê xwezayî û erêni ye

Ibrahim GUÇLU

Turkiye û Dewleta Federal ya Iraqê du dewletên cîran in. Wek du dewlet her dem xwediyyê pêwendiyen bûne. Lî her dem navbera wan baş nebûye. Dem-dem di navbera wan de pirsgirêk çêbûne. Di van salêن dawî de jî pirsgirêkên wan di gelek qad û mijaran de hene. Bi taybetî jî operasyonê Dewleta Tirk ya li Herêma Federe ya Kurdistanê di navbera wan de pirsgirêk e. Dewleta Iraqê operasyonê Dewleta Tirk wek îxlala serweriya xwe şirove dike. Lî her dem Iraq ji aliye aborî de ji bona Dewleta Tirk bûye cîwarekî girîng.

Pêwendiyen Dewleta Tirk ya Herêma Federe ya Kurdistanê dema Rejîma Baasê li Iraqê desthilatdar bû di dema Tûrgût Ozal û Herêma Azad de dest pêkir. Wê demê di destpêkê de bi PDKê û YNKê re danûstandin hatin hûnandin. Dema ku li Kurdistanê biryar hat girtin ku li Iraqê federalîzm ava bibe û li Kurdistanê cîbicîkirina federalîzmê dest pêkir û ji bona Serokatiya Herêma Azad ya Kurdistanê û Meclîsa Kurdistanê hilbijartîn çêbû û Hikûmeta Hevbeş ya Kurdistanê bi destê PDKê û YNKê ava bû, vê pêwendiyê domand û xurt bû.

Li Başûrê Kurdistanê sîstema federe heye, lê ew sîstema federe di kapasîteya dewletekê de ye. Loma jî Herêma Federe ya Kurdistanê bi dewletên cîran re û bi dewletên dinyayê re, bi Emerîka, bi Engilîs-

tanê, bi dewletên Yekîtiya Ewrupayê û Dewletên Ereban re jî danûstrandînê siyasi û aborî û dîplomatîk û leşkerî wek dewleteke serbixwe dimeşîne. Dewletên cîran, Dewletên Ereban tevayî, Emerîka, Engilîstan û Dewletên Yekîtiya Ewrûpa û bi Herêma Federe ya Kurdistanê re wek dewletekê serbixwe pêwendiyen siyasi û aborî û dîplomatîk û leşkerî lidardixin.

Ev pêwendî û danûstandinan qiymeteke mezin ya Herêma Federe ya Kurdistanê li Rojhelatê Navîn û li dinyayê diyar dike.

Dewleta Tirk di dema serokwezîtiya Hikûmeta AK Partiyê de jî di seviyea serokwezîr û serokkomar de bi Herêma Federe ya Kurdistanê re danûstandina xwe domand. Dema ku Serokê Kurdistanê û Herêma Federe ya Kurdistanê Mesûd Berzanî û Serokwezîr Neçîrvan Berzanî hatin Tirkîyeyê jî bi Ala Kurdistanê hatin pêşwazî kirin.

Ev pêwendiyen heta îlona 2017-an domand. Lî piştî Encama Rêferandûma Serbixwe ya Kurdistanê pêwendî hinek qels bûn û seviya pêwendiyen ket, lî dîsa jî domand.

Loma jî di van demê dawî de cûna Serokkomarê Dewleta Tirk a Herêma Federe ya Kurdistanê gelek xwezayî û erêni û girîng e.

PKK bes li hemberî ziyaret û danûstandina Dewleta Tirk û Herêma Federe ya Kurdistanê ya dawî dernekekiye. PKK her dem li dîjî pêwendiyen Herêma Federe ya Kurdistanê û Dewleta Tirk derneke. Lewra PKK wek rêxistîneke aparatâ dewletên kolonyalist û biyanî û terorîst li dîjî Herêma Federe ya Kurdistanê ye. Herêma Federe ya Kurdistanê û partiyên Başûrê Kurdistanê rewa qebûl nake. Dixwaze ku Herêma Federe ya Kurdistanê ji holê rake. Ew dorpeçîya Herêma Federe ya Kurdistanê ji bona rûxandina wê wek sedemeke girîng şirove dike.

PKK bi xwe jî di Meclîsa Tirk de û di belediyan de bi Dewleta Tirk re raste rast xebat dike. Ji butçeya Dewleta Tirk alîkaryê ji bona partiya

xwe digre û parlamenteñer wan muçeyan ji Dewleta Tirk digrin.

Lê beriya vê serdaniyê diyar kir ku tu wextekê zerar nedayê Dewleta Iraqê û her dem dewleta Tirk xurt kiriye. Naha jî xwediyyê wê helwestê ye. Lî bi xurtî li dîjî Herêma Federe ya Kurdistanê ye.

Ev yeka jî ne bê sedem e. Lewra PKK wek projeyekê û rêxistîneke operasyonal li dîjî rêxistînen Kurdistanê, serxwebûna Kurdistanê wek projeyekê ava bûye. Loma jî mîsyona xwe li her derê û li hemû besen Kurdistanê tîne cîh.

Tiştê ne xwezayî ew e ku beşek kurdperwer jî li dîjî serdana Serokkomarê Dewleta Tirk a Herêma Federe ya Kurdistanê derdi Kevin. Ew helwesta wan xizmetî berjewendiya neteweyî nake. Xizmetî berjewendiya Herêma Federe ya Kurdistanê nake. Ev xizmetî berjewendiya PKK dike. Rewabûnê dide hebûna PKK li Herêma Federe ya Kurdistanê. Ev helwesta hezar mixabin jî di bin bandora PKK de hatiye holê.

Divê kurdperwer dev ji vê helwestê berdin.

Herêma Federe ya Kurdistanê xweser û azad xwediyyê maf e ku bi dewletên cîran û dewletên dinyayê re danûstandin bike. Ji tu hêzekî jî ïzin negre.

Ji aliye din de jî tê zanîn û dinya jî qebûl dike ku Serokê Kurdistanê Mesûd Berzanî û Serokê Herêma Federe ya Kurdistanê û Serokwezîrê Kurdistanê di danûstandinê xwe yên dîplomatîk û siyasi û aborî û leşkerî de xwediyyê qiymete mezin û bawer in. Her demê berjewendiya neteweyî ya neteweya Kurd û Herêma Federe ya Kurdistanê ji bona wan armanc e. Pêwendiyen wan di heman demê de gelek bi qelîte têne pejirandin.

Herêma Federe ya Kurdistanê mala hemû kurdên çar beşen Kurdistanê û kurdên dinyayê ne. Divê her kurdekk Herêma Federe ya Kurdistanê ji hemû xeteriyan û ji xeteriya PKK biparêzin.

Diyarbekîr, 25.04.2024

24-30 Aprel, Nisan, sal. il 2024

Hakan Fîdan li ser serdana Erdogan a Hewlêrê peyamên girîng dan

Wezîrê Derve yê Tirkîyeyê radigehîne, "Di serdana me ya Hewlêrê de, Serokkomarê Tirkîyeyê

piştevaniya xwe ji bo Herêma Kurdistanê tekez kir".

Wezîrê Derve yê Tirkîyeyê Hakan Fîdan di konfiranseke rojnamevanî ya hevpar li gel Wezîrê Derve yê Newzîlandayê de ragehand, "Serokkomarê Tirkîyeyê Recep Tayyip Erdogan di serdana me ya Hewlêrê de piştevaniya xwe ji bo Herêma Kurdistanê tekez kir".

Wezîrê Derve yê Tirkîyeyê herwesa got, "Dostînî û cîrantiya Herêma Kurdistanê ji bo Tirkîyeyê gelek giring e".

Serokkomarê Tirkîyeyê Recep Tayyip Erdogan tevî şandeke welatê xwe roja Duşemê, 22.04.2024, seet 20:30 gehîş Balafraneya Navdewletî ya Hewlêrê û ji aliye Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî û Serokê Hikûmeta Herêma Kurdistanê Mesrûr Barzanî ve pêşwaziya wî hat kirin.

Paştîr di civîneke hevpar de ku hejmareke berpirsên bilind ên Herêma Kurdistanê tê de amade bûbûn, danûstandin li ser pêşxistina peywendiyen dualî û dawî guhertinê Iraq û deverê hatin kirin.

Her du alî di wê civînê de li ser girîngîya parastina ewlehî û seqamgiriya deverê û çarekirina duberekîyen di navbera Herêma Kurdistanê û Hikûmeta Iraqê de bi rîya danûstandinan û li ser bingeha destûrî hevnerîn bûn.

Cotyaren sinorê Pirdê li dîjî qedexeya dirûtina berhemên xwe kom dibin

Artêşa Iraqê li sinorê komelgeha Pirdê bi ser cotyaren Kurd de girt û rî lê girt ku genim û cehê

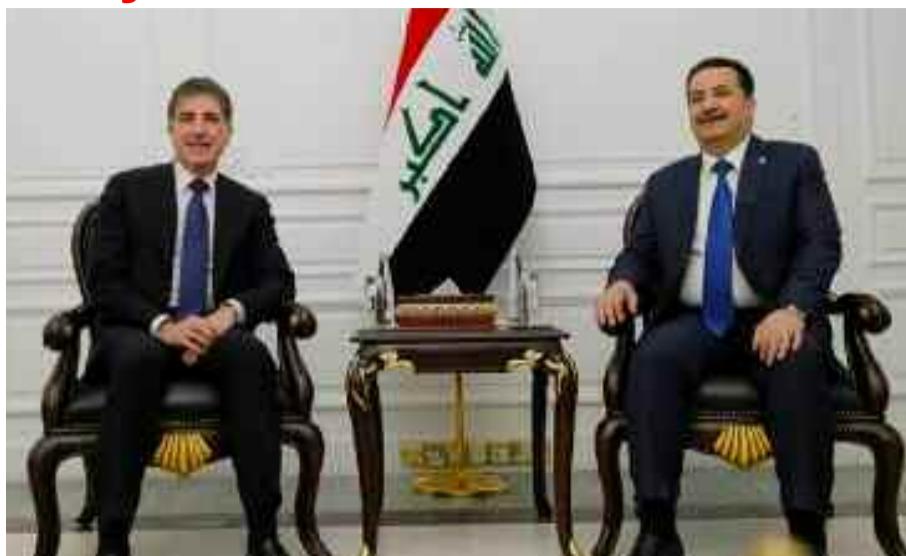
xwe bidirûn, herwesa li sinorê Pelkane û Sergeranê û gundê derdorê wan jî rîyê li cotyaren Kurd digire ku berhemên xwe bidirûn. Ev du roj in ku werzê dirûtinê li Pelkane û Sergeranê li sinorê Dûzê û gundê Saleyî yên girêdayî komelgeha Pirdê dest pê kiriye, lê wekî hemî salêñ borî bi biraya artêşa Iraqê dirûtin li cotyaren Kurd hatiye qedexekirin û rî lê tê girtin ku biçin nav zeviyê xwe jî. Artêşa Iraqê haydarî daye cotyaran û jê re gotiye ku nabe berhemên xwe bidirûn, vê yekî jî cotyaren Kurd tûre û nîgeran kirine, lewma cotyaren gundê Gelozê yê sinorê Pirdê li ser rîya serekî ya Kerkûk - Hewlêrê kom bûne û radigehînin ku, eger rîgirî berdewam be, wan dê helwesteke din hebe û her wesa bêdeng namînin. Heta niha artêşa Iraqê hejmareke cotyaren Kurdi devera Saleyî û cînd cihen din girtine. Cotyarekî ji K24ê re got, "Artêşa Iraqê haydarî daye cotyaran û jê re gotiye ku nabe berhemên xwe bidirûn, vê yekî jî cotyaren Kurd tûre û nîgeran kirine, lewma cotyaren gundê Gelozê yê sinorê Pirdê li ser rîya serekî ya Kerkûk - Hewlêrê kom bûne û radigehînin ku, eger rîgirî berdewam be, wan dê helwesteke din hebe û her wesa bêdeng namînin. Heta niha artêşa Iraqê hejmareke cotyaren Kurdi devera Saleyî û cînd cihen din girtine. Cotyarekî ji K24ê re got, "Artêşa Iraqê haydarî daye cotyaran û jê re gotiye ku nabe berhemên xwe bidirûn, vê yekî jî cotyaren Kurd tûre û nîgeran kirine, lewma cotyaren gundê Gelozê yê sinorê Pirdê li ser rîya serekî ya Kerkûk - Hewlêrê kom bûne û radigehînin ku, eger rîgirî berdewam be, wan dê helwesteke din hebe û her wesa bêdeng namînin. Heta niha artêşa Iraqê hejmareke cotyaren Kurdi devera Saleyî û cînd cihen din girtine. Cotyarekî ji K24ê re got, "Artêşa Iraqê haydarî daye cotyaran û jê re gotiye ku nabe berhemên xwe bidirûn, vê yekî jî cotyaren Kurd tûre û nîgeran kirine, lewma cotyaren gundê Gelozê yê sinorê Pirdê li ser rîya serekî ya Kerkûk - Hewlêrê kom bûne û radigehînin ku, eger rîgirî berdewam be, wan dê helwesteke din hebe û her wesa bêdeng namînin. Heta niha artêşa Iraqê hejmareke cotyaren Kurdi devera Saleyî û cînd cihen din girtine. Cotyarekî ji K24ê re got, "Artêşa Iraqê haydarî daye cotyaran û jê re gotiye ku nabe berhemên xwe bidirûn, vê yekî jî cotyaren Kurd tûre û nîgeran kirine, lewma cotyaren gundê Gelozê yê sinorê Pirdê li ser rîya serekî ya Kerkûk - Hewlêrê kom bûne û radigehînin ku, eger rîgirî berdewam be, wan dê helwesteke din hebe û her wesa bêdeng namînin. Heta niha artêşa Iraqê hejmareke cotyaren Kurdi devera Saleyî û cînd cihen din girtine. Cotyarekî ji K24ê re got, "Artêşa Iraqê haydarî daye cotyaran û jê re gotiye ku nabe berhemên xwe bidirûn, vê yekî jî cotyaren Kurd tûre û nîgeran kirine, lewma cotyaren gundê Gelozê yê sinorê Pirdê li ser rîya serekî ya Kerkûk - Hewlêrê kom bûne û radigehînin ku, eger rîgirî berdewam be, wan dê helwesteke din hebe û her wesa bêdeng namînin. Heta niha artêşa Iraqê hejmareke cotyaren Kurdi devera Saleyî û cînd cihen din girtine. Cotyarekî ji K24ê re got, "Artêşa Iraqê haydarî daye cotyaran û jê re gotiye ku nabe berhemên xwe bidirûn, vê yekî jî cotyaren Kurd tûre û nîgeran kirine, lewma cotyaren gundê Gelozê yê sinorê Pirdê li ser rîya serekî ya Kerkûk - Hewlêrê kom bûne û radigehînin ku, eger rîgirî berdewam be, wan dê helwesteke din hebe û her wesa bêdeng namînin. Heta niha artêşa Iraqê hejmareke cotyaren Kurdi devera Saleyî û cînd cihen din girtine. Cotyarekî ji K24ê re got, "Artêşa Iraqê haydarî daye cotyaran û jê re gotiye ku nabe berhemên xwe bidirûn, vê yekî jî cotyaren Kurd tûre û nîgeran kirine, lewma cotyaren gundê Gelozê yê sinorê Pirdê li ser rîya serekî ya Kerkûk - Hewlêrê kom bûne û radigehînin ku, eger rîgirî berdewam be, wan dê helwesteke din hebe û her wesa bêdeng namînin. Heta niha artêşa Iraqê hejmareke cotyaren Kurdi devera Saleyî û cînd cihen din girtine. Cotyarekî ji K24ê re got, "Artêşa Iraqê haydarî daye cotyaran û jê re gotiye ku nabe berhemên xwe bidirûn, vê yekî jî cotyaren Kurd tûre û nîgeran kirine, lewma cotyaren gundê Gelozê yê sinorê Pirdê li ser rîya serekî ya Kerkûk - Hewlêrê kom bûne û radigehînin ku, eger rîgirî berdewam be, wan dê helwesteke din hebe û her wesa bêdeng namînin. Heta niha artêşa Iraqê hejmareke cotyaren Kurdi devera Saleyî û cînd cihen din girtine. Cotyarekî ji K24ê re got, "Artêşa Iraqê haydarî daye cotyaran û jê re gotiye ku nabe berhemên xwe bidirûn, vê yekî jî cotyaren Kurd tûre û nîgeran kirine, lewma cotyaren gundê Gelozê yê sinorê Pirdê li ser rîya serekî ya Kerkûk - Hewlêrê kom bûne û radigehînin ku, eger rîgirî berdewam be, wan dê helwesteke din hebe û her wesa bêdeng namînin. Heta niha artêşa Iraqê hejmareke cotyaren Kurdi devera Saleyî û cînd cihen din girtine. Cotyarekî ji K24ê re got, "Artêşa Iraqê haydarî daye cotyaran û jê re gotiye ku nabe berhemên xwe bidirûn, vê yekî jî cotyaren Kurd tûre û nîgeran kirine, lewma cotyaren gundê Gelozê yê sinorê Pirdê li ser rîya serekî ya Kerkûk - Hewlêrê kom bûne û radigehînin ku, eger rîgirî berdewam be, wan dê helwesteke din hebe û her wesa bêdeng namînin. Heta niha artêşa Iraqê hejmareke cotyaren Kurdi devera Saleyî û cînd cihen din girtine. Cotyarekî ji K24ê re got, "Artêşa Iraqê haydarî daye cotyaran û jê re gotiye ku nabe berhemên xwe bidirûn, vê yekî jî cotyaren Kurd tûre û nîgeran kirine, lewma cotyaren gundê Gelozê yê sinorê Pirdê li ser rîya serekî ya Kerkûk - Hewlêrê kom bûne û radigehînin ku, eger rîgirî berdewam be, wan dê helwesteke din hebe û her wesa bêdeng namînin. Heta niha artêşa Iraqê hejmareke cotyaren Kurdi devera Saleyî û cînd cihen din girtine. Cotyarekî ji K24ê re got, "Artêşa Iraqê haydarî daye cotyaran û jê re gotiye ku nabe berhemên xwe bidirûn, vê yekî jî cotyaren Kurd tûre û nîgeran kirine, lewma cotyaren gundê Gelozê yê sinorê Pirdê li ser rîya serekî ya Kerkûk - Hewlêrê kom bûne û radigehînin ku, eger rîgirî berdewam be, wan dê helwesteke din hebe û her wesa bêdeng namînin. Heta niha artêşa Iraqê hejmareke cotyaren Kurdi devera Saleyî û cînd cihen din girtine. Cotyarekî ji K24ê re got, "Artêşa Iraqê haydarî daye cotyaran û jê re gotiye ku nabe berhemên xwe bidirûn, vê yekî jî cotyaren Kurd tûre û nîgeran kirine, lewma cotyaren gundê Gelozê yê sinorê Pirdê li ser rîya serekî ya Kerkûk - Hewlêrê kom bûne û radigehînin ku, eger rîgirî berdewam be, wan dê helwesteke din hebe û her wesa bêdeng namînin. Heta niha artêşa Iraqê hejmareke cotyaren Kurdi devera Saleyî û cînd cihen din girtine. Cotyarekî ji K24ê re got, "Artêşa Iraqê haydarî daye cotyaran û jê re gotiye ku nabe berhemên xwe bidirûn, vê yekî jî cotyaren Kurd tûre û nîgeran kirine, lewma cotyaren gundê Gelozê yê sinorê Pirdê li ser rîya serekî ya Kerkûk - Hewlêrê kom bûne û radig

18

№ 16 (576)

ДИПЛОМАТ

Президент Курдистана и премьер-министр Ирака обсудили последние политические события

Президент Курдистана Нечирван Барзани и премьер-министр Ирака Мухаммед Шиа ас-Судани встретились в субботу, 27 апреля,

чтобы обсудить последние политические события в Ираке.

Лидеры подчеркнули важность поддержания конструктив-

ного диалога между федеральным правительством и Региональным правительством Курдистана (КРГ), и поддержки инициатив правительства внутри страны и за рубежом.

Судани выразил признательность за визиты курдского лидера в Багдад, признав их важность в решении общих проблем. Курдский президент, в свою очередь, высоко оценил усилия иракского премьера по развитию диалога между всеми фракциями для содействия политической стабильности в регионе.

Встреча подчеркнула взаимное признание необходимости постоянного сотрудничества и диалога между Курдистаном и Ираком.

В 40 провинциях Турции задержали около 200 подозреваемых в членстве в ИГ и РПК

Полиция и жандармерия Турции провели массовые рейды на территории 40 провинций страны, в ходе которых задержано почти 200 подозреваемых в участии в деятельности экстремистской группировки "Исламское государство" (ИГ, запрещена в РФ) и Рабочей партии Курдистана (РПК, запрещена в Турции). Об этом сообщил глава МВД республики Али Ерликая.

"В результате скоординированных действий сотрудников департамента разведки и департамента по борьбе с терроризмом Главного управления безопасности в шести провинциях страны силами полиции были проведены операции против террористической организации ИГ. В провинциях Адана, Айдын, Чорум, Газиантеп, Кайсери и Мерсин задержаны 38 подозреваемых. Было изъято большое количество цифровых материалов и крупные суммы в иностранной валюте и турецких лирах", - отметил министр на своей странице в X (ранее Twitter). Рейды против РПК прошли в 34 провинциях, в том числе в Анкаре, Анталье, Измире, Стамбуле, во многих регионах на востоке и юго-востоке Турции.

"Операции прошли в координации между Генпрокуратурой, Главным управлением жандармерии и Главным управлением безопасности. Были задержаны 147 лиц, подозреваемых в пособничестве террористической организации [РПК] или в работе внутри нее. Они работали внутри медиа-

структурой сепаратистов, вели пропаганду в соцсетях, выпускали пропагандистские программы и публикации на новостных сайтах, связанных с организацией, работали корреспондентами для этих СМИ", - сообщил Ерликая. Часть задержанных подозревается в оказании помощи членам РПК, которые в 2022 году нелегально пересекли турецкую границу, чтобы вести деятельность на территории страны. Некоторые из них ранее состояли в РПК. В отношении ряда задержанных есть судебные вердикты, имена некоторых занесены в систему лиц, находящихся в розыске. Кроме того, в ходе рейдов изъято большое количество незарегистрированного огнестрельного оружия, взрывчатки, гранаты, документация и материалы РПК.

В этом сезоне Ирак может собрать 7 миллионов тонн пшеницы

Министр сельского хозяйства Ирака Аббас аль-Малики объявил, что Ирак, по прогнозам, соберет семь миллионов тонн пшеницы в текущем сезоне.

Аль-Малики сделал эти комментарии во время встречи в Лондоне с торговым посланником премьер-министра Велико-

британии в Ираке и президентом Иракско-британского делового совета (IBBC), а также группой экспертов по сельскому хозяйству. В ходе встречи Малики подчеркнул, что цель Ирака - достижение самообеспеченности ключевыми культурами, такими как овощи и пшеница. Он отме-

тил, что, хотя Ираку требуется менее пяти миллионов тонн пшеницы в год, предпринятые усилия привели к тому, что в этом сезоне урожай пшеницы составит 7 миллионов тонн по сравнению с 5,2 миллионами тонн, произведенными в прошлом году.

Малики также рассказал о планах Ирака сотрудничать с британскими лабораториями, специализирующими на культуре финиковой пальмы, с целью создания программ партнерства в этой области.

Участники встречи выразили свою приверженность оказанию помощи иракскому правительству в его усилиях по созданию "умного" сельского хозяйства и пообещали поддержать необходимую инфраструктуру для содействия росту сельского хозяйства в Ираке.

24-30 апрел 2024

США осуждают иракский закон о борьбе с проституцией

Госдепартамент США выразил официальную позицию по иракскому закону о

борьбе с проституцией, заявив, что это угрожает свободам и правам человека, а также препятствует иностранным инвестициям в страну. Представитель Госдепартамента США Мэттью Миллер заявил на пресс-конференции в воскресенье, 28 апреля, что Соединенные Штаты глубоко обеспокоены новой поправкой, поскольку она угрожает правам и свободам человека, защищаемым конституцией.

"Соединенные Штаты глубоко обеспокоены принятием Советом представителей Ирака поправки к существующему законодательству, официально называемой Законом о борьбе с проституцией и гомосексуализмом, которая угрожает конституционно защищенным правам человека и основным свободам", — сказал Миллер.

Миллер отметил, что закон запрещает однополые отношения, грозит крупными штрафами и тюремным заключением, а также наказывает тех, кто "пропагандирует гомосексуальность". Ограничение прав отдельных лиц в обществе подрывает права всех, подчеркнул он.

"Эта поправка угрожает тем, кто подвергается наибольшему риску в иракском обществе. Ее можно использовать для ограничения свободы слова и выражения мнений, а также для подавления деятельности НПО по всему Ираку. Законодательство также ослабляет способность Ирака диверсифицировать свою экономику и привлекать иностранные инвестиции", — добавил он.

Международные бизнес-коалиции уже дали понять, что такая дискриминация в Ираке нанесет ущерб бизнесу и экономическому росту в стране, отметил представитель. Уважение прав человека, а также политическая и экономическая инклюзивность необходимы для безопасности, стабильности и процветания Ирака, продолжил Миллер. Это законодательство несогласимо с этими ценностями и подрывает усилия правительства по политическим и экономическим реформам.

27 апреля парламент Ирака единогласно одобрил поправку к закону о борьбе с проституцией, которая кriminalизирует гомосексуальность и наказывает любого, кто пропагандирует гомосексуальность, семьью годами тюремного заключения и штрафом в размере от 10 миллионов долларов до 15 миллионов долларов.

В законе также говорится, что любой, кто изменит свой пол, будет приговорен к тюремному заключению на срок от одного до трех лет, и к такому же наказанию будет приговорен врач, проводящий операцию.

Президент Курдистана и лидеры Ирака обсудили политическую ситуацию

28 апреля в Багдаде президент Курдистана Нечирван Барзани провел переговоры со своим иракским коллегой Латифом Рашидом, сосредоточив внимание на меняющейся политической ситуации и ситуации в сфере безопасности в Ираке.

Стороны обсуждали общую ситуацию в Ираке, необходимость поддержания мира и стабильности, содействия развитию экономики и сектора услуг, а

также усиления поддержки федерального правительства в выполнении его повестки дня.

Чиновники подчеркнули важность диалога Эрбииля и Багдада для решения двусторонних проблем в рамках конституции, а также расширения сотрудничества в различных областях.

Президент Курдистана подтвердил приверженность курдских властей решению проблем с Багдадом посредством конструк-

тивного диалога и соблюдения конституционных принципов, особенно в отношении условий жизни граждан. В этом ключе оба лидера подчеркнули необходимость постоянного взаимодействия и взаимных визитов между делегациями обеих сторон для решения всех вопросов.

Лидеры также говорили об атаке дронов на газовое месторождение Хор-Мор в провинции Сулеймания, признав ее угрозой национальной стабильности.

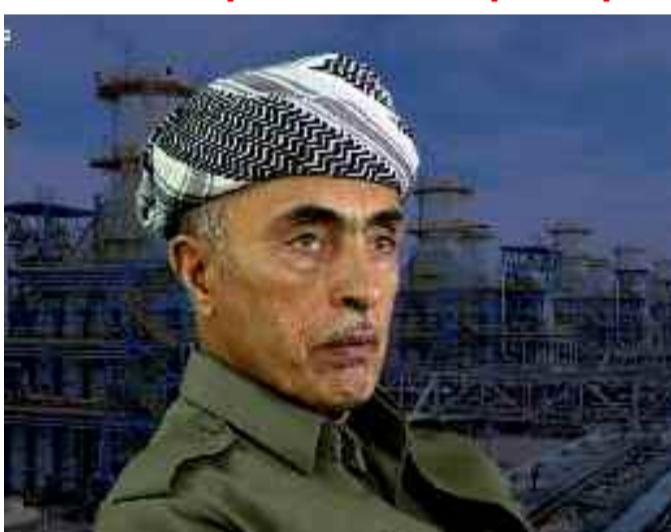
Также курдский лидер провел переговоры с главой Высшего судебного совета Фаиком Зиданом, советником по национальной безопасности Ирака Касимом аль-Араджи и исполняющим обязанности спикера иракского парламента Мохсеном Мандалахи.

Ранее президент провел переговоры с иракским премьером Мухамедом Ас-Судани, обсудив последние политические события в стране и проблемы безопасности.

опасности региона.

"Курдистан должен быть оснащен противоракетными и оборонительными системами, чтобы противостоять надвигающейся опасности, исходящей от этих ополченцев", - заявил Зибари. Он подчеркнул ключевую роль газового месторождения Хор-Мор в обеспечении электроэнергией всего Ирака, и подчеркнул потенциальные последствия будущих атак на экономическую инфраструктуру Курдистана. "Эти ополченцы, известные своей враждебностью по отношению к Соединенным Штатам и их союзникам, нацелены на Курдистан и его экономические ресурсы", - добавил Зибари. Он подчеркнул необходимость того, чтобы международные союзники оказали поддержку в укреплении защиты Курдистана от такой агрессии. В свете ключевой роли сил пешмерга Курдистана в борьбе с "Исламским Государством" (ИГ), Зибари подчеркнул взаимное обязательство союзников защищать курдский регион от внешних угроз. Он призвал к установке противоракетных систем в стратегических районах, имеющих решающее значение для экономического процветания и безопасности Курдистана. Призыв к усилению мер безопасности стал ответом на эскалацию угроз, стоявших перед жизненно важными экономическими активами Курдистана. Напоминаем, что в результате последней атаки в прошлую пятницу погибли четыре рабочих на месторождении Хор-Мор.

Бывший иракский генерал призывает к защите нефти Курдистана

Генерал Бабакр Зибари, бывший начальник штаба иракской армии, предупредил, что атаки беспилотников на экономические ресурсы Курдистана могут продолжаться, в том числе на месторождения нефти и газа, если регион не будет обеспечен системами противовоздушной обороны. В интервью агентству "BasNews" Зибари подчеркнул острую необходимость усиления мер обороны для защиты газовых и нефтяных месторождений Курдистана. Он заявил, что угроза, исходящая от незаконных вооруженных формирований, действующих в интересах иностранных субъектов, требует активных действий по обеспечению без-

Барзани принял бывшего губернатора Мутанни

Курдский лидер Масуд Барзани, президент "Демократической партии Курдистана"

(ДПК), 24 апреля принял бывшего губернатора иракской провинции Мутанна Ахмада Манфи Джуду, чтобы обсудить вопросы, представляющие взаимный интерес.

В ходе встречи стороны провели предметные дискуссии, касающиеся политического ландшафта Ирака, текущего положения дел в различных провинциях и благополучия граждан страны. Они подчеркнули важность укрепления стабильности и сотрудничества внутри Ирака, особенно в свете текущих проблем и событий.

Курдский лидер подтвердил приверженность Курдистана развитию диалога и сотрудничества ради улучшения жизни всех иракских граждан.

Новое нападение на офис ENKS в Сирийском Курдистане

"Сирийский курдский национальный совет" (ENKS) осудил то, что он назвал преднамеренными и систематическими нападениями сил "Партии Демократического

Союза" (PYD) на его офисы, призвав международное сообщество принять меры.

"В ходе новой эскалации вооруженные лица, связанные с PYD, совершили налет на офисы "Демократической партии Сирийского Курдистана" и "Партии демократического единства Сирийского Курдистана" в городе Камишлы рано утром в среду, подожгли их вместе с мебелью и материалами. Они также попытались поджечь офис Совета в Тирбеспи", - говорится в заявлении ENKS. "Эти одновременные нападения указывают на спланированный и систематический характер этого террористического акта, который они неоднократно совершали против совета и связанных с ним партий, с намерениями, которые больше не скрывают их цели и задачи".

Совет осудил нападения, призвав общественные, гражданские и партийные организации присоединиться к осуждению. В заявлении также содержится призыв к международным правозащитным организациям и международной коалиции, особенно Соединенным Штатам, принять необходимые меры для прекращения этих нападений.

Сирийский наблюдательный центр по правам человека SOHR также присоединился к осуждению, призвав органы самоуправления, связанные с PYD, положить конец деятельности так называемой "Революционной молодежи", которая действует по приказу "Рабочей партии Курдистана" (РПК), и действия которой представляют собой явное нарушение прав человека в регионе.

Конференция "TEDx Nishtiman 2024" проходит в Эрбile

Седьмая международная конференция, проходящая в "Саад Абдулла Холле", собрала 1500 участников, включая молодежь, официальных лиц, дипломатов и организации, как местные, так и международные. В мероприятии принимают участие докладчики, освещающие широкий спектр тем, в том числе психическое здоровье, кибербезопасность и роль сельского хозяйства в смягчении последствий изменения климата.

Мероприятие этого года знаменует собой значимое сотрудничество с платформой "Jobs.krd", расширяющей возможности курдской молодежи путем предоставления возможностей труда и ресурсов для профессионального развития.

Участие премьер-министра Барзани подчеркивает приверженность правительства развитию интеллектуального дискурса.

Важное событие в интеллектуальном календаре Курдистана, конференция "TEDx Nishtiman 2024", 25 апреля стартовала в столице Иракского Курдистана, Эрбile, при поддержке правительства и лично премьер-министра Масрура Барзани.

ДИПЛОМАТ

№ 16 (576) 24 - 30 апрел 2024-год ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ГАЗЕТА

Барзани и Патриарх Мар Ава III обсудили важность религиозной и политической инклюзивности

25 апреля в Салахаддине президент "Демократической

также выразил благодарность за создание штаб-квартиры

партии Курдистана" (ДПК) Масуд Барзани принял лидера Восточно-Ассирийской церкви Его Святейшество Патриарха Мара Ава III, а также сопровождавших его епископов.

В заявлении офиса Барзани сказано, что Патриарх высоко оценил поддержку Барзани религиозных общин в Курдистане и Ираке, а

Патриарха в Эрбите, что, по его словам, стало еще одним знаком приверженности Барзани укреплению религиозной толерантности и единства в регионе.

Патриарх Мар Ава III также высоко оценил принципиальную позицию Барзани против неконституционного решения Федерального суда о сокращении квот мень-

шинств в курдском парламенте, подчеркнув значение главы ДПК в защите ценностей сосуществования и единства в Курдистане и Ираке.

Барзани, в свою очередь, подчеркнул глубокое культурное наследие сосуществования в Курдистане, назвав его источником большой гордости для региона. Он также заявил о своем отказе участвовать в выборах до тех пор, пока не будет исправлено несправедливое исключение общин, подчеркнув, что их участие имеет важное значение для сохранения исторической структуры курдского народа.

Эта встреча отражает постоянную приверженность курдского руководства защите религиозного разнообразия и содействию инклюзивности в курдском регионе и Ираке.

Эксперт призывает к созданию противовоздушной обороны газовых месторождений Курдистана

Эксперт в области международных отношений подчеркнул необходимость усиления мер безопасности, включая развертывание противоракетных систем и беспилотников, для защиты нефтяных и газовых месторождений в Иракском Курдистане.

Эти замечания были сделаны доктором Самааном Шали в интервью для "BasNews", в ходе которого обсуждалось нападение на газовое месторождение Хор-Мор в районе Чамчамал провинции Сулаймания, в результате которого четыре человека были убиты и несколько ранены.

Шали выразил обеспокоенность по поводу повторяющихся нападений на Хор-Мор, отметив, что, хотя осуждение со стороны международного сообщества важно, оно должно быть подкреплено конкретными действиями. Он подчеркнул стратегическое значение месторождения Хор-Мор, которое обеспечивает значительную часть электроэнергии Курдистана, а также обслуживает

другие части Ирака.

Эксперт подчеркнул, что

тий октября 2017 года, которые создали значительный

нападения на Хор-Мор направлены на нарушение добычи газа и препятствование развитию региона. Он предположил, что за этими атаками могут стоять внешние силы, подчеркнув необходимость надежных механизмов для защиты жизненно важной энергетической инфраструктуры.

Кроме того, Шали указал на последствия для безопасности вывода пешмерга из приграничных районов после собы-

пробел в безопасности Курдистана. Он призвал Соединенные Штаты и их союзников оказать срочную помощь в виде противоракетной обороны и беспилотной обороны для защиты нефтяных и газовых месторождений Курдистана, особенно Хор-Мора.

Шали подчеркнул важность превентивных мер по предотвращению будущих атак и обеспечению дальнейшей стабильности и развития энергетического сектора Курдистана.

СМИ: Нетаньяху встревожен вероятностью выдачи ордера от МУС

Премьер-министр Израиля Биньямин Нетаньяху всерьез обеспокоен перспективой выдачи на его имя Международным уголовным судом

(МУС) в Гааге ордера на арест из-за военных действий в секторе Газа. Об этом сообщила газета Maariv.

По сведениям ее источников, в последние дни глава правительства предпринял существенные усилия с целью предотвратить такое развитие событий. В частности, согласно утверждениям, он провел множество телефонных разговоров в попытке добиться любого положительного для себя результата по этому вопросу, включая опосредованное давление на президента США Джо Байдена. Вместе с тем, как пишет Maariv, выдача ордера МУС в отношении Нетаньяху может быть лишь вопросом времени. Кроме того, согласно предположению газеты, в свете продолжающихся боевых действий в секторе Газа гаагский суд может также объявить в розыск министра обороны Израиля Йоава Галанта и начальника Генштаба Герци Халеви. Как отмечает издание, Нетаньяху в круглосуточном режиме работает над тем, чтобы помешать этому, и косвенным признаком предпринимаемых усилий, по оценке Maariv, может служить некоторое смягчение позиции Израиля на переговорах об освобождении заложников, удерживаемых в палестинском анклаве.

26 апреля Нетаньяху выступил с официальным заявлением по поводу возможных действий МУС в отношении его страны, подчеркнув, что не допустит никаких попыток этой инстанции "подорвать неотъемлемое право Израиля на самооборону". По мнению премьера, угроза задержания военнослужащих и официальных лиц "единственной демократии Ближнего Востока" в лице Израиля "создаст опасный прецедент" в мировом масштабе.

Ранее 12-й канал израильского телевидения сообщил, что власти еврейского государства всерьез опасаются возможной выдачи ордеров на арест со стороны МУС в отношении чиновников Израиля высокого ранга в связи с событиями в секторе Газа. При этом источники 12-го канала в Гааге отмечают, что этого не произойдет без санкции США.

В феврале прокурор МУС Карим Хан заявил, что инстанция ведет активное расследование любых возможных преступлений в Газе. Он обратил внимание на то, что уже неоднократно призывал к соблюдению законов и обычаев войны, однако пока так и не увидел каких-либо заметных изменений в поведении Израиля. Кроме того, прокурор призвал к немедленному освобождению всех заложников.

Təbrik edirik!

Vüqar Əmioğlu, sizi doğum gününüz münasibətələ səmimi qəlbən təbrik edirəm. Allahdan sizə cansağlığı, uzun ömür, ailə xoşbəxtliyi, işlərinizdə uğurlar arzu edirəm. O gün olsun 100 yaşıınızı Laçında ügəyi istəyənlərinizlə qeyd edəsiniz.

Roja rojbûna we pîroz dikim, wera canê sax, emrê dirêj, li malbetê bextewarîyê, li kar û xebatê serkeftinê ji Xwedayê mezin hîvî dikim û 100 - sal bijj wek şera bi şahî û bextewarîyêda.

ТӘСІСÇІ VӘ BAŞ REDAKTOR:

TAHIR SÜLEYMAN

XÜDAN İMTİYAZ Ü SERNIVİSAR:

TAHİR SİLÊMAN

УЧРЕДИТЕЛЬ И ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

ТАХИР СУЛЕЙМАН

Tel: +994 50 352-33-18

Baş redaktorun müavini:

Tariyel Cəlil

Xüsusi müxbir:

Nofəl Ədalət

Региональный корреспондент:

Үсүб Тейфур

Müəlliflərin mövqeyi ilə redaksiyanın mövqeyi üst-üstə düşməyə bilər.

Ünvan: Bakı şəhəri Az1040, küçə

S.Mehmandarov ev 25, mənzil 17

Navnisan: Bakû Az1040, soqaq

S.Məhmandarov xani 25, mal-17

Адрес: Баку Az1040, улица

С.Мехмандаров дом 25, кв.-17

Qəzet "Diplomat" qəzeti bilgisayar mərkəzində yığılıb səhifələnib və

"Mətbuat" mətbəəsində çap olunmuşdur.

e-mail: hewler@mail.ru

Şəhadətnamə: NFŞ 005004966

BUSB-un Sabunçu rayon filialı

VÖEN 1800061582

H/h 438010000

Sifariş: 1500